Uređuje: **O. P. Dr. GRABIĆ,** prof. bogoslovlja u Makarskoj.
Izlazi 4 puta na g. - Cijena D 50. - Za đake i siromašnije pretplatnike D 25. - Za inozemstvo D 65.
Uredništvo i uprava: FRANJEVAČKI SAMOSTAN - MAKARSKA.

NOVA REVIJA parait quatre fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s' occupe, y sont traitées en croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie sont en français. — Prix d' abonnement: Yougoslavie, 50 din; Etranger, 65 din.
Direction-Rédaction: **Makarska,** Couvent des Franciscains. Dalmatie, Yougoslav.

God. VI. MAKARSKA, 1927. **Br. 1.**

SADRŽAJ (Sommaire):

Ivanov Dr.: **Kristovo kraljevstvo-kulturna i nacionalna pogibelj?** — (La royauté du Christ constitue-t-elle un péril pour la civilisation?) . . . . . Str. 3—6

Eterović Dr. Fra K.: **Tragičan svršetak O. Filipa Grabovca.** — (Fin tragique du héros croate le P. Ph. Grabovac O. F. M. en 1749) . . . . . Str. 7—21.

Orelovsky M.: **Zadaća hrv. orlovstva.** — (Les aigles croates. Leur rôle dans la renaissance catholique) Str. 22—38.

Berković Dr Fra P.: **Pitanje unije i Franjevac I. Marković.** — (La méthode du P. Marković O. F. M. dans l'action pour l'union des Eglises). . . . . Str. 39—46.

Butmi—Tomić: **Krvave osnove** ili **Protokoli sionskih mudraca.** — (Les protocols des Sages de Sion). . . . Str. 47—55.

KULTURNI POGLEDI — (La revue des idées et des faits).

Kriza parlamentarizma. S. 56. — Unionističko zborovanje u Beču. S. 59. — Papin pristup u Savez Naroda. S. 65. — Današnje stanje t. zv. »Rimskog Pitanja«. S. 66. — Što uče starokatolici. S. 68. — Neuspjeli pokušaj. S. 69. — Tako zvana pitanja sv. Anzelma umirućemu. S. 70. — Kratak osvrt na kritiku A. Schopenhauera o temelju Kantove etike. S. 72. — Sv. Franjo i Budizam. S. 73. — Boravak sv. Franje u Zagrebu. S. 74. — Odgovor na neozbiljne prigovore. S. 75.

KNJIŽEVNI PREGLED. — (La revue des livres).

Čuturić O. L.: **Franjevci među hrv. pukom kroz 7 stoljeća.** — **Vom Leben getötet.** Bekenntnisse eines Kindes. — Šajković Dr. I. S.: **Iz Večnoga Izvora; Novi Prorok.** — Stefanović Dr. S.: **O psalmima.** — Šimrak Dr. I.: **De relationibus Slavorum Meridion. cum S. R. Sede Apost.** ss. XVII. et XVIII. V. I. — Lais R.: **Auf der Spur des Urmenschen.** — Bardenhewer Dr. O.: **Der Römerbrief des hl. Paulus.** — Sägmüller I. B.: **Lehrbuch des kath. Kirchenrechts.** — Mattiussi P. G.: **Les points fondamentaux de la philosophie thomiste.** — Rauschen Dr. G.: **Grundriss der Patrologie.** . . . . . Str. 80—86.

VJESNIK — (CHRONIQUE).

Pismo Papin. Nuncija. — Pedeset godina rada Sest. Milosrdnica u Dalmaciji. — Tiranski zakoni protiv kat. Crkve u Meksiku. — Socijalna sedmica u Genovi. — Socijalna sedmica u Francuskoj. — Čehoslovačka štampa u židovskim rukama. — Štampa o svečanom broju »Nove Revije«. — Novi list »Franjev. Vijesnik«. — Biskup Msgr. A. Akšamović počasni doktor bogoslovlja. . . . . Str. 87—101.

CHRONIQUE RELIGIEUSE EN YOUGOSLAVIE.

Deux projets de lois sur les écoles primaires et secondaires. — L'inauguration du monument érigé en honneur de l'évêque Strossmayer à Zagreb. — Le 7-me centenaire de la mort de S. François à l'université de Belgrade. — Manifeste de la ville de Makarska pour la célébration du 7-me centenaire de S. François. — Le congrès international maçonnique à Belgrade. — La mort de M. le Dr. I. Kršnjavi. — PP. 102—110.

KRATKE OCJENE KNJIGA POSLANIH UREDNIŠTVU . Str. 111—116.

PRIPOMENA UPRAVE.

Molimo naše dužnike, da nam što prije podmire pretplatu.

Ako koji svećenik nema raspoloživa novca, a voljan je za pretplatu reći 4 mise, neka nas o tom obavijesti i mi ćemo mu ih staviti na raspolaganje.

Molimo prijatelje, da u svom krugu što više preporuče naš list. Ako znadu za koju adresu, na koju bi se mogao slati list, neka nam je dostave.

Molimo također prijaviti svaku promjenu adrese. Inače list se povraća na štetu i našu i adresiranoga.

U fond »Nove Revije« darovaše: N. N. D 3000; O. K. Belamarić Beograd D 1000; M. P. O. M. Gugić, Provinc. Split (Poljud) D 725; Dr. Š. Cvitanović Glina D 200; O. P. Vlašić Beograd D 200; Presvij. G. V. Barbić, biskup Dubrovnik D 100; O. F. Carev Mirlović, O. K. Rudan Lovreć po Din 90; Presvij. G. Dr. A. Akšamović, biskup Đakovo D 250; I. Zibilich Aleksandrija D 145; I. Vukmanov Sonta D 80; Franj. Sjemen. Sinj D 75; Franj. Samostan Imotski D 240; O. R. Klapež Omiš, O. R. Visentini Ugljane, Franj. Samostan Trsat, P. Speraz Split: po Din 50.

Svima ovim plemenitim darovateljima uprava najljepše zahvaljuje i preporuča se dobroti drugih.

19902

NOVA REVIJA

VJERI I NAUCI

NOUVELLE REVUE

DE VIE RELIGIEUSE ET INTECTUELLE.

God. VI. (Année) 1927.

Uređuje (Rédacteur en chef)
O. P. Dr. GRABIĆ prof. bogosl. u Makarskoj.

Uredništvo i uprava: Franjevački Samostan - Makarska.
Direction-rédaction: Couvent des Franciscains - Makarska, Dalmatie (Yougoslavie).

Tisak: LEONOVE TISKARE U SPLITU.

NOVA REVIJA
(NOUVELLE REVUE)

God. VI. MAKARSKA 1927. Br. 1.

Dr. IVANOV:

KRISTOVO KRALJEVSTVO - KULTURNA I NACIONALNA POGIBELJ?

Umirimo za Boga! — Naš je život bez cijene. — Slavodobiće potomci će slaviti. — Bog ne umire. — Živio Isus Kralj!

Meksikanski mučenik župnik Batiz, umoren na 15. VIII. 1926. (na Veliku Gospu).

Non eripit mortalia qui regna dat celestia.
»Zemskog carstva oteti nam ne će
Tko nam rajski vijenac sprema sreće.«

Résumé: **La royautè du Christ constitue — t — elle un péril pour la nation et pour la civilisation?** — C'est sans raison que les peuples, les gouvernants et les athées modernes ont tant peur de la royautè du Christ. Notre Seigneur est un roi spirituel, qui a posé des vrais et solides fondements à la vie religieuse, culturelle, sociale et nationale de nous tous. L'institution de la fête du Christ-Roi a pour but de pourvoir au bonheur des individus, des Etats et de l'humanité en sauvegardant et en reforçant l'influence du divin Maître sur la religion, la justice sociale et la morale. Ceux qui dans cette fête voient un danger pour l'esprit national ou pour la civilisation sont dans une grosse erreur.

Herodov strah.

Krist se rađa u Betlehemu. Mudraci, predvođeni zvijezdom, dolaze s Istoka da mu se poklone. Pravo ne znadu ni gdje se rodio. U Jeruzolimu pitaju: Gdje je kralj židovski, što se rodio? — Mat. II. 2.)

Neopravdano se Herod, vlastodršci i moderni bezvjerski svijet boje Hristova kraljevstva. On je duhovni kralj, koji je udario čvrste osnove našem vjerskom, kulturnom socijalnom i nacionalnom životu. Proglašenje svetkovine Hrista Kralja ide zatim, da na sreću i pojedinaca i država i čovječanstva spasi Hristov upliv na vjeru, na socijalnu pravdu i na moral. Hristovo duhovno kraljevstvo nije nikakva ni nacionalna ni kulturna pogibelj.

Kad to začu Herod, vrlo se uplaši, poboja se za svoju i onako osakaćenu vlast i uzdrmano prijestolje. Židovski pogla-

vica hini svoju ljubav prema novorođenom Kralju. Moli mudrace, da mu jave, kad ga nađu, jer da i on želi svoje poklonstvo mu iskazati. Pokolj nevine djece očito je pokazao, u čemu bi Herodov poklon bio: u okrutnoj smrti nevinog novorođenčeta!

Proglašenje svetkovine.

Poslije ovog događaja prošlo je 19 dugih i burnih vjekova. Ono progonjeno dijete bio je Krist. U životu, makar da se svakom pa i najgorem dušmaninu samo dobrim zaimao, svakih je jada sa strane ljudi preturio. Oni ga i na križ propeše. I poslije toliko vjekova, sijedi Starac u drevnom Vatikanu za cio kršćanski svijet onog progonjenog, pogrđenog, propetog Hrista svečano proglasuje Kraljem cijeloga čovječanstva i naređuje da se ova svetkovina što svečanije po čitavom kršćanskom svijetu slavi.

Zaboravljeno pravo značenje.

Sva je prilika da mnogi od nas nijesu na čistu što znači svetkovina Krista-Kralja; pak će biti korisno i dobro, da se malo pobliže s njezinim značenjem pozabavimo.

Ova svetkovina mnogoga od današnjih ljudi smućuje. Za njih uopće nema smisla govoriti o kralju i kraljevstvu, jer misle, da je demokratsko-republikansko, pa i anarhistično doba za uvijek brisalo iz riječnika ime kralj i kraljevstvo i konačno utrlo put drugim pojmovima demokratske, republikanske i pučke vlade.

Ima ih, koji nijesu ovako radikalnog mišljenja i koji se i dandanas zalažu za kraljevski oblik vladavine, ali ni njima nije pravo, što se Hrista proglasuje kraljem cijelog čovječanstva. Pričinja im se, da se s ovom svetkovinom prikraćuju prava zemaljskog kraljevanja i sakati narodni značaj nacionalne kulture i nacionalnog vlastodrštva.

Duhovno kraljevstvo.

Radi ove svetkovine neka se ništa ne boje ni republikanci ni monarhiste, jer se s ovim vjerskim pokretom nikako ne misle krnjiti njihova opravdana društvena i nacionalna prava. Krist rado prepušta takovu skrb ljudima, da oni sami sebi kroje sudbinu u ovakim poslima. — Krista je još za Njegova zemaljskog života radi Njegovih čudesa narod htio iz svojih utilitarističkih razloga zemaljskim kraljem učiniti; a On je, da umakne ovakim težnjama, u planinu pobjegao. (Ivan VI. 15.)

On se sam glavom pokoravao rimskom cesaru (Matej XXII. 21.) i naređivao, da mu se i danjak plaća. Hrist je još izrijekom naglasio pred samu svoju smrt: »Kraljevstvo moje nije svjetovno; kada bi ono takovo bilo, sluge bi se moje borili za me, da ne budem Židovima predan.« (Ivan XVIII. 56.)

Osnova Hristove veličine počiva na tome, što je On istodobno Bog i čovjek, u osobnom jedinstvu Druge Osobe presv. Trojstva. S ovoga kraja Isukrst je posvemašnji gospodar svega vidljivog svijeta, dosljedno našega tijela i naše duše. On je duhovni i svjetovni kralj svih nas. No, On se hotimično nije htio da pača u svjetovne posle. On faktično nije svjetovni kralj. On je duhovni kralj naših duša i po svijetlu svoga nauka i po svetosti svoga života i po svojoj spasavajućoj smrti.

Životna snaga vjere, ljubavi i morala.

Jedini Hrist uči, da je samo jedan Bog, stvoritelj cijelog svemira. I ovaj sveznajući i svemogući Bog istodobno je: naš dobri Otac. On je prvi koji nas je naučio, da smo mi svi djeca Božja; i kao djeca Božja, dosljedno kao braća treba da se međusobno ljubimo. On je prvi kazao, da je čovjek odgovoran pred licem Božjim. Pred njim je svak dužan račun polagati. Treba da među ljudima bude i vlastodržaca i podložnika, slugu i gospodara; ali je s njegovim naukom o bratskoj ljubavi i odgovornosti pred Bogom zadan smrtni udarac razvratnim težnjama širokih masa za bezvlađem i pogođeno u živac prirodno usilništvo vlastodržaca. Baš su ove Hristove ideje temelj našim društvenim normalnim odnošajima.

Nitko više čovjeka nije cijenio nego li Isukrst. Glavu je svoju za nas položio. On je učio, da je čovjek za Boga stvoren: da ga poznaje i da ga ljubi i da s njim konačno navjeke uživa. Danas smo se mi raskršćanili. Ne ćemo da znademo ni za Boga ni za Hrista; pak baš odatle, što Hrista ne ćemo da priznamo našim duhovnim kraljem najviše stradamo. Naša slobodna misao ne će da prizna Boga ni prekogrobni život; ali ona dandanas očajno bludi, toneći u filozofskom skepticizmu, posve protivnu našoj razumnoj naravi, koja ipak teži k istini.

Naš nas je duhovni kralj učio i dandanas uči, da je naša dužnost i sreća naša u moralnom i čudorednom životu; a mi ovaj nauk proglasismo ropskim i nesavremenim. Načela slobodne, nezavisne ljubavi, prakticirane u naše doba, digoše vedrinu i zadovolj-

stvo naše duše, potkopaše temelje našeg individualnog i socijalnog opstanka i gurnuše nas u duševnu i tjelesnu svakovrsnu bijedu.

Naši vlastodršci ne priznaju Krista kao svog vrhovnog duhovnog kralja; ali za to strepe pred tutnjavom revolucionarnog bijesa. — Mase se ne klanjaju Hristu kralju, težeći za neobuzdanom slobodom misli i djela, ali zato pokorno plaze i klanjaju se zlatnom teletu i drhću pred bodežima oružanih stražara.

Krist — neviđeni pojav!

Možda će kogod reći: moguće, da je i još kogod, donio sličan nauk, nauku Hristovu, ali da mi to ne znamo. — Granice se država, naroda, svjetova za nas pale. Porušiše i to naši moderni izumi. Nema više dalekih zemalja ni dalekih krajeva. Što je već daleko za naše željeznice, parobrode, automobile, zrakoplove, žične i bezžične brzojave i bezžične radiotelefone? Pomoću ovih sredstava mi se jedni drugim vrlo približismo. Mi se međusobno poznajemo u svim ljudskim tekovinama. Pa i danas tvrdo stoji ona istina, koju je poznati Hristov neprijatelj kazao, glavom sam Voltaire: Isukrst je svijet obnovio, a nijedan filozof nije uspio da duševno preporodi ni svoju ulicu, u kojoj stanuje.

Mi se možemo zanašati — a nažalost i zanašamo se — za kojekakvim ezotičnim strujama monizma, teozofizma, čovječanske čiste etike i novopoganštine, ali se ljuto varamo. Isukrst je put istina i život. I ovo lealno priznavaju ljudi, koji su daleko od službenog kršćanskog tabora. Schelling kaže: Krist je granica poganske i kršćanske kulture, drugi nitko ne može da te granice drukčije protegne.

Čovječanstvu je u Kristu spas!

Mi vidimo, da nam bez Isukrsta posli slabo uspjevaju. To nam kaže i naše srce i naša duša. Mi ćutimo, da smo bez Isukrsta osamljeni i ojađeni. Znamo mi da ni naša kultura ni naša umjetnost bez njega ne napreduje. Nama se često puta na nju gadi, jer je niskim kalom zemaljštine zablaćena. Društvo naše rastrovano. Mi više braća nijesmo. Kadikad smo vukovima jedni drugima. Dosta toga fali i u našem javnom i privatnom životu. Crkva s ovom svetkovinom Hrista kralja ništa drugo ne će nego da duh Isukrstov oplodi čitav naš život od pojedinca do kralja; od obitelji, do države i do čitavog čovječanstva. To će biti samo na korist i nama, i našim obiteljima, i našim mjestima, i našem narodu, i našoj državi i našoj opće čovječanskoj solidarnosti.

FRA KARLO DR. ETEROVIĆ - SINJ:

TRAGIČAN SVRŠETAK O. FILIPA GRABOVCA*).

Résumé. — 6. Le Père Grabovac, auteur du Cvit, arrêté à Vérone et conduit à Venise sous les plombs, le 17 déc. 1747 fut examiné par le juge d'instruction. Le compte rendu de cet examen, conservé à Venise, est présenté ici aux lecteurs point par point.

7. Après l'examen, l'inculpé fut reconduit dans la cellule sotto i piombi et le 20 février 1748 envoyé à l'île du Saint Esprit à la disposition du haut tribunal, d'où il ne sortit jamais plus. Il fut, par conséquent, condamné à la prison perpétuelle.

8. Si on envisage les différentes circonstances du procès, on est porté à conclure que les six porteurs de la dénonciation ont dû être poussés en avant par les agents secrets d'Etat. L'offense des habitants des Sinj, attribuée à Gr., bien qu'elle soit mise en première ligne, ne paraît pas être le motif principal du procès. C'est, au contraire, l'esprit naticnaliste du livre et peu favorable au Lion de S. Marc, qui doit être considéré comme la vraie cause de la condamnation de Grabovac.

9. A l'île du S. Esprit la santé du détenu devenait chaque jour plus mauvaise. Après neuf mois de séjour Gr. expose à une haute personnalité son état lamentable et la prie de lui obtenir la liberté et le renvoi à l'hopital de Vérone. La supplique n'obtint aucun succès.

10. La fin du Religieux s'approche. Le Supérieur du S. Esprit prie de sa part les Inquisitori di Stato d'avoir piété du pauvre relégué et de vouloir le transférer dans un lieu plus adapté à ses besoins extrémes. La lettre resta sans réponse. Grabovac mourut en février (entre 13 et 20) 1749. à S. Esprit et y fut enterré. (Le fin prochainement.)

6. Pred sucem istražiteljem.

17. dec. 1747., pošto je već tri sedmice proboravio »pod olovom«, izvedoše stražari Grabovca, bolesna i ispaćena, pred suca u dvoranu. Izvorni zapisnik ispita sačuvao se u mletačkom državnom arkivu (VASI, B 1060; Dok. 41). Ja se u ovoj raspravi već više puta na nj pozvah, ali sad ću redom spomenuti sve upite jedan po jedan i odgovore, kako stoje u zapisniku, jer mi se čini da je za čitavu stvar važno koliko ono, o čemu je optuženik bio pitan, toliko i ono preko čega je sudac istražitelj mukom prešao.

---

*) O životu i radu ovog franjevca, fra Filipa Grabovca (1697—1749), vidi Novu Reviju IV. (1925) str. 59—70, 129—146, 250—265, 354—367; pak V. (1926) str. 10—25 i str. 134—150.

Sudac, poslije običnih upita o dobi života, o rodnome mjestu i roditeljima, o službi i boravištu, pita Grabovca, da li znade za koji je uzrok bio uhapšen. — Optuženik odgovara, da zaista ne zna, pa pripovijeda, na koji je način bio uhićen u Veroni i doveden u zatvor sotto i piombi.

— Jeste li igda, pita sudac, sastavili i napisali kakvu knjigu? — Dà, gospodine, sastavio sam na hrvatskome jeziku knjigu za zabavu prostoga puka. Knjiga u jednome dijelu govori o duhovnim stvarima, a u drugome o povijesnim događajima.

— Koliko ima vremena, da ste sastavili spomenutu hrvatsku knjigu? — Svršio sam je nekako prošloga jula.

Na daljni upit odgovara, da ju je predao na pregled revizorima Sti Officii i da je po tom od ureda Riformatori dello Studio dobio dopuštenje za štampu.

Na upit, kako su revizori mogli pregledati knjigu kad im jezik nije bio poznat, odgovara: u ono se doba u spomenutome samostanu nalazio jedan otac dominikovac, pripadnik dubrovačke narodnosti, koji je vrlo dobro razumio ilirički, i držim da je on izradio izvještaj za oca inkvizitora.

— Upitan, je li po tom dao štampati knjigu — odgovara: dao sam je štampati i predao g. Šimunu Occhi-ju knjižaru, a ovaj jer je dao da se štampa nekom tiskaru s kojim se Šimun Occhi služio, i knjiga bi štampana.

— Za koju ste je cijenu štampali? — Ja sam spomenutome Occhi-ju izbrojio sto i trideset cekina.

Dolaze sada tri upita, koja nijesu bez osobitog značenja. Pita naime sudac, kako je Gr. poznavao Occhi-ja (s kojim se pogodio za tisak) — Poznavao sam ga, veli, jer sam ga viđao (lo conoscevo cosi di vista) i jednoga dana dok bijah u društvu s mojim sunarodnjakom kolunelom Kumbatom, a u dućanu S. Occhi-ja desio se i dominikovac Dubrovčanin revizor, predadoh rukopis Occhi-ju da ga dade štampati. Pače Kumbat reče ocu [dominikovcu] neka bi i on pregledao rukopis, da vidi ima li u njemu išto protiv vlasti i ćudoreda[182]) — Pita za tim sudac, je li on sam sastavio tu knjigu — »Da, gospodine«, potvrđuje Gr.

[182]) Anzi il Combat disse al Padre, che vedesse pure se vi era alcuna cosa contro Principi e buoni costumi. Questo lo tenne sette o otto giorni e poi fu dato allo stampador perche lo stampasse. Dok. 41.

Opet upitan: Je li itko s Vama bio interesiran u štampanju ove knjige. — Nitko, odgovara optuženik.

Ova su tri upita, velim, značajna, jer je sudac, vidi se, želio izvući od Grabovca očitovanje, da je u pisanju i objelodanjenju knjige imao sudionika, ali on to odlučno poriče, i sam sebi prisvaja kako potpuno autorstvo tako i svu odgovornost. Vidjeli smo naime gore (N. R. god. V. s. 138.), gdje se prijavi veli, da je Gr. savjetom i pomoću još drugih zlobnika sastavio knjigu. Na koga su nišanili tužitelji? U tužbi izrijekom ne spominju nikoga, ali bi se moglo napadati da su mislili na kol. Kumbata i njegove sumišljenike. Grabovac kao značajan čovjek, na samom sudbenom ispitu hoće da otkloni od Kumbata svaki osjen sukrivnje. Dok naime potvrđuje, da je Kumbat bio s njime pri sklapanju ugovora s Occhi-jem, odmah ističe, da je Kumbat zamolio Dubrovčanina revizora, da pregleda knjigu i vidi nema li u njoj što protiv države ili ćudoređa. Rukopis je, dodaje, ostao osam dana kod o. dominikovca.

Sudac nastavlja s ispitivanjem:

— Što ste učinili od svih tih 700 primjeraka? — Gr. odgovara kome je i koliko komada predao i kuda razaslao.

— Pa što zapravo sadržava ta knjiga? — U prvome dijelu ima duhovnih i nabožnih stvari. U drugome dijelu su stare kronake (notizie) i historije.

— Ima li u ovom drugom dijelu išto čime bi se tko mogao naći uvrijeđenim i pogođenim? — Na ovaj upit ovako neupravce odgovara: Revizori su zaista neke stvari [u rukopisu] precrtali. I potom držim, da su u njem našli što na teret drugoga, da bi i to bili pobrisali. Ja doista nijesam imao namjere da svojom knjigom bilo koga uvrijedim ili okrivim.

Ne znam, kako se je sudac s ovim odgovorom zadovoljio. On svakako prelazi odmah na drugo i pita:

— Je li, osim 500 primjeraka predanih spomenutim osobama, i kod Vas ostalo koliko? — Ostalo ih je oko 170. Od toga sam ih nekoliko podijelio među časnike, vojnike i redovnike.

Pita još sudac — i ovo je najposljednji upit — da li je Gr., pošto je knjiga bila razaslana, primio od kog Dalmatinca kakvo pismo. — Primio je, veli, od g. Belića dva pisma, u kojima ga zanima da dođe u Veneciju, jer čuje da se u njegovoj knjizi go-

vori zlo o nekim licima. Nije otišao, budući se osjećao slabo, kao što se i sada osjeća. Od drugoga nije primio nikakva pisma.

Zapisnik se završuje ovim riječima: »L. N. E. e fu rimandato al suo luogo«. (L. N. E. i bi povraćen na svoje mjesto).

Iz jednog Grabovčeva pisma (Dok. 66) proizlazi, da je on više od jednoga puta bio saslušan (ove constituito p i u v o l t e intorno al enunziato delitto). Je li se svaki put vodio zapisnik — ne znam. Svakako među spisima procesa nema nego ovaj jedan zapisnik od 17. XII. 1747.

Optuženik je ispitan i opet povraćen u zatvor pod olovom. Hoće li za ispitom doći rasprava, na kojoj bi Gr. uživao pravo obrane? Hoće li tribunal inkvizitora izdati formalnu presudu?

7. Odredba visokog tribunala.

Među spisima Grabovčeva procesa o daljoj raspravi i o formalnoj presudi nema nikakve bilješke. Inkvizitori nijesu držali potrebnim, a ni uputnim, da se u stvari, gdje se radilo o protivudržavnom pisanju, priredi sudbena rasprava. Za njih sama prijava i inkriminirani izvaci iz C v i t a bili su, po svoj prilici, dovoljni da stvore sud i o knjizi i o njezinu auktoru. Kakav je bio taj sud? U spisima, velim, nije ubilježen, ali on je već uključen u nizu čina, koje su državni inkvizitori u ovome poslu izvršili.

Da su držali Grabovčev C v i t opasnom knjigom, izvodimo iz toga, što su naredili, još prije negoli je Gr. saslušan, da se svi primjerci pokupe i spale na javnome mjestu.[183]) Da je u njihovim očima i sam pisac bio kriv, proizlazi iz činjenice što su, jednako prije saslušanja, dali razglasiti po Dalmaciji naredbom 14. XII. 1747., da je pisac zloglasne knjige kao zločinac u državnome zatvoru.[184]) Poslije svega ovoga čini se nekako suvišnim zašto je bio Gr. i saslušan. Saslušan je ne, doista, da se utvrdi, je li i koliko je kriv, nego da se ispuni neka formalnost. Da su suci prepustili raspravu, Gr. bi se bio mogao pravdati, a vjerojatno i opravdati u nekim tačkama. Duh Cvita — valja priznati — (N.

[183]) VASI Lettere ai Proveditori, B 47, n.o 286; Dok. 54.

[184]) Risolviamo d'incaricarla, che fatta l'unione de libri stessi, li faccia tutti in luogo publico et in hora propria dar alle fiame facendo spargere nel tempo stesso la causa e lasciando cadere, che l'auttore dell'accennato libro si trova sotto publica custodia in castigo del di lui delitto. — Pismo na gener. providura Dalmacije. Ibid. Dok. 54.

R. IV. 263; V. 18—21) nije prijatan Veneciji, ali neki su izričaji rastežljive naravi, dadu se dvojako tumačiti. Gr. bi mogao obrazložiti, da ova i ona rečenica ne ima onaj nepovoljni smisao, koji joj pripisuju tužitelji. Ovo pogotovu vrijedi za pjesme, jer pjesnici govore uvito, a služe se slikam i poredbama.

Poslije ispita Gr. je, rekoh, povraćen u tamnicu sotto i piombi. Već otprije bolestan, ovdje je u zimskim mjesecima (decembar, januar, februar) još više obolio. On nije imao ogrijeva ni potrebnog zimskog odijela. Ovo zaključujem iz toga što tek iduće godine 1748. u jeseni (28. IX.), kad je Gr. već premješten na drugo mjesto, državni inkvizitori pišu gradskome kapetanu u Veronu, da iz Grabovčevih sanduka u samostanu sv. Bernardina dade izvaditi odijela, koja su mu potrebna za nastajnu zimu (vuole la convenienza, ch' egli possa prevalersi de suoi habiti nelle stagioni imminenti, Dok. 50). Stao je pak Gr. u tamnici s o t t o i p i o m b i, ne kako bi danas rekli, u istražnome zatvoru, nego kao zločinac u pravoj tamnici.

Optuženi franjevac osuđen je na tamnicu, i to na d o ž i v o t n u t a m n i c u. Znamo pouzdano da on iz zatvora nije više nigda izašao.

Na naličju gore spomenutog zapisnika stoji ova bilješka: 10 F e b r a r o m a n d a t o a S. S p i r i t o a d i s p o s i z i o n e d e l t r i b u n a l e. 10. februara [1748] poslan na otok Sv. Duha na raspoloženje tribunala«. Suci potaknuti, ne zna se — kako će kasnije reći sam Gr. — ili iz samilosti ili iz osjećaja pravde, htjedoše ublažiti Grabovcu kaznu i poslaše ga na otočić sv. Duha, pošto je već dva mjeseca i pô proveo što u okovima što u zloglasnoj ćeliji pod olovom (26. XI. 1747 — 10. II. 1748).

U zatvoru je, velim, ostao sve do smrti. Eto to je osuda visokog mletačkog tribunala, to je ono što su tužitelji postigli, a donekle i tražili, kadno u svojoj prijavi na'rciše, da se ne zna, da su opadači državnih predstavnika dugo uživali plodove svoje klevetničke strasti.

8. Iza šestorice Sinjana.

Kad promatram prijavu, vrstu tužitelja i čitav proces nameće mi se jedno pitanje. Pitam se: jesu li Sinjani sami od svoje prikazali tužbu, ili se je netko drugi s njima poslužio i naprijed ih turio?

Razmotrimo neke okolnosti.

Šestorica u prijavi spominju, istina, da se je satirična knjiga usudila izvrći ruglu državne predstavnike i upozoruju, da se riječi: »nevjernici sad te (Dalmaciju) gaze« ne mogu razumjeti o vanjskim neprijateljima, nego o samoj vladi koja upravlja Dalmacijom. Ovo spominju dà, ali na tome se previše ne zaustavljaju, nego se čini kao da ih najviše peku uvrede nanešene u Cvitu njima i njihovoj krajini.

Upada zatim u oči što punomoćnik Sinjana n i j e d n o m r i j e č i ne spominje protivudržavnih riječi C v i t a već upozorava visoki tribunal na smutnje, koje je ova knjiga posijala između Sinjana i Vrličana, pak moli, neka se poradi da te smutnje što prije prestanu. Predlaže u tu svrhu, da se knjiga javno spali i da se svakome zabrani držati je i o njoj govoriti.

Napokon sam sudac istražitelj ne stavlja Grabovcu ni jednog upita, koji bi se vezao na protivudržavno pisanje Cvita. A ipak je on dobro znao, da i tužitelji tu tačku iznose i da opet Nassi-jev prijevod pruža više ulomaka, iz kojih, sad jače sad slabije, izbija duh probuđene narodne svijesti, duh neprijatan mletačkom gospodovanju i izrabljivanju. Je li moguće da su sumnjivi i budni inkvizitori sve to držali sitnicama, na koje se ne treba osvrćati? Nikako! Venecija je bila ljubomorna. Ona je uvijek nastojala da se njezini podanici pred svijetom pokažu zadovoljni i da blagosivlju pravičnost i očinsku brigu njezine uprave. Ovo je pogotovo željela u Dalmaciji, na turskoj i austrijskoj granici, gdje bi svako kritiziranje i nezadovoljstvo podanika umanjivalo pred vanjskim neprijateljima ugled njezine snage i jedinstva.[185]) U čitavu dakle postupku protiv Grabovca vladine je ljude vodila misao državnih interesa. Da se je radilo samo o uvredi nekolicine građana, držim da bi na drugi način bili kaznili okrivljenog pisca. Doživotna tamnica, pa pomnjiva potraga svih primjeraka i njihovo svečano uništenje pretpostavlja krivnju kud i kamo težu negoli je spomenuta uvreda!

Nema dakle sumnje da je za državne inkvizitore duh knjige, Veneciji neprijatan, bio glavna stvar, ali i to držim sigurnim da su oni ujedno htjeli, d a b i s e o t o m e n a j m a n j e g o v o r i l o i b u b a l o. U čitavu procesu protivudržavne izjave ostaju sasvim u pozadini, a sve se nekako vrti oko tobožnjeg vrijeđanja nekih ličnosti. Zašto? Zato, da se s jedne strane prekrije pred javom činjenica narodnog nezadovoljstva, koje se iz Grabovčeva Cvita izvija, a s druge, da se proračunanim mimoilaženjem odmah u začetku uguši buđenje narodne i hrvatske državne samosvijesti. Ovdje treba istaknuti još jednu važnu okolnost. U spisima sačuvan je samo jedan zapisnik sudbenog ispita i u njemu nikakva spomena o protivudržavnim rečenicama Cvita. No sam Gr. (Dok. 66) svjedoči, kako vidjesmo, da je bio v i š e p u t a saslušan vrhu svoga tobožnjega zločina, a taj je, da su »njegovi zlobnici k r i v o p r o t u m a č i l i j e d n u r e č e n i c u iz njegove knjige«. Nije li ovo rečenica, koju je Nassi u svome prijevodu podcrtao: »nevjernici sad te gaze«, i o kojoj vele tužitelji, da se ima razumjeti o mletačkoj republici? Iz ovog Grabovčeva svjedočanstva proizlazi, da su i on i suci rečenice protivne državi držali glavnom stvari, a sve drugo manjim i nuzgrednim.

Poređujući sve ovo došao sam do uvjerenja, da Grabovčevoj tragici uvreda Sinjana nije bila nego izlika, a ona šestorica tužitelja da su bili samo vanjski povod tužbe. Pravi začetnik tužbe bio je netko drugi. Tko je to? To su budni čuvari državne sigurnosti, koji svojih organa imadu posvuda i u svakoj klasi rasijanih. Takvih agenata-sluga moglo je biti, na žalost, i među samim sunarodnjacima O. Grabovca. Ovi su začetnici zgodno upotrijebili dva psihologična momenta. Gr. je u Cvitu zaista krenuo u ponos cetinske krajine. Sinjane je to javno zabadanje moralo zaboljeti. Nije bilo teško potaknuti ih na tužbu ili nagovoriti nekolicinu da tužbu već gotovu potpišu. Drugi je momenat neka podmukla i trajna suprotnost između hrvatskih časnika u mletačkoj vojsci. Neki su od ovih bili više robovi tuđe vlasti, negoli slobodni građani, a drugi, i ako su služili republici, nijesu zaboravljali, da su sinovi hrvatskoga naroda, da za ovaj narod moraju raditi, njegovu bijedu blažiti. Grabovčeva popijevka, već oko g. 1730. štampana, očito dokazuje, da su postojale ove dvije struje. Popijevka posljednje časnike hvali, uznosi i sokoli, a prve šiba i općem narodnom preziru predaje. Kad je ista popijevka u Cvitu g. 1747. preštampana, naši časnici »taliaši«, toga zacijelo nijesu mogli progucati, pa je vjerojatno da su pisca još više zamrzili i gledali prigodu da mu se osvete.

[185]) I u prijavi Sinjana i u tužbi njihova punomoćnika spominje se sablazan nastala kod Turaka i Austrijanaca. Ovi susjedi uživaju čitajući kako se mletački podanici među se kolju i kako svoju vladu kritiziraju.

A sada se baš nadala lijepa prigoda, jer Gr. ne udara samo na t a l i a š e, nego se tobože i u samu prevedru republiku drznuo krenuti. Vrlo je vjerojatno, velim, da su oni preko druge i treće ruke poradili da Sinjani prijave oštrom tribunalu smionog hrvatskog rodoljuba, i da u isti mah osumnjiče onu šaku časnika, Grabovčevih sumišljenika. Nije li naime njihov prvak Kumbat, toliko hvaljen od Grabovca: Z a č i n a j e o s t a l i h v o j v o d a, L i p a d i k a a r v a c k o g n a r o d a, nije li, velim, on sudjelovao kod štampavanja Cvita?[186]) Ne natuca li to i prijava, kad veli, da je Gr. sastavio knjigu sa savjetom i pomoću drugih zlobnika?

Onaj tajni pokretač znao je lukavo iskoristiti dva spomenuta momenta: povrijeđeni ponos Sinjana i antipatiju između časnika »taliaša« i narodnih časnika, Grabovčevih prijatelja. Na prikazaoce prijave i na njihove bližnje savjetnike bit će djelovala ova dva povrijeđena osjećaja, ali duboki uzrok Grabovčeve tragedije jest protivudržavna težnja Cvita, jest buđenje narodne svijesti, koje je u toj knjižici nazrela državna policija i držala ih opasnim po jedinstvo i snagu mletačke S i g n o r i e. Policija nije htjela da se razglasi ovaj pravi uzrok, i zato je turila naprijed šestoricu piščevih domorodaca i istakla one pogreške Cvita, koje i ako su realne, nijesu glavne i odlučne.

Jesu li zato prikazaoci tužbe manje krivi pred narodom, pred poviješću? — Oni su svakako krivi i odgovorni. Ova šestorica neće biti bili učeni ljudi i veliki diplomati, ali morali su biti svakako rodoljubni i značajni, morali su dobro izmjeriti tužbu, na koju su — kako držim — bili pozvani da dadu svoje potpise. Uz razumljivi osjećaj povrijeđenog ponosa, bilo je u njima i neoprostivog obzira, bilo je nedostajanja narodne svijesti i dostojanstva. Ako su oni pomnjivo pročitali tužbu, osobito prvi dio, morali su predvidjeti što znači za Grabovca takva strašna prijava na državne inkvizitore. Prijava ostaje uvijek ljaga za one koji su je potpisali, ostaje crna tačka u našoj domaćoj povijesti!

9. Na otoku Sv. Duha.

10. februara 1748. Gr. je iz državnih tamnica s o t t o i p i o m b i prevezen na otočić Sv. Duha.

[186]) Vidi bilješku 115, ove rasprave. N. R. IV. 359.

Oko Venecije ima sva sila većih i manjih ostrva. I sam grad, na lagumama podignut, nije drugo do bezbroj prirodnih ili umjetno napravljenih otočića, koje uski kanali dijele a svedeni mostovi spajaju. Nekoliko milja od Venecije k jugu, pored drugih, vidi se i nešto osamljeno neznatno ostrvo, S a n t o S p i r i t o nazvano. Povijest ga prvom spominje g. 1140., a bila je tada na njemu bolnica ujedno sa crkvom i samostanom augustinjanaca. Početkom XV. vijeka (g. 1409) ostrvo bi predano cistercitima, a malo za tim (g. 1424) eremitima koji su dva stoljeća kasnije (1656). ukinuti. Kad su franjevci g. 1672. morali bježati ispred turskoga bijesa s Krete (Kandije), na ovom mletačkom otočiću nadoše zaklonište i tu smjestiše slike i moći svetaca, koje im je uspjelo da sa sobom ponesu. Franjevci su držali otok i samostan sve dok ga g. 1806. Francuzi ne proglase državnom svojinom i upotrijebe za svrhe ratne mornarice. Osamljen i udaljen služio je već prije mletačkoj vladi kao zgodno mjesto za interniranje kažnjenika. Pretražujući državni arkiv, namjerih se na više popisa ovakovih zatočenika na Sv. Duhu. Nije mi uspjelo da nađem popis iz doba Grabovčeva progonstva, i ako sam ga pomnjivo tražio. A tražio sam ga, jer ti popisi redovno bilježe za svakog progranika lob života i vrijeme na ostrvu provedeno. Poslije svjetskoga rata, kad je Italija okupirala sjevernu Dalmaciju, kao što je nekoć Santo Spirito Veneciji, tako je sada okupatornoj vlasti služio naš Visovac na Krci. Tu su držali internirane pod oštrom paskom karabinijera mnoge hrvatske svećenike i redovnike, smatrajući ih opasnim protivnicima svojih imperijalističkih osnova.

Danas na Sv. Duhu nema ni franjevaca ni drugih redovnika. Otok je u rukama vojništva. U njegovim zgradama stoji ratni materijal.[187])

Grabovčevo zdravlje na otočiću nije krećalo na bolje, nasuprot bivalo je sve slabije. Bolesniku trebalo je čista zraka, liječničke njege i primjerene okrepe, no svega je toga nedostajalo na lagumama. Istina, među redovnicima bilo mu je stanje nešto lakše, ali kao kažnjenik, sveđerno pod okom stražara, ni tu nije

[187]) Historičke podatke o ostrvu S. Spirito crpao sam iz knjige: R. Fulin e P. G. Molmenti, Guida artistica e storia di Venezia e delle isole circonvicine, Venezia 1881, str. 456—457.

imao slobode. Braća redovnici, makar i htjeli pomoći, nijesu smjeli ništa protiv oštrih propisa, od visokog tribunala izdanih.

Grabovca je ipak tješila jedna nada. Svoje premještenje iz tamnice pod olovom na otok Sv. Duha tumačio je kao povoljan preokret u mišljenju sudaca. Držao je naime da su se suci uvjerili da njegova pogreška nije bio tako velik zločin i da su zato, iz osjećaja pravde ili barem samilosti, zamijenili prvašnju tešku tamnicu s novim zatočenjem. Oni će valjda — mislio je u sebi — osloboditi ga i od ovog zatvora. Pošto je već proboravio na otoku devet mjeseci, nekako početkom novembra 1748. obraća se nekoj visokoj ličnosti (Ekscelenciji). Kazuje, kako su u njegovoj hrvatskoj knjižici neki zlobnici krivo protumačili jednu rečenicu i tužili ga državnim inkvizitorima. Ovi su ga 26. XI. 1747. dali uhapsiti u Veroni, i u okovima, od vojnika zlostavljen, bi doveden u mletačke tamniče sotto i piombi. Pošto je više puta bio saslušan vrhu spomenutog zločina, inkvizitori se odluče, veli, da mu umanje kaznu premjestivši ga u manastir Sv. Duha na otoku. „Nego — nastavlja Gr. govoreći o sebi u trećemu licu — kako u ovome manastiru u devet mjeseci boravka nije ni jedan dan bio zdrav, osušio se kao mrtvac, trpi svakojake boli naoseb zaduhu — oslonjen na prirođenu samilost Vaše Preuzvišenosti ponizno joj se obraća, da bi mu s obzirom na njegovo vrlo žalosno stanje, moćnim svojim zagovorom isprosila od preuzvišene Gospode inkvizitora dopust, da se može povratiti u Veronu, kako bi se tu, na zdravu zraku i uz njegu onamošnje bolnice, oporavio u zdravlju i tako preuzeo prvašnju službu vojnoga kapelana. On obećaje da će se za uzdarje vruće moliti Bogu za Vašu Ekscelenciju i Vašu obitelj." [188])

Ova nam molba svjedoči, da je Gr. bio u dvojakoj obmani. Umišljao je siromah, da bi inkvizitori bili skloni pustiti ga sasvim na slobodu, pače i povjeriti mu staru službu vojnoga kapelana- Naivan, doista, kad se je mogao ovakovim nadama tješiti! Druga je obmana, nepoznavanje svog zdravstvenog stanja.

[188]) Arkiv Visovca; Dok. 66. Prepis ove molbe nađoh otrag dvaestak godina u šibenskom arkivu sv. Lovre. Kad je prof. Š. Urlić spremao svoju studiju o Grabovcu, upozorim ga na molbu i pošaljem mu prijepis, koji je on i objelodanio u istoj studiji (Nast. Vjesnik XIX. 664; Zagreb g. 1911). God. 1924. namjerim se i u arkivu Visovca na jedan još puno stariji prijepis iste molbe. Kako je isprava došla na Visovac? Valjda ju je po Grabovčevoj smrti donio u Dalmaciju o. Jerko Bareza, o kome u idućoj tački.

Njegov je organizam bolestima i stradanjem već sasvim srušen, a on računa, da će se ipak oporaviti pa i tegotnu vojnu službu preuzeti!

Je li ona ekscelencija, u koju je Gr. imao toliko pouzdanja, kušala da što za nj učini — nije mi poznato, no ako se je i zauzimala, to zauzimanje nije imalo nikakva uspjeha. Gr. je i nadalje venuo i truhnuo na vlažnome otočiću. Jesu li k njemu dolazila braća dalmatinski redovnici, koji su stanovali u Veneciji ili tamo za poslove često dolazili — ne zna se, ali je vrlo vjerojatno da jesu, koliko im to dopuštali oštri propisi državnih inkvizitora. Ja držim, da su i njegovi starješine iz Dalmacije gledali da mu pomognu, ne obraćajući se upravce na inkvizitore — bila je to stvar opasna — ali barem preko svojih zaštitnika, mogućih ličnosti u prijestolnici. Takvih su oni imali u Veneciji, a znali su ih steći svojim radom i svojom okretnošću. Nije vjerojatno da su franjevci mlade provincije Presv. Otkupitelja bili nehajni u teškoj sudbini onoga, koji se toliko brinuo za njihove siromašne crkve i samostane, onoga, koji je radi ljubavi i usluga učinjenih braći bio ubrojen baš 2-3 mjeseca prije utamničenja — među »oce provincije«.[189]) No i ove kao i sve druge preporuke ostadoše bez ploda. Uši mletačkih inkvizitora bijahu gluhe, a njihovo srce hladno i tvrdo.

Iz nekih isprava saznajem, da se — za vrijeme tamnovanja na otoku — ili sâm Gr. ili netko drugi zauzimao za njegove stvari, što su bile ostale u Veroni. Svršetkom naime oktobra 1748. tri sanduka Grabovčeve robe bijahu od onamo donesena u Veneciju.[190]) Ali još je toga ostalo u Veroni. Inkvizitori — preko njih je sve moralo ići — pismom 6. XI. te iste godine traže od veronskog kapetana, da se sva njegova ostavština pošalje u Veneciju. No ni ovoga puta to nije potpuno izvršeno. Je li se izgubilo, je li odneseno — ne znam. Iz jedne odluke razabiram, da se i nastajne godine, poslije Grabovčeve smrti, još njegovih stvari nalazilo u Veroni.[191])

10. Posljednji časovi. Smrt u zatvoru.

Život Grabovčev približavao se kraju. Zaduha dušila ga sve jače i, uz druge tjelesne nevolje, zadavala mu teške muke.

[189]) Vidi gore N. R. IV. str. 143 sq.
[190]) VASI, B 106. N.o pisma 484; Dok. 51.
[191]) VASI B 106. N.o pisma 495.

Inkvizitori su primali obavijesti o stanju interniranog Grabovca. Oni su valjda i željeli da sa brzom smrću pisca što prije iščezne svaki spomen buntovne hrvatske knjižice.

Početkom god. 1749., po svoj prilici u januaru ili prvih dana februara, starješina manastira Sv. Duha fra Antun Scutari, upravlja na inkvizitore smjernu prošnju; da li sâm od svoje volje ili zamoljen od Grabovca — nije poznato. Evo te prošnje u hrv. prijevodu:

„Presvijetli gospodine,

O. Filip Grabovac, franjevac dalmatinske provincije, bio je od tih preuzvišenih gospodara predan na otok Sv. Duha. On trpi od vrlo dosadne zaduhe, koja na mahove dovodi ga do velike nevolje. Njega, koja mu se ovdje pruža, nije dovoljna, jer njegova bolest često iziskuje liječničke pomoći. O ovome obznanjujem ja fra Antun Scutari starješina, da bi se Vaše Preuzvišenosti, kad bi našle shodnim, smilovale i premjestile ga u drugi kraj, prikladniji njegovim skrajnim potrebama. Od ostaloga, u svakom se slučaju podlažem Vašoj časnoj odredbi." [192])

Grabovčevim tužiteljima zacijelo su bile poznate ove tužne prilike njihove žrtve. Jesu li se oni makli da mu pomognu? Jesu li sada djelom potvrdili onu ciničku tvrdnju u prijavi, da im naime nije do kazne grešnika nego do povratka povrijeđene časti? Ta oni su već dobili doličnu zadovoljštinu. Jesu li se makli? Teško je vjerovati da jesu.

Grabovac je, kao kršćanin i sin asiškog Ubožara, rado oprostio svojim tužiteljima i za njih se sigurno molio u svojim skraj-

[192]) Ill.mo Sig.re

Il Pre Filipo Grabovaz Minor Osse[rvan]te della Provintia di Dalmatia fù consegnato nell'isolla di S. Spirito da quelli Eccmi Padroni. Questo patisce un asma fastidioso che di tempo in templo (sic) lo riduce a mal partito. L'assistenza che le viene prestata non é sufficiente esigendo il di lui incomodo con frequenza di medico. Rasegno io fr. Antonio Scutari Superiore; perche S. Ecc.ze quando credessero di farle carità lo trasferissero in luogo più adotato alle sue estreme indigenze. Ossequiando per altro in ogni maniera la riveritissima volonta loro — VASI, Suppliche a. 1740—1748. B 716.

Na ovo pismo srećom naiđoh prevrćući u mletačkom državnom arkivu svezak Suppliche an. 1740—1748. (Inquisitori di Stato, Busta 716.) Molba je, rekoh, iz početka god. 1749., jer je mletačka godina svršavala s februarom. Zato ne smeta, što je uvrštena u spomenike iz g. 1740—1748. Isprava u mome popisu dokumenata stoji pod br. 58.

nim časovima. Krijepljen tajnama sv. vjere, dvoren od redovničke braće — na otoku Sv. Duha imao je barem ovu slatku utjehu — u mukama, ali vedar s pouzdanjem u Boga, ljubeći propelo[193]) ispustio je svoju dušu 13. februara 1749. Njegovi smrtni ostaci pokopani su u svećenčkoj grobnici na istom otoku Sv. Duha.

Inkvizitori nijesu dali nikakva odgovora na prošnju samostanskog starješine Scutari-ja. Njima se nije žurilo. Na naličju prošnje kancelarija inkvizitora ubilježila je ove riječi:

1748. 20 Febraro

Morse esso Padre, e però cessa qualunque inspetione sopra di lui. Poner in libro al margine.

To jest: 1748. (= 1749.) 20. februara. Umrije spomenuti otac, zato prestaje svaki nadzor nad njim. Ubilježiti u registar sa strane.

Rekoh gore da je Gr. umro trinaestoga febr. 1749. Datum kančelarije »20. febr.« držim da nije datum smrti, nego dan kad je prošnja bila unesena u registar. Bilješka u svakome slučaju potvrđuje, da je Gr. 20. II. 1749. već bio mrtav.

Vijest o njegovoj smrti stigla je u Dalmaciju poslije nekoliko sedmica. Provincijalni starješina službene potvrde ne će biti dobio prije druge polovice marta. Najstariji zaostroški mrtvar (necrologium), u koji se već g. 1729. počeli bilježiti umrli redovnici, ovako spominje smrt našega Grabovca: „Dne 13. febr. 1749. u Veneciji preminu u Gospodinu Fra Filip Grabovac, vojnički dušobrižnik" (Die 13 februarii 1749 Venetiis obiit in Domino Fr. Philippus Grabovaz, Parochus Militae publicae). A mrtvar istoga manastira, sastavljen g. 1791., piše: „Dne 20. aprila 1749. u Veneciji u manastiru Sv. Duha o. Filip Grabić, iliti Grabovac od Vrlike, u 55. godini završi život." Kako ovaj potonji, tako od

[193]) O. Stj. Zlatović, Franovci (Zagreb 1888) na str. 295 piše: »Tješen od redovnika i pokriepljen svetotajstvi po nauku propetoga, koga je u rukama držao, prašćajuć svojim ubojicam, zadnjim cielovom Isusa, odleti mu pravedna duša k Bogu...« Moguće da je Zlatović imao pri ruci koji stari izvještaj o načinu kako je Gr. umr'o i da po njemu ove konkretne okolnosti bilježi. Ja se na takav spomenik ne namjerih.

prilike bilježe smrtni spomen Grabovčev i mrtvari po ostalim samostanima, samo što neki pogrešno meću kao godinu smrti 1750. (šibenski, imotski, makarski, sinjski, splitski), a ni mjesec ni dan nije svugdje jednako ubilježen. Sličnih pogrešaka ima u našim nekrologijima mnogo, pogotovu za redovnike, koji preminuše prije g. 1791. Ove je naime godine naredbom starješinstva bio uveden za sve samostane jedan isti mrtvar i u dvanaest primjeraka razaslan na 12 manastira. Ja držim da je bilješka najstarijeg zaostroškog mrtvara **13. febr.** tačna, jer je po svoj prilici savremena, a što je još više, nju potvrđuje i spomen omiškoga manastira. Ovdje naime u zapisniku misâ za umrlu braću stoji, da su 5. maja 1749. izgovorene svete mise za o. Filipa Grabovca, koji je umro **13. febr.** iste godine.[194] Dokumenat prve vrste, jer je pisan isti dan (5. V. 1749.) kad je mrtačka služba izvršena.

Ne će biti zališno ako spomenem, da je četiri dana kasnije — okružnica o smrti išla je onda ne brzom poštom nego od manastira do manastira po prigodi — na Vrhbrača služeno isto mrtačko opijelo. U svakidašnjem zapisniku misâ bračkoga samostana[195]) na dan 9. maja 1749. nijesu pojedini redovnici — a bivalo ih je 7-8 — upisani sa osobitom namjenom kao drugih dana, nego stoji ova općenita bilješka bosančicom napisana: Danas svekolike [mise] za pokojnoga fra Filipa Grabovca. U ovo doba bio je starješinom bračkoga manastira (od jula 1747. do juna 1749.) narodni pjesnik fra Andrija Kačić. I on je dakle taj dan za svoga subrata i u književnome radu prethodnika rekao svetu misu, pače gornja bilješka po svoj prilici njegovom je rukom napisana. Na žalost, u bilješci nije naznačeno kada je umro Grabovac. No zaostroški i omiški mrtvari držim da su dovoljni da nas uvjere, da je fra Filip zaista umro 13. februara. Sumnju u ovaj datum mogla bi jedino pobuditi gore spomenuta kanč. bilješka na prošnji o. Scutari-ja. No, kako sam prije kazao, ona se nužno ne veže na dan smrti nego vjerojatnije na dan registriranja molbe.

---

[194]) cf. Dr. Petar Kolendić, Godina rođenja fra Andrije Kačića Miošića, Ljetopis jugosl. akademije 32, II. (Zagreb 1917), str. 54².

[195]) Arkiv Sv. Martina na Braču. Vidi stari zapisnik sv. Misa koji se počinje s 13. III. 1746, a svršuje sa 17. XII. 1749.

Gr. je u 19 godina službovanja u vojsci prikupio dosta knjiga, odijela, a i drugih stvarčica, koje su mu kao dušobrižniku i redovniku izvan samostana bile potrebne. Kad je uhapšen u Veroni, rukopisi i hrvatske knjige bile su zaplijenjene. Drugi predmeti, iako pod nadzorom tribunala, držalo se da ipak njemu pripadaju. Vidjesmo kako su inkvizitori u više navrataka naređivali da se ta Grabovčeva roba tačno popiše i iz Verone pošalje u Veneciju. Kad je tribunal inkvizitora javio franjev. starješinstvu u Dalmaciji smrt o. Grabovca, on je jamačno javio i to, da raspoloži s pokojnikovom ostavštinom. Iz jednog spomenika od 30. aprila 1749. saznajemo, da je to starješinstvo poslalo u Veneciju splitskoga gvardijana o. Jerka Barezu s punomoći pisanom jednako u Splitu 24. III. 1749. da preuzme ostavštinu. Kad je Bareza stigao u Mletke, inkvizitori ga šalju u Veronu s naredbom načelniku, da mu predade sve što je pokojniku pripadalo, i da mu bude na ruku neka dobije sve što bi se od Grabovčevih stvari nalazilo kod bilo koga. Koliko je uspjelo Barezino poslanstvo, kako je sa sabranom ostavštinom raspoložio — o tome ne nađoh nikakve bilješke.

*

Iz sabranih spomenika i amo tamo rastrkanih vijesti nastojao sam da prikažem život, rad i trpljenje ovog neobičnog narodnog čovjeka. Prije nego li odložim pero, htio bih još da se ukratko osvrnem na Grabovčev značaj i na mjesto koje on zauzimlje među piscima i radnicima svoga vremena.

(Završit će se).

MARIJE ORELOVSKY:

ZADAĆA HRVATSKOG ORLOVSTVA.

»Jedinstvo i slogu valja uz ma koju cijenu uzdržati u našem taboru.«
Mahnić, Luč 1914.

Résumé: — **Les aigles croates. Leur rôle dans la renaissance catholique.** — L'auteur expose ses vues sur les fondements des associations catholiques, en particulier des associations des étudiants parmi les Croates. Après une brève excursion sur les luttes de l'Eglise contre les ennemis de l'Evangile, il nous dit comment on était parvenu, dans les terres slaves, à l'institution d'un type spécial d'organisation, dit Association des Orli (les aigles). Il parle de l'activité que cette association a développé jusqu'a présent et s'arrête plus en détail sur les aigles croates. L'Aigle et toute autre organisation catholique, digne de ce nom doit reposer sur ces trois principes: un catholicisme radical et complet, un patriotisme pris comme devoir chrétien et un démocratisme sincère, démocratisme de fait et non seulement de phrase. Sur la question de savoir, si nos étudiants doivent faire partie de l'Aigle indépendamment de la Ligue des étudiants, fondée depuis longtemps sur conseil du feu êveque Mahnić, père du mouvement catholique, approuvée d'ailleurs par l'épiscopat yougoslave, — ou bien doivent-ils rester dans la Ligue, fédération centrale de tous les étudiants catholiques, et faire partie de l'Aigle au moyen des sections de l'Aigle, introduites au sein même de la Ligue, sur cette question, dis-je, l'auteur se décide pour la seconda forme. Il pense que de cette manière les étudiants seraient préservés du péril de trop s'adonner à l'action exterieure, aux manifestations et par conséquent de negliger l'étude et le perfectionnement de la vie interieure. L'action bruyante leur tournerait au détriment des d'autant plus que ce sont juste les étudiants qui, par une étude profonde, doivent se préparer à devenir un jour guides et maîtres de l'Aigle.

Ljudi i ideje. — Isus Krist centar povijesti.

Kroz vjekove su veliki pojedinci i velike ideje bili stožeri, koji su markirali povjesne epohe utisnivši im svoj karakter. Ime, koje je postalo centar čitave povijesti, koje je razdijelilo za sve vjekove čitavo čovječanstvo u dva ogromna tabora: tabor ljubavi i tabor mržnje, jest Isus Krist, Bog-Čovjek. Njegovo je Evanđelje vječna ideja, koja nikad ne gubi ni na svojoj nutarnjoj vrijednosti ni na svojoj sveđer proljetnoj svježosti. Evanđelje je vječna ideja, jer je integralna ekspresija, vremenska kodifikacija onih zakona, koje je um Boga Mudrosti od vjekova postavio kao nepromjenljivo pravilo života čitavog svemira.

Prvi apoštolat.

Veliku ideju Evanđelja shvatilo je dvanaest neznalica, koji prosvijetljeni Duhom Istine, okrijepljeni Duhom Ljubavi, vođeni Duhom Pravde postadoše prvaci povijesti, jer su svoju apoštolsku misiju okrunili konversijom tolikih milijuna pogana, koji razoriše koli imperij Tiberija i Augusta, toli krhi hram vjere, pjesme, filozofije, umjetnosti panteističkog helenskog intelektualnog carstva. Nad razvalinama, pustim ruševinama grada mržnje, kako se jako izrazi veliki Augustin, izdignu se Grad Božji — Civitas Dei — Crkva pobjednica, koju kupelji vlastite krvi kroz koloseje i amfiteatre okrijepi, osvježi na križnom putu tristogodišnjeg mučeništva. Stablo zasađeno od Petra i Pavla usred imperatorskog Rima raslo je: grâd ga je progonstva bîo i kidao; zubovi gladnih, žednih i bijesnih hijena i pantera mrskao je kosti nevinih duša — — — ali pobijedila je Crkva — — — ideja Evanđelja Ljubavi triumfirala je i kršć. pjesma milanskim ediktom zazvonila je ispod poganskih panteona.

Samostani majke kulture.

Crkva je oko sebe formirala centar povijesti. Divlje narode, koji najuriše na njezine zdence, trebalo je okrijepiti, odgojiti. I imena velikih utemeljitelja redova, poput jednog Benedikta, znače pobjedu ideje ljubavi nad surovim, divljim instinktima pokrštenih pogana. Crkva je svojim odgojem kroz škole samostana stvorila evropsku kulturu.

U srednjem vijeku život je kršćanski zamrao; moral oslabio. Svećenstvo zapalo u grijehe, koje je Evanđelje zauvijek osudilo. Malo je bilo ljubavi, malo pravde, malo života evanđelskoga. I diže Bog dva čovjeka: Dominika, koji će biti Propovjednik Istine, i Franju kršć. Orfeja, Pjesnika vječno mlade Ljubavi. I oni, životom i misijom, pobjediše, jer je ideja Evanđelja vječno mlada.

Ona je pobijedila i ludilo renesanse preko Bernardina Sijenskoga, ona je pobijedila i pakleni duh Lutera preko Ignjacija Lojole i njegove vojske; ona je pobijedila i krv Velike Revolucije, koja je pokopana smrću njezinih velikih inicijatora.

Pjesma crvene revolucije.

... I danas na smiraju 20. vijeka fijuče u zraku pjesma revolucije. Umrao je Robespierre i Danton. Došao je Marx, Lasalle,

Engels. Umrli su i oni. Ali bijes crvene internacijonale traje. Pod srpom marksističke crvene zastave pokošena leži u prahu sramote koljevka i majka čitavog Slavenstva. Nije pobijedio mač imperatora, otupila se je oštrica heretika. Skršen je mraz nemoralnog života, satrveno je ludilo klasicizma. Nije uspio pokret protestantizma, skizma se je ograničila na istok, a revolucija je trajala koliko osušenje krvi njezinih nedužnih žrtava. Sve je pakao poduzeo — — — ali sve se je skršilo. Evanđelje je vječni svjetionik u moru svih strasti, svih ludila. — Lenjin je umrao, umrao Džerdžinski, past će i komunistički imperij, a na krilima svoje vječne mladosti Evanđelje će biti regulator povijesti.

Veliki Pape novog doba.

I vidimo, kako mudrost vatikanska znala je preko svojih posljednjih velikih Papa Leona, Pija, Benedikta, Pija okupiti pod zastave Vjere vedru Mladost — divnu sliku vječno mladog Evanđelja. Novovjeko kat. gibanje u cijeloj Europi djelo je fine mudrosti, jer su organizovane kat. sile jače u kletoj borbi sa antikatoličkom vojskom.

Moderna je mržnja izmislila dva strašna oružja proti Crkvi: š t a m p u, koja svojim bezočnim lažima siplje mržnju i prezir na sve što je Božje; te z a k o n e, koje stvoriše liberalne države da skuče slobodu Crkve, okrnje njezin upliv i zarobe vjernike u tamne masonske, liberalne, socijalističke organizacije.

Katolici odgovoriše organiziranjem svojih sila u javnom životu. Svoje vojnike vode pred izborne žare, na ulice, u tvornice, rudokope, u kazališta, u kina: svugdje hoće da vide križ. Takovim prosvijetljenim prosvjetnim i socijalnim radom spašena je Belgija. U Njemačkoj, gdje je katolicizam tako organizovan, iako je u znatnoj manjini, i danas odlučuje sudbinom Vilimova imperija. U Italiji pedesetgodišnji prosvjetni i socijalni rad bio je srčika jakosti tal. katolika do jučer. I danas je tamo kat. svijet organiziran. Gledao sam u Milanu, prošlog svibnja, ogromni ophod kat. organizacija ... pred njima je u četveroredu stupalo petnaest tisuća kat. mladića!

Dan Mladosti.

Hoću da se zaustavim na mladosti. Kod svih kat. naroda mladost je p r v a organizirana. Na njezinom oduševljenju bazira se snaga kat. rada, u njezinim entuziazmu izvor je svih kat. pobjeda.

I svaki kat. narod dao je posebne tipove kat. omladinske organizacije. Nijesu svi tipovi isti: imaju ista načela i isti cilj, ali putovi i sredstva variraju prema zrelosti i kulturi dotičnih naroda. Ne može se na isti način organizirati Grka i Rimljanina, Evropejca i Azijata. Svi moraju u sebi ostvariti Krista, svi moraju učiniti Krista Kraljem duša, naroda, čitavog društva.

Ali kako, na koji način? Slavenski je genij odgovorio dostojno svoje kulturne zrelosti i umne snage osnovavši

Orlovstvo.

Danas Orao kraljuje nad Češkom i Slovačkom, krili se nad zelenom Slovenijom, vije svoja gnijezda nad kraljevstvom Tomislava.

I ja ću da rečem koju o Orlovstvu. I to s tri razloga: 1. jer se je Orlovstvo rapidno raširilo i u svojem valu zahvatilo čitav kat. narod od Krkonoša do Jadrana; 2. jer sam se i ja od prvog početka za Orlovstvo zanimao i svojim ga slabim silama širio; 3. jer su u najposljednje vrijeme nastale neke nesuglasice između J. K. Đ. Lige i HOS-a. Svi želimo sreću i napredak kat. pokretu u Hrvatskoj i dužnost nas steže da jasno i javno rečemo svoje mnijenje.

Zašto je osnovan Orao?

Sokolstvo je prošlog vijeka bilo osnovano, da budi, goji nacijonalni duh, da odgaja slavenske osvetnike u borbi proti germanskom lavu, koji je brutalnom silom htio da germanizira slavenska plemena. Oci sokolstva htjeli su nacijonalno osvijestiti slavensku mladost za veliki dan Osvete, dan Slobode, ali nijesu htjeli da ovoj ustanovi odmah utisnu žig antikatolicizma.

Sokolstvo pijonir antikatolicizma.

Na žalost su sokolske organizacije pale u ruke javnih bezbožaca. Počele su padati bezbožne izjave, počele su odglasavati protukatoličke rezolucije, počeo je Sokol svojim prosvjetnim radom širiti poganski duh u slavenskom društvu. Jedan od prvaka češkog sokolstva prof. Masaryk reče: »Oslobodili smo se Beča, ostaje nam da se oslobodimo Rima.« I tako je najauktoritativniji brat Sokol dao antikatolički sadržaj novom, poratnom sokolskom programu. Poslije pobjede Slavenstva Sokol je ostvario bitni dio svojeg programa. Tražio je novi sadržaj svojem životu i slavenski Sokol stavio se je u očajni front protiv kat.

Crkve, kao tobožnje vjekovne neprijateljice koliko kulture uopće, toliko Slavena napose. To rekoše razni Masaryci, tako rade češki, slovački i jugoslavenski Sokoli. Otvorili su tamne karte i katolici dezertiraše iz sokolske organizacije. Katolik i Sokol danas su u antitetičnom stavu. Ko je katolik, ne može biti Sokol. Aut - aut! Proti antikatoličkom sokolstvu — — ustao je slavenski kat. Orao.

Orlovstvo u Češkoj.

Češki je Sokol dao najzelantnije protivnike Rima. Još prije sloma Austrije češki je Sokol kipio od mržnje na sve što je katoličko. Ali je zato i nehotice bio povodom osnutku prvih kat. Orlova. Poslije sloma sokolstvo je najrevnije širilo husitizam i nacijonalnu crkvu. Sokoli su silom krali kat. crkve za otpale svećenike. Svaka je antikatolička akcija imala svoje najoduševljenije inicijatore i propagatore u Sokolima. Sokolstvo kao najmoćnija nacijonalna organizacija stavila se je na raspolaganje sviju političkih stranaka: crvena je košulja sabrala sve, bez obzira na lične i partijske protivnosti, što je proti katolicizmu.

Češki katolici još su prije sloma uvidjeli ugrožene svoje pozicije. Valu sokolske antikatoličke propagande odgovoriše organiziranjem kat. Orla, koji svojom snagom, bistrinom oka i brzinom leta bolje nego itko simbolizira snagu, moć, vedrinu i ljepotu kršćanstva.

Još god. 1902. u Lišni pri Brnu osnovaše prvi tjelovježbeni odsjek pri kat. rad. društvu. Otad datira osnivanje slavenskih kat. Orlova. Nad koljevkom sitnog orlića prohujale su bure i oluje. Grad progonstva rušio je njihova gnijezda. Javnim prezirom i tajnim rovarenjem sve se je poduzelo da ih se u zametku uništi. Ali, na žalost sokolstva, svaka kat. ideja, pa i grandiozna orlovska ideja, ukoliko je više progonjena, ukoliko je izdajničkije omaštena vlastitom krvlju, utoliko brže osvaja, silnije se širi, plodi se, množi i napreduje. Došao je svjetski rat i češki je Orao dično se borio na slavenskoj fronti. Pozitivno sudjelujući u Pobjedi i oslobođenju domovine jačao se je za nove borbe. Ujedinivši se kraljevstvo sv. Venceslava, odmah je sokolstvo nasrnilo na hram Crkve. Sokolstvo je dalo najfanatičnije rušitelje. Stali su otimati crkve, rušiti kipove, krasti crkvene zgrade. Srušen je tron Habsburga... sokolstvu se je htjelo srušiti i oltar u kraljevstvu sv. Venceslava. Odmetnuto svećenstvo sa svojom tobož nacijonalnom skizmatičkom crkvom, pravoslavni prozelite,

masoni, sve antikatoličke stranke: svi se udružiše u jednom pokliču: — Srušimo Rim!

Ali su crvene košulje na vratima Božjih hramova na ulazima u crkvene zgrade i pred oltarima, kipovima, slikama Božjim i Svetaca našli u bojnoj opravi plave orlovske košulje. Sili se je odgovorilo silom. Antikatoličkoj sokolskoj organizaciji katoličkim Orlovstvom — — — i val »nacijonalne crkve«, nošen na štitovima partijskih, sokolskih i državnih udruženih sila mizerno se je skršio o sura prsa čeških Orlova. Nazad četiri godine oni su držali veličanstveni Brnski tabor, na koji dohrliše stotine tisuća plavih Orlova. Bio je dan Pobjede, dan kat. Slobode. Pobijedila je kat. ideja nad brutalnom silom materijalističkog sokolstva. Tu je i naš p u t.

Orao u zelenoj Sloveniji.

Slovenski sokolovi slijepo imitiraše primjer čeških drugova. Mislili su da će spasiti Slavenstvo ako ga otrgnu od universalne Crkve. Prevarili su se. Rano su se istrčali. Cijenili su da će očajni gest čeških sokola uspjeti i da će i oni u zajedničkoj pjesmi pobjednici moći pjevati danu Slobode od rimskoga ropstva.

Međutim slovenksi katolici nijesu spavali. Još 1905. dr. Korošec reče: »S. K. S. Z. načelna je prijateljica tjelovježbe, stoga preporuča svojim društvima tjelovježbene odsjeke.« I već 1906., uprav nazad 20 godina, najgenijalniji sin moderne Slovenije dr. J. Ev. Krek, na 18. XI. otvori, kao predsjednik S. K. S. Z., prvu tjelovježbenicu u Unionu. Nakon same godine dana intenzivnog rada slovenski katolici — god. 1907. — osnovaše »Zvezu telovadnih odsekov« u Ljubljani. Napokon 1909. slovenski kat. gimnastičari svečano i službeno uzeše ime Orao; a nekoliko vremena prije, 8. XII. 1908., dr. Jeglič ukratko odluči program kat. gimnastičarima rekavši im: »Kako su sokoli bili pijoniri liberalizma i hoće da sada budu pijoniri slobodne misli, tako neka budu mladići tjelovježbenih odsjeka p i j o n i r i kršć. načela i kršć. življenja.«

I mladi Orlovi bratske Slovenije ubrzo osvojiše svoj narod. Prije rata, za rata i poslije rata časno izvršiše svoju nacijonalnu dužnost. Među prvima su bili prvi. Ali u izvršenju svoje patriotske dužnosti nijesu još vidjeli ostvaren integralni program orlovstva. Orlovstvo je kat. organizacija i oni rade, organiziraju, agitiraju, vode propagandu za sve što je Božje. Svjedok je sloven-

ske orlovske snage veliki mariborski tabor. Mase Orlova manifestirale su ulicama grada, koji je energija i mudrost generala katolika zauvijeke inkorporirala majci domovini. I Orao je snaga i ponos Slovenaca. O njem reče presv. Jeglić, da je: »biser med našimi organizacijami«.

Prvi lustar orlovskog rada u Hrvatskoj.

Prije je rata hrv. sokolstvo bilo indiferentno. Nije bilo za vjeru, ali je se nije javno i službeno ni odricalo. Poslije rata stvaranjem Jugo-Sokola pod vodstvom slovenskih kulturkempfera, jugoslavensko se je Sokolstvo i u svojim rezolucijama i preko svojih najauktoritativnijih ideologa očito deklariralo protiv katolicizma. Bogunović i drugovi jasno su govorili protiv kat. Crkve, te mrske tobož neprijateljice slobode i napretka.

Jugosokoli postavivši se na stranu najreakcijonarnijih elemenata, à la Pribićević, te otvorivši sistematsku, proračunanu vatru na sve što podsjeća na ime, čast, kulturu, povijest, život i napredak hrvatstva, oni su se zauvijek onemogućili kod svih ljudi poštene hrv. svijesti i učinili su to, da su se od njih ocijepili i hrv. sokoli. Za nas su načelno hrvatski i jugoslavenski sokoli vrlo blizu dok obama Sokolstvo znači borbu protiv kat. Crkve. Stoga se nije čuditi da je probuđena kat. svijest snažno reagirala protiv sokolske protukatoličke akcije.

Uprav nazad samih 5 godina osnovan je i Hrv. Orao. Rodila ga je velika nužda, krvava potreba. Više se nije moglo mučati. Antihrvatskom i antikatoličkom sokolskom programu odgovorilo se je orlovskim hrvatstvom i katoličanstvom, jer jedno drugo uključuje i jedno je bez drugoga osuđeno na smrt u našoj domovini. I u samih pet godina zanosnog i požrtvovnog rada Hrv. Orao divno se je razvio. U početku je bilo zdvojnih, crnih časova. Sokolska nas je pijaca mrzila, progonila, na nas kidisala. Mislila je da je Orlovstvo jedna mrtva ideja. Prevarila se je: Orao je u krvi se rodio, u progonstvima se osnažio, u žrtvi osvježio, rasplodio. I danas hiljade mladih Orlova ponosno stoji uz Križ, svojim bojnim nastupom štiti oltar i apoštolskom žrtvom unosi Krista u razvratno, amoralno društvo. U pobjedi veliko katoličke orlovske ideje sinut će sunce kat. Crkvi i u tisućljetnom kraljevstvu Tomislava.

I uprav jer mi stavljamo toliku važnost na orlovski pokret, kojeg smo zanosom i požrtvovnošću širili i širimo, cijenim da je

nužno preko Nove Revije reći dvije-tri o idejnoj bazi, kako je mi zamišljamo, orlovskog pokreta i reći naše mišljenje obzirom na razmirice, koje su se porodile između HOS-a i cvijeta kat. organizacija J. K. Đ. Lige.

Idejna baza kat. organizacija u Hrvatskoj.

Sve naše kat. organizacije, koje hoće da budu i hrvatske i katoličke, moraju da se oslone na tri stupa hrv. kat. pokreta: Katolicizam, patriotizam i demokratizam.

Naš katolicizam.

Ostavimo fraze i tražimo bit naših kat. dužnosti. Ističem Orla, koji ima zadaću, da okupi naše kat. mase. On je kat. organizacija i mora da katolički odgaja. Njegovi članovi moraju biti toliko katolički odgojeni, da se izdignu nad mase krštenih, koje su bez kršć. duše, bez kat. svijesti. Oni moraju biti ljudi dogme i morala. Svaki Orao mora prije svega gojiti duboki nutarnji, religijozni život. Orao ne smije biti trstika, koju interes, strast može lako strgnuti sa živog debla orlovstva. Proti svim poteškoćama, proti svim protivnostima on ima u svojoj vjeri vedrinu, život, pjesmu. U boli i križima Orlu je tješitelj Krist; u veselju i pobjedi Orlu je nebo cilj. Orlovstvo ili mora da katolički, religijozno odgaja, da mladost duhovno preporodi ili nema svoga raison d' être. Svaka velika reforma može da uspije jedino, kad su oni koji je propovijedaju, sami reformirani njezinim duhom. Ako Orlovstvo hoće, kao što mora, da bude avangvardija katoličanstva: onda Orlovi moraju biti potpuni vjernici, vjernici dubokog uvjerenja, koji će letjeti Euharistiji iz duhovno osjećane potrebe da postanu bolji, koji će u vjeri tražiti vedrinu, snagu, oduševljenje, e da uzmognu što više učiniti Krista gospodarom svojih duša, Kraljem ljudskog društva. Poput Franje Asiškoga svaki Orao mora vječno pjevati: Glasnik sam velikog Kralja.

Kad svaki Orao bude ovako katolički odgojen, odgojen samim Kristom u Euharistiji, kad ovaj katolički odgoj bude p r v i, g l a v n i cilj svakog Orla, kad z a b a v a, p a r a d a bude nuzgrednost, drugotnost u orlovskim društvima, onda će nam orlovska društva dati idealnu katoličku religijoznu mladost, koja će u svakom svećeniku gledati drugog Krista, koja će svakom svećeniku bit desna ruka u apoštolatu, koja će svakog svećenika krijepiti, pomagati svojom mladenačkom žrtvom, samoprijego-

rom. Samo Orlovi živog, dubokog religijoznog osjećaja bit će apoštoli naših kat. župa.

Danas je mladost nečista i ohola, danas je mladost jedna amoralna gomila. Nad ovom moralnom strvinom mora visoko letjeti pravi i čestiti Orao čistim životom na krilima svemoćne kršć. poniznosti. Ljubav mora pokretati svaki čin pravog Orla. Istinu mora ljubiti. Za nju se boriti. Bratstvo je kopča plemenitih duša, plod katolički, religijozno odgojenih srdaca. Ne smije oholost u orlovkse redove. Ni mržnja ni prezir ni ambicija. Orao će i Orlovstvo uspjeti ako se bude bazirati na poniznosti i ako s ljubavlju bude širilo socijalno kraljevstvo Kristovo. Eto takav mora biti katolicizam svih naših kat. organizacija: to katolicizam naše najpopularnije organizacije — Orlovstva.

Patriotizam velika kršć. dužnost.

Silvio Pellico imao je pravo, kad je rekao, da pravi patrioti mogu da budu jedino uvjereni katolici. Velika riječ velikog muža. Ko ne priznaje svojih dužnosti prema Bogu, ne može ni prema domovini. U bezbožnikovu srcu može časovito planuti domovinska ljubav, ali oganj otačbeničkog žara, ako ne bukti na ognjištu čeličnog kat. srca, brzo se ugasi. Ne ljubi se domovina bez žrtve: a žrtva je monopol vjere. Bezbožni materijalizam ne poznaje ideala: jedini mu je ideal materija. Zato ništa ne ljubi, jer ništa ne može ni ljubiti — pa ni domovinu. Domovinu ljubi samo uvjereni katolik, iskreni vjernik.

Za pravog je katolika domovinska ljubav religijozna dužnost. Isus je plakao nad svojim Svetim Gradom. Marija je u slavu Izraela ispjevala svoj vječno divni Magnifikat. Svi su Sveci ljubili svoj narod. Franjo je Asiški digao svoju stigmatiziranu ruku, da blagoslovi svoj narod. Hrv. svećenstvo i hrv. Franjevci sa svojim su narodom krv lili. Granice su Kat. Hrvatske zauvijek spašene za vjeru i za domovinu, jer ovi heroji domovinske ljubavi u svojoj živoj vjeri služili su Boga, ljubili su narod - do mučeništva.

Dužnost je, rigorozna dužnost svih hrv. organiziranih katolika da ljube svoj hrv. narod. Da ga ljube ne riječju, već djelom. Ljubav je žrtva. Orao se, kao i član koje mu drago kat. organizacije, mora žrtvovati za svoj narod. Treba zdravom kršć. i hrv. prosvjetom buditi kat. svijest i hrv. ponos u masama našeg svijeta. Naš patriotizam mora imati svoj jaki sadržaj. Ako riječ ne slijedi djelo — laž je, maska, prevara. Naša je sramota ako Hrvat

ne zna da je Hrvat; naša je sramota ako Hrvat prezire svoje ime i kiti se bilo kojim drugim. Čast svakome, ali mi smo Hrvati, i svih organizovanih katolika i svih naših Orlova sveta je dužnost, da dokumentiraju svoj patriotski osjećaj probuđujući zaspane, mrtve hrv. mase na bujni, zdravi, svijesni hrv. život. Hrv. Orao mora svojim snažnim, ustrajnim, sistematskim radom ispisati i svoju zlatnu stranicu u anale osviješćenja Hrvata. Ne smijemo biti zadnji: uvijek prvi, to nek nam je jedina ambicija. Hrv. kat. pokret i njegov snažni orlovski ogranak mora dati najčestitije Hrvate. Čelični Hrvat-katolik moći će da se odgoji jedino u hrv. kat. organizacijama.

Socijalni rad — plod zdrave demokracije.

Katolički odgojen muž kao što mora da ljubi svoj narod, čiji je sin, tako mora da u duhu Evanđelja i socijalno radi, demokratski osjeća. U 20. smo vijeku i svak pjeva velikoj pobjednici Demokraciji. Nama se gnjuša gledati one koji privijaju najzvučnije note u slavu demokratskoga doba. Moderno doba kao da je našlo svoj panaceon u božici Demokraciji. Laska se masama, draži se njihove goleme strasti. Slijepa demokracija velikim je koracima dovela do klanja socijalnih klasa. I moralo je tako uslijediti. Socijalizam i materijalistički komunizam čedo je bezbožne demokracije. Ne može se bez vjere iskreno ljubiti narod. Demokracija je mislila srušiti vjeru, kad je grubo polaskala tobože stvoriteljskim pravima masa.

Laž ne uspjeva. Jedino je Evanđelje katekizam zdrave demokracije. Ljubav prema svima — eto temelja socijalne sreće, mira i napretka. A tu je solidna baza velike i zdrave demokracije. Mržnja razara... ljubav odgaja. I veliki socijalni Papa Leon XIII. svojom velikanskom pojavom okuplja pod zastave Evanđelja velike vođe i prve mase kršć. socijalne vojske. Hrv. kat. pokret htijući raditi u duhu velikog Pape, nije mogao a da na svoje zastave ne zapiše i — socijalni rad, u čemu i sastoji bit pravog, zdravog demokratizma. Sve su hrv. kat. organizacije, osobito kat. đaštvo, shvatile duh vremena, i dale se na socijalni rad. Katoličko je đaštvo dalo naše najbolje socijalne radnike.

Ideolozi hrv. kat. pokreta: Mahnić, Eckert, Rogulja, da časnih živih i ne spominjemo umno su shvatili da bez demokratskog osjećaja i živog socijalnog rada naš pokret nema svoje sadržine. Zato i Orlovstvo, hoće li da odgovori svojoj svrsi, i hoće

li da bude ekspresija svih naših želja: paradama mora pretpostaviti socijalni rad i bez velikih distinkcija u duhu evanđelskog bratstva i zdravog demokratizma mora okupiti sve slojeve našeg društva. Malo bi i ništa bilo reći: Mi smo braća Orlovi. To je tek vanjska etiketa demokratizma, koju treba ispuniti zdravim socijalnim radom. Belgija je spašena katolicizmu socijalnom akcijom tamošnjih katolika. Ogromni socijalni rad njemačkih, talijanskih, poljskih, čeških, slovenskih katolika učinio ih je arbitrima i političkog života tih plemenitih naroda. Ne varajmo se: Fraze ne spasavaju. Rad, požrtvovni socijalni rad drži kompaktne mase oko kat. zastava. Treba, mora se pristajati uz siromaha, progonjenog, ugnjetavanog. Mi smo sa svim mučenicima života: i zato smo apoštoli socijalne pravde. Čitav hrv. kat. pokret, pa i njegov jako razvijeni ogranak Orlovstvo, uspjet će ako, uz katolički odgoj i domovinsku ljubav, bude i ljubav za socijalnim radom znatni dio njihova programa.

Liga i Orao.

Orlovska se je organizacija ubrzo silno proširila. Proširila se je i na uštrb drugih kat. organizacija, osobito na štetu J. K. Đ. Lige. Dosad je Liga, po želji utemeljitelja hrv. katol. pokreta, biskupa Mahnića, i po privoli i blagoslovu čitavog jug. kat. Episkopata, bila predstavnica kat. đač. redova. Orao se u svojemu letu nije zaustavio na okupljanju seljaštva, radništva i građanstva u svoje organizacije. Vodstvo je HOS-a pošlo i dalje: od šibenskog lanjskog sleta osnovao je i đačkog Orla pocijepavši kat. đačke organizacije. Orao je — što je i naravno — svojim svježim nastupom, borbenijim stavom i privlačivijom formom povukao u svoje đačke orlovske organizacije veliki broj đaštva organizovanog u J. K. Đ. Ligi, proglasivši načelo da đaštvo, bez obzira na starije, koji protivno odlučiše, samo o sebi odlučuje. I nastala je borba: ljudi istih načela, vojnici istog Krista Kralja međusobno se bore. Žalosna pojava naše nesloge. Tek smo se digli na noge — — i neprijatelj je posijao u naše do jučer složne redove — razdor.

Došao je čas, kad svaki javni kat. radnik mora otvoreno reći svoju u ovom teškom sporu, koji je izbio u kat. redovima. Otvoreno i jasno velimo: Vodstvo HOS-a je zlo učinilo, kad je pocijepalo kat. đačke redove. Iznijet ćemo naše razloge, e se ne reče da smo pristrani.

Neprihvatljiv princip.

Prije svega najkategoričkije osuđujemo princip, kojeg je Predsjedništvo HOS-a toliko puta preko svojih članova izreklo, da samo đaštvo mora o sebi da odlučuje. Taj je gest jako simpatičan prema mladosti, no je li u sebi moralan, da nije pače i revolucionaran? Đaštvo ne može i ne smije da samo o sebi odlučuje: ono treba da i starije sluša. Jao ti se obitelji u kojoj bi djeca zahtijevala od oca samoodredenje. Rasap bi bio gotov. Za nas je HOS ogranak hrv. kat. pokreta. Nikakva pak organizacija, koja bi imala da sve druge pokopa.

Glavno je pitanje: Da li orlovska đačka organizacija može da bolje odgoji kat. đaka i akademičara za život od kat. đačke organizacije? Mi velimo: ne može. Zašto? Ako mi povjerimo đaštvo orlovskoj organizaciji, ono će svoje vrijeme potrošiti u vježbe, priprave za nastupe, parade i manifestacije.

Najprije studij i religijozni odgoj.

Priznajemo da orlovska đačka organizacija može da uzme u svoj program p r v o t n o studij i religijozni odgoj. Sve stvari lijepe i pohvalne. Ali đak ne može a da ne poleti za onim što je za nj privlačivije, za — tehniku. Danas je ludilo športa i fizičke snage. Na stadionima se kupe stotine tisuća gledalaca — a prosvjetne su dvorane prazne. Mi katolici ne smijemo se varati. Vanjski čar i ljepota ne smije nas zaslijepiti. Ono što je dostatno za seljaštvo, radništvo i građanstvo, nije i ne može da bude za ljude akademskog zvanja. Đak mora postati vođ orlovstva, a ne tek spretni vježbač. Zato on mora studirati. Svoje đačko i akademsko vrijeme on mora najzdušnije upotrebiti u duboki studij. Mora produbljivati svoje vjersko uvjerenje, mora oboružati svoju volju jakom apologetskom kulturom, mora odgojiti svoje srce da ljubi bijedu i nevolju i u njemu će se poroditi sveta želja za prosvjetnim i za socijalnim radom u našem narodu. Ako se đaštvo strmoglavice baci u orlovski javni rad, izgubit će vrijeme za svoj nužni studij. A đak prazan, pa koliko se razvikivao svojim frazama, ubrzo će od nas otpasti, jer mu je um bez nauke, srce bez uvjerenja, duša prazna.

S ovim ne velimo, da se đak u svojim kat. đačkim organizacijama ne mora baviti orlovskim pokretom. Naprotiv u svakoj đačkoj, akademskoj i bogoslovskoj organizaciji mora se osnovati i orlovska sekcija, u kojoj će đaštvo čuti o širenju orlovstva, o

orlovskoj organizaciji, o njezinoj idejnoj i tehničkoj strukturi. Naši đaci, akademičari i bogoslovi moraju poznavati i ljubiti Orlovstvo. Tako će oni preko ferija pomagati ili župnika ili drugog orlovskog vođa u vodstvu orlovskog društva. Ali glavna, sveta je dužnost naše učeće mladosti — studij. Tek kad oni budu specijaliste u svojim strukama, a ljudi, koji su proučili povijest Crkve i oboružali se velikim znanjem kat. apologetike i socijalnih znanosti, bit će, kad stupe u život, najsigurniji vođi orlovskog pokreta. Od đaka ili akademičara, koji je potrošio vrijeme svojih studija u vožnje, nastupe, parade, pa taman najiskrenije isticao svoje kat. uvjerenje, nikad stalnog, jakog i ustrajnog kat. radnika. U Italiji ni kat. đaci ni akademičari ne stupaju u gimnastička društva. Njihov je rad: molitva, studij, karitativni i socijalni rad. Nek nam se ne reče smiješno, da smo s ovim protiv Orlovstva. Zabrinuti smo za budućnost orlovskog pokreta i zato smo iskreno rekli našu riječ. HOS ne smije da Ligu pokopa, jer samo Liga može da HOS-u odgoji snažne, jake i značajne vođe. U sobi studija i molitve mi smo dobili Eckerte i Rogulje te naše živuće najsnažnije muževe. Oni su ostali naši, i još su stupovi sve naše moralne, prosvjetne, socijalne, ekonomske i političke akcije, jer su kao đaci i akademičari zdušno studirali. Orlovski će pokret kod nas uspjeti, ako bude imati ove i ovako odgojene ljude za svoje vođe. Površnost je gotova smrt svakog pokreta. Mi želimo, mi molimo da Orlovski pokret širi se, cvate i napreduje — — i uprav zato naše Đaštvo mora biti od njeg separirano, da može studirati, da ga u javnom životu može dostojno, čvrsto i vjerno voditi k Pobjedi.

Devize Orla i Lige.

Orao je uzeo svojom devizom: Euharistija, apoštolat, žrtva. Liga pak: Bog, narod, socijalna pravda. Našlo se je ljudi, koji su zamjerili Ligi, da je njezina deviza mazzinijevska. Ko zna što je i tko je Mazzini za Italiju, smije se praznoj bombi. Ligina riječ: Bog — uključuje objektivno poznanje i priznanje Božjeg suvereniteta nad čovjekom i svemirom; uključuje subjektivnu nuždu svakog pojedinca, da gleda u Bogu Oca i Kralja. Oca se ljubi i Kralja se sluša. Otac je poslao Sina da bude Kralj — — i kat. đak upire svoje oči u Sina Kralja, da preko Njega Boga-Čovjeka u sv. Euharistiji stupi u dodir i svrhunaravni život s Presv. Trojstvom. Ujedinjen s Bogom, kojeg ljubi, sluša ga služeći mu vjerno i požrtvovno. I zato najbolji između kat. đaka uvijek su

se odlikovali velikom religijoznom finoćom, dubokim uvjerenjem, iz kojeg su bili kadri poput pravih apoštola na najveće žrtve. I zaista su bili žrtve vjere naš Eckert i naš Rogulja.

Nego dok deviza Ligina: Bog, uključuje u sebi i Euharistiju i apostolat i žrtvu — bazu katoličkog života za sve kat. organizacije, dotle orlovska deviza ne ističe druge note kat. pokreta: našu nacijonalnu i socijalnu orijentaciju.

Socijalna pravda.

U vijeku smo sirotinje. Zato je nužniji socijalni rad od parada i manifestacija. Slabiji je izrabljen, siromah oguljen i isisavan. U okovima velikog kapitala, velike industrije i velikih gospara ječi najljepši dio socijalnog kraljevstva Kristova. Nije mazzinijevski, već je evanđelski ljubiti mali narod, čuvati ga od nezasitljivih lihvara, trgati ga iz ralja hebrejskog kapitala i boriti se za pravednost u društvu. Socijalna pravda — to je kategorički imperativ moralne svijesti socijalnih katolika. Ne ćemo reakcije nigdje. Bog je Otac i Kralj svijuju ... nije samo feudalaca. Svi imaju pravo na život. Siromah je najobljubljenija riječ Evanđelja. U povijesti Crkve najsnažniji su pokreti bili bazirani na siromaštvu. Mi smo uz sve mučenike života i zato želimo da članovi i Lige i Orla demokratski osjećaju, socijalno se odgajaju, da po pravdi Mir i Ljubav zakraljuje kraljevstvom Kristovim.

Naš nacijonalni nazor.

U sklopu smo južnih Slavena. Ne možemo, a da se u ovoj plemenskoj borbi ne opredijelimo, koja toliko godina traje. Mi smo Hrvati i kao Hrvati čuvamo i čuvat ćemo svoje ime. Ali dok ispovjedamo apsolutnu vjernost i odanost našem hrv. imenu ne možemo da ne ljubimo veliku jugoslavensku državu. Želimo je još veću. Svi južni Slaveni moraju doći pod jedan krov. Od Triglava do Balkana ... to je velikanska ideja Kreka i Mahnića. Naši najumniji ljudi za nju su se zalagali. Zaziremo od maglovitoga Pribićevićeva jugoslavenstva koje osuđuje na smrt hrvatstvo, ali osuđujemo i uskogrudnost lažne frankovštine i pokvarene radićevštine. Čini se da je J. K. D. Liga svojom dubrovačkom rezolucijom najsjajnije riješila za sve kat. organizacije ovo teško pitanje. Mi smo Hrvati, ali vjerni i odani sinovi jugoslovenkse države, ponosni članovi velikog slavenskog svijeta. Ne ćemo da frankovački ili radićevski nastrojeni elementi kroje nam našu nacionalnu ideologiju. Nju je za organizo-

vane jug. katolike izradio genij Kreka—Mahnića—Rogulje. Katoličke đačke i orlovske organizacije moraju ići za njima. Mi ih ne ćemo izdati.

Tip organizacije.

Još nešto. Hoćemo da budemo na čistu u svemu. Orao se širi, silno širi. Ali, da li su svi oni, koji u nj ulaze — naši? Neki vele: nama je glavno, da se naši članovi pošteno vladaju, ispovijedaju i pričešćuju. I to je dosta. Nije nam stalo gdje će za vrijeme izbora baciti svoju kuglicu, kako će socijalno misliti niti za koju će se političku stranku opredijeliti, jer su kat. religijozne i prosvjetne organizacije — apolitičke. Tipičan, a žalostan primjer ovakog shvaćanja imamo u Francuskoj. Ima godina i pô u svim francuskim gradovima general Castelnau održaje kat. zborove, na koje dolaze tisuće i tisuće kat. muževa. Došli su općinski izbori . . . i svi oni, koji su vikali: Živjela kat. Francuska, glasovali su ili za Herriotove radikale ili za Blumove socijaliste. Zar da ih slijedimo u ponor i mi?

Mi smo načelno proti ovom tipu organizacije. U Njemačkoj su kat. organizacije solidnije. Isto u Belgiji. A jednako je u Sloveniji, Poljskoj, Češkoj. Tamo su organizatori kat. prosvjetnog rada i politički vođi tih kat. naroda. Dr. Marks je predsjednik kršć. škole — i kancelir Njemačke i predsjednik Centruma. Tako drugi. Pa i u samoj Italiji. Dr. Colombo, predsjednik tal. kat. akcije član je gradske uprave Pučke stranke u Milanu. U Češkoj je starosta čitavog orlovstva dr. Šramek ujedno predsjednik Češke Pučke Stranke. U Sloveniji je dr. Korošec bio počasni predsjednik mariborskog orlovskog tabora, a slovenski pučki političari imaju i te kakvog mjesta u orlovskim redovima. A kod nas? Kao da postoji neka averzija prema isticanim radnicima u Hrvatskoj Pučkoj Stranci.

Orlovstvo nije i ne smije da bude politička stranka, ali u njemu mora da bude mjesta svakom katoličkom radniku. Naprotiv se u nj ne smiju primati ljudi koji antisocijalno misle ili će glasovati za antikatoličke stranke bile takove ili po programu ili po ljudima. Stvar uzimljemo načelno, a ne ciljamo na eventualne počinjene pogrješke. Mi ne znamo, kako bi se mogao trpjeti u kat. đačkim ili orlovskim organizacijama jedan radićevac koji ide u političkom životu za Radićem javnim antikatolikom, ili jedan pribićevićevac, koj službeno ukida Marijine

kongregacije i đačke orlovske organizacije. Zar to ne bi značilo piliti granu na kojoj se sjedi?

Stranke i njihovi programi.

Članovi kat. đačkih i orlovskih organizacija moraju glasovati i raditi samo za kršć. stranku. Ako kojem uvjerenom katoliku nije po ćudi politički program Pučke stranke, koja je danas kod nas jedina kršćanska po ljudima i po programu, nek osnuje drugu stranku sa drukčijim političkim programom, ali s istim socijalnim i kulturnim, pak će svakome biti slobodno opredijeliti se za jednu ili drugu, dok su u kulturnom programu obje jednako kršćanske. Ali dok imamo samo jednu kršćansku stranku — Hrv. Pučku Stranku — članovi katoličkih bilo đačko-akademskih bilo orlovskih organizacija moraju, ako hoće da budu ljudi od načela, glasovati, ako već ne bi mogli ili ne bi htjeli u njoj aktivno sudjelovati. Ovo ne znači, da time kat. organizacije postaju političke, već to znači, da kat. organizacije podupiru samo one, koji u javnom, državnom životu štite i brane njezina načela. Ovo je naše načelno stanovište i od njeg ne odustajemo. Odgovara našim religijoznim, moralnim i socijalnim principima.

Primjer Italije.

Jedan primjer. U Italiji se organizovani katolici politički pocijepaše. Mnogi, inače dobri katolici, konservativni i feudalni elementi ne saglasiše se sa antifašističkom taktikom Pučke stranke. Ocjepiše se od stranke, koju sami stvoriše, i proti Partito popolare osnovaše filofašistički Centro nazionale. Jedna su i druga stranka na istom kulturnom programu sa političkom i socijalnom diferencijom. Zato tamošnji katolici organizovani u Kat. Akciji članovi su samo ovih dviju kršć. stranaka i glasuju samo za njihove kandidate. A vođi ove jedne i druge političke struje, orijentirani ili filo — ili antifašistički ne samo da se nalaze u redovima Kat. Akcije već su i u njezinoj vrhovnoj upravi. Poznato je da su dr. Colombo i dr. Orsanego u antifašističkom Partito Popolare, dočim su drugi u filo-fašističkom Centro Nazionale. Sv. Stolici nije palo na um da ih izbaci iz redova kat. Akcije. Naprotiv ih je tamo sve okupila oko zajedničkog kulturnog i socijalnog programa. I u ovom pitanju s načelnog gledišta, kao što čas prije objasnismo, a ne iz osobnih odnošaja, kako nam se je prigovaralo iza kvinta požeškog sastanka, mi

smo proti taktici nekih vodstva HOS-a. Kat. socijalne i kulturne organizacije najsolidnija su baza kršć. političkih stranaka. Na ovoj savremenoj kulturnoj i socijalnoj dogmi borbenog katolicizma mi vidimo jedini spas Hrvata-katolika.

Na krilima orlovskim.

Iskreno smo iznijeli naše misli, naše poglede obzirom na idejnu bazu kat. đačkih i orlovskih organizacija. Jasno smo govorili, jasno smo rekli našu obzirom na današnje odnošaje između Lige i HOS-a. Mi ljubimo jednako i Ligu i Orla. Ako ima nedostataka u Ligi ili u Orlu, moraju se eliminirati. Ali Orao ne smije da pokopa Ligu. S ovim smo se jasno opredijelili u ovim našim nesuglasicama, koje paraliziraju naš preporodni kat. rad. Ljubimo kat. đaštvo, elitu našeg uma i srca — ljubimo ga, jer želimo da bude sačuvan knjizi, studiju, molitvi, kulturnom i socijalnom radu. Uprav jer ljubimo Orlove, jer u Orlovstvu vidimo znak pobjede katoličkih principa u našem javnom životu, želimo da Liga žive i cvate, jer jedino ona je kadra da nam odgoji značajne, učene, ustrajne i poletne vođe orlovske vojske. Vojska bez učenih i umnih voskovođa srlja u propast. Svakome svoje: niko ne smije da grabi ničije polje rada. Orao nek raskrili svoja kršna krila nad našim seljaštvom, radništvom i građanstvom a Liga nek njeguje naše đake-akademičare, bogoslove, nek ih vodi na poljane, u rudnike kat. misli. Tek ljudi duboko kulturni kadri su jedne jake i ustrajne akcije. Takove ljude reklamira za se naš Orao iz akademskih krugova. Nadamo se da će zdrav razum pobjediti. Više poniznosti i povratit će se ljubav i povjerenje u naše organizovane kat. redove. Pred sve i nada sve neka nam je u vidu sveta kat. stvar — pa će onda kat. ideja i kod nas pobijediti.

Pripomena Uredništva. Ovaj članak tiskan je (i kao brošura preštampan) mnogo vremena prije posljednje konferencije Presv. Jugosl. Episkopata. U svoje vrijeme on je dobio i potvrdu našega cenzora. Odluka Episkopata u pitanju raspre između HOS-a i Lige nešto je drukčija nego mišljenje našega suradnika. Ali budući da je on to svoje mišljenje izrekao onda, kad je diskusija o pitanju bila slobodna, nitko ne će moći prigovoriti da je protiv odluke Presv. Episkopata. Pogotovo nitko ne će moći da zamjeri našemu listu, što je ovaj članak tiskao, kao što je to dosta svisoka učinila »Orlovska Straža«.

FRA PETAR DR. BERKOVIĆ - SINJ:

PITANJE UNIJE I FRANJEVAC I. MARKOVIĆ.

Résumé: — **La méthode du P. Marković O. F. M. dans l'action pour l'union des Eglises** (fin. Voir N. Revue V., pp. 105—123). Convaincu que la vérité ne peut jamais nuire à la charité, le P. Mark. se tenait à la règle de l'Apôtre: veritatem facientes in caritate. Il n'est point permis de taire ou bien d'ignorer les différences dogmatiques. Une étude profonde et impartiale de la question doit nous conduire à la connaissance de la vérité. La charité exige de nous bien des sacrifices, mais jamais ce qui serait au detriment de la vérité. La flatterie rend les hommes méprisables et fait douter de leur sincérité. L'oeuvre de l'union est une affaire difficile car le césarisme et l'esprit byzantin ont fortement asservi l'église grecque. Pour prouver cette affirmation Mark. composa son grand et important ouvrage »Le césarisme et le byzantinisme dans l'histoire du schisme grec« (1891) et avec un autre ouvrage »Les Slaves et les Papes« il a attiré, l'attention sur le jeu de la politique, qui a fait échouer tant d'entreprises et de sacrifices des Papes. Tout de même Mark. n'est pas pessimiste. A l'étude profonde il faut joindre, dit-il, une vie exemplaire et la prière ardente et puis attendre de la miséricorde divine le succès réel et durable.

(Le fin procainement.)

METODA O. MARKOVIĆA U RADU ZA UJEDINJENJE.

Franjevac Marković († 1910.) je jedan od najboljih radnika na literalnom, dogmatsko-povijesnome polju ujedinjenja istočnih crkava. Borba s optimistima u ovome pitanju, o čemu sam već govorio*), činila je, da je on sve više isticao svoju ideologiju, da je sve više razjašnjavao i branio svoja načela.

Mi ćemo ovdje najprije (I) istaknuti načela Markovićeve metode; u II. odsjeku pokazat ćemo kako je on svojim povijesnim djelima htio utvrditi ova načela; u III. iznijet ćemo, većinom iz Markovićeve korespondencije, mišljenja nekih stručnjaka o vrijednosti ove metode i Markovićeva rada uopće.

I. NAČELA MARKOVIĆEVE METODE.

Njegovo je temeljno načelo: »Veritatem in caritate facientes« — čista istina u iskrenoj ljubavi. To je za njega: »Linea recta

---

*) Vidi »Nova Revija« V., str. 105—123.

brevissima« — najpreči put. Istina ne može biti na uštrb ljubavi. Upravan put k cilju jest riješenje teološkog pitanja. Preko toga jaza nemoguće je prijeći, preskočiti ga zatvorenih očiju. N i j e k a n j e, u m a n j i v a n j e, z a b a š u r i v a n j e dogmatičkih razlika škodi i istini i ljubavi. To je u j e z g r i n j e g o v a m e t o d a, koju ćemo razdrobiti.

1. Traži svagdje čistu istinu.

Ta to ga je i potaklo na pisanje, naime „. . . da katolički pisci budu t o č n i u terminim i nauci teološkoj"; zato i izdaje ocjenu Frankijeve knjige. U »Slaveni i Pape« o teološkom pitanju piše radi onih, »koji misle da rusku crkvu ne dijeli od rimske nikakova dogmatska razlika«, još i zato piše o tom pitanju, da upozori Rim o informatorima, »koji n i j e k a n j e m, z a b a š u r i v a n j e m onoga što je glavno t. j. dogm. razlika . . . i p o b r k a n j e m zdravih teoloških principa, smućivaju priprostiti puk i u l a ž n o m svijetlu prikazuju naše stvari.«[29]) A upravitelju »Civiltà Cattolica« piše 22. nov. 1897., „da je znao, kako će »Slaveni i Pape« slabo biti primljeni u Rimu . . . jer je proti struji ili bolje idejama, koje imaju privilegij, da budu primljene . . . ali njemu je stalo do istine." [30]) O Euharističnom kongresu u Jeruzolimu (1893.) ovako se izrazuje: „. . . Bijahu tu izrečeni lijepi govori: ali Istočnjaci, katolici i nekatolici — osim članova kongresa — nisu razumjeli ništa živa. Ipak optimiste . . . govorahu, da je čas sjedinjenju Crkava jurve prispio. Kakav udvorni posjet, kakav uljudni pozdrav djekojih razkolnika: pače svaki blagi pogled, s v a k i s m i j e š a k njih je zanosio . . . Ipak jedan ozbiljan i ugledan glas čuo se, koji se nije slagao s optimistima, nego sa svojim predšasnikom, a to je patrijarha latinski u Jeruzolimu msgr. **Piavi.**[31]) Njegov predšasnik bijaše msgr. **Valerga**, kojega je Pio IX. pitao o raspoloženju na Istoku, na što mu je on odgovorio 29. IV. 1868." Marković veli, da pismo Valergino „moralo bi naučiti neke **polumisionare, poludiplomate** . . . koji obilaze . . . a ne znaju: narodnosti, povijesti, ćudi, jezika . . . te v a r a j u svijet svojim ne-

[29]) Marković: Nekoliko riječi na odgovor mojim kritičarim. Split (1897.), str. 6—7.

[30]) S XXII. — [31]) Sl. i Pap. I. v. p. XIX.

istinitim izvještajima i s time mjesto koristiti svetoj stvari mogu joj samo nauditi načinom, koji ne treba tumačiti." [32])

On taj način smatra štetnim, a put krivim, o kojemu veli: „Krivim putem nikada se ne će doći do unije." (Cez. i Biz. XIII.) „Treba izbjegavati p o l o v i č n o s t: to jači **protivnike**" (Slav. i Pape, XIX.), „šteti istini; **prijeći uniju.**" (Slav. i Pape, I. v. str. 355.)

2. U prijepornim pitanjima zajednička polazna tačka: sv. Pismo i crkvena predaja.

Da dođemo do čiste istine, treba da **razbistrujemo prijeporna pitanja.** „Nemojmo snatriti o nekakovom parnom sjedinjenju. Čuvajmo se idiličkih zanosa . . . našom lakoumnosti možemo štetovati . . . Ja sam uvjeren, da učeći slavensko religiozno pitanje i pišući o njemu ne radim u duhu Focijevu — kako se valjda djekomu čini (misli na Strossmayera). Držim, da je glavna i najpotrebitija stvar znati najprije na čemu smo jedni prema drugima: te da jedni prema drugima budemo iskreni, i b i s t r i m o p o j m o v e o o n o m, š t o j e m e đ u n a m a p r i j e p o r n o. Treba da se u tom slože naše misli, pa će onda i tek onda, i naša srca svezom zadružne ljubavi u jednu pravu crkvenu zajednicu sjediniti. — Ovo je po smjernom mome shvatanju, najpreči put k sjedinjenju." (O Euharistiji, XXX.)

Zajednička polazna tačka proučavanja jest: **sv. Pismo i crkvena Predaja.** Ovo se vidi iz poziva, koji on stavlja odijeljenoj braći: „Bog je jedan, vjera je jedna, a ima samo jedna prava Crkva." Zatim svjetuje, da ne preziremo jedni druge, budući da i mi i oni držimo da smo na istini: „Nego budući da kat. Crkva, u izvjesnim člancima nauke uči na jedan način, a ist. Crkva na drugi, koji je suprotan tomu, a budući želimo svi postati jedno stado . . . zato jedni i drugi prionimo učiti savjesno i svestrano sve naučne točke, što nas razdvajaju, eda bismo pronašli, koja se od te dvije nauke s l a ž e s a s v e t i m P i s m o m i s a c r k v e n i m P r e d a n j e m. Tako ćemo jedni i drugi . . . sporo valjda . . . ali svakako stameno izravnati zemljište, te otvoriti put, koji će nas voditi k jedinstvu. A jer je vjerovati i pripadati pravoj Crkvi dar Božji, **molimo** smjernim srcem i istrajnošću Oca

[32]) Sl. i Pap. I. v. VIII. str.

svjetlosti, da nas, po svom neizmjernom milosrđu, sajedini svekolike u onu jednu Crkvu, koja je tijelo njegova jedinorođenoga Sina Isukrsta." Ovaj poziv ponavlja na dva mjesta. (Slav. i Pape, I., 320; Cez. i Biz., XXVIII.)

Treba li još štogod da proučava radnik na polju unije? On više na one, koji ne poznaju ni povijesti, ni kulture ni jezika ist. naroda, a hoće da se bave ovim pitanjem, te nastavlja: „I katolički kongresi počeli su se baviti ovim predmetom. U dobri čas! Ako uz druga velika kulturna i socijalna pitanja, budu i u napredak uzimali u ruke ovaj posao, i budu promozgali n a r a v p i t a n j a, te njegovu p o v j e s t i s v e o b l i k e, držeći pred očima sve u čemu se crkve grčko-istočnoga zakona razilaze od crkve katoličke, pa i s t r a ž u j u ć i n a č i n, kojim bi se najputnije dalo ukloniti prepreke, što sjedinjenju staju na put, u istinu oni ne će graditi kule u zraku, nego će im rad biti uspješan i blagosloven." (O Euharistiji, XXIX.—XXX.)

3. Čista istina u iskrenoj ljubavi.

Ljubav ne p a t v o r e n a, već prava treba da nas prati u ovom radu. Ljubav istinita ne trpi onoga, što je na u š t r b i s t i n i. Vidimo, na koji način on to misli u djelo provesti; koja je njegova taktika?

Odgovara Frankiju: „... Kad se raspravlja delikatno pitanje sjedinjenja crkava, doista valja n a j v e ć i m o b z i r o m postupati. Ali ja razumievam dužni obzir na jedan način, a on na drugi. On misli, da je najveći obzir prema istočnjacima, ako im se reče: »Vaša crkva vjeruje sve što i rimska. Vjera nam je jedna.« No vaši bogoslovci, vaši svećenici, vaši biskupi ne uče vas pravu vjeru vaše crkve: nasuprot oni vas uče koješta, što je zaista dogmatički pogrešno. A ja mislim, da je to lošа taktika i da je **rdjavo shvaćen dužni obzir.** Meni se čini, da se takovom **metodom puno pogrešuje** ... Ne treba biti dubok psiholog, a da se uvjeriš, da će s takova postupanja još veći razdor puknuti i nastati silnija r e a k c i j a." Napominje proteste svećenstva upravljene vladikama 1881. g. upravo zbog tih tvrdnja Frankijevih. Zatim nastavlja: „Ja shvaćam drukčije dužni obzir" ... i donosi već spomenuti poziv upravljen odijeljenoj braći. (Cez. i Biz., XXVII.—XXVIII.)

Što od nas **kršćanska ljubav zahtijeva i koje žrtve od nas** traži u ovom radu za uniju? O tom nam krasno govori na istom mjestu, gdje se nalazi i poziv odijeljenoj braći. Govoreći o bogoslovskom pitanju lijepo potiče: „... T r e b a s e m e đ u t o baviti bogoslovljem, jer dogmat vlada duhovima ... Puni dakle uzdanja u pomoć Božju i u moć istine, katolici valja, da raspravljaju to bez straha, valja da mu u lice gledaju ... Muk, tajenje naše, može samo nauditi istini i zadocniti sjedinjenje, koje svi želimo ... Duboko učeći bogoslovno pitanje, znanstveno ga razabirajući pod svakim vidom, rukujući njime b e z o š t r i n e, b e z o k r i v l j i v a n j a, b e z s t r a s t i i u j e d a, te s n a č i n i m a, kakvi se d o l i k u j u s v e t o s t i p r e d m e t a, a n e o p i r u ć i s e z a h t j e v i m a u l j u d n o s t i i k r š ć a n s k e l j u b a v i, uravnit će se put velikom događaju, koji ne će biti djelo neznatnih čovječjih napora i malih naših truda nego Božjega Promisla ..." Sada pobliže o ljubavi govori: „Uvjerimo se, da nije potrebito, pa ni korisno cilju svetoga jedinstva, bilo čije dogmatičke pogreške pokrivati premda je **potrebito ljubiti i štovati ljude.** Svima nam treba pred očima držati riječi sv. Pavla: V e r i t a t e m f a c i e n t e s i n c h a r i t a t e; ali treba iskreno da kažemo istinu: da nas ne bi stigao ukor, da smo tražili istini zastrijeti po lica. **Kršćanska ljubav** svima nam nalaže **dužnost uzajamnoga iskrenog poštovanja.** Ljubav hoće, kad znanstveno raspravljamo prijeporna pitanja, da se sveđerno držimo u granicama u l j u d n o s t i i n a j t o č n i j e p r i s t o j n o s t i. Ljubav ište od nas v e l i k e o b z i r e, te mnoge ž r t v e od našeg **prirodnog samoljublja.** Ali ljubav ne bi mogla tražiti od nas ono što bi bilo štetno istini ili bi moglo zadocniti njenu konačnu pobjedu. Kročimo pravim putem, sjećajući se onog aforizma, koji kaže: **linea recta brevissima.**" — Ovo bi bio odgovor Solovjevu (koji iznosi u »Slav. i Pape«, I., str. 319—320, i »Cez. i Biz.«, XV.—XVI.).

Njegova je misao, da nas laskanje čini prezirnim i daje uzrok, da se sumnja o **našoj iskrenosti.** (»Cez. i Biz., XXVIII.) To osobito ističe govoreći o »Balkanu«. Želi da se nastavi pisati ljubezno i uljudno, „ali treba uzeti na oko, da ljupkost ne postane p r e m a z g i v a n j e, da se udvornost ne izmetne na usiljenost, a ljubav se ne izrodi u l a s k u. Zašto bi se htjelo nekat. Slavenima prikazati, da cijenimo njihov obred gotovo više nego svoj Rimski (v. »Balk.« I. 110)? To može samo štetu donijeti; jer Istočnjaci ne mogavši v j e r o v a t i i s k r e n o s t i takovih izjava, mogli bi misliti, da ih hoćemo udvoravanjem prelastiti." (»Slav. i Pape«, XXXV.)

4. Ljubav prema odijeljenoj braći.

Zanimljivo je čuti, kakovo je njegovo raspoloženje prama odijeljenoj braći, je li u polemici imao tu iskrenu ljubav. Čujmo što on o tom kaže: »Kunem se, da u mome srcu nema ni sjenke zlobe, prezira ni prema jednomu odijeljenom bratu. Reći ću još više. Pošto sam više puta ispitivao svoju savjest, ne znam, da sam ikada bio, ni za jedan tren, pa nijednim mimovoljnim prirodnim pokretom u suprotnom raspoloženju ljubavi prema njima. Naprotiv, svagda sam imao u srcu živu ljubav k njima; ljubav koja me nije nigda ostavila, ni onda, kada sam bio primoran izdržavati vatrene polemike sa gdjekojima od njih. Kraj svega toga, ne bih se nikada spuštao do kojekakve ugodljivosti; niti do kojekakve učtivosti u stvarima, što se, bilo kako, tiču vjere.« (Sl. i Pape XXXV.-VI.).

Osobitu ljubav ima prama Solovjevu: »Dr. Solovjev osoba je, koju smatram dostojnu svakoga poštovanja. Ja častim duboku njegovu učenost, divim se njegovu značaju, i hrabrosti i priznajem njegove zasluge . . . Ja osjećam i sada u duši nešto vanredno nježna prema njemu. Velim i sada uza sve« . . . (Cez. i Biz. VII.)

U njegovim djelima vidi se, koliko je on ljubio slavenske narode, osobito Ruse. O srpskom narodu veli: »pored zapuštenosti, u kojoj ga ostavi fanariotsko svećenstvo, još i sada ima tolikih lijepih osobina uma i srca, kojima bi mogli zavidjeti obrazovaniji i napredniji narodi Evrope«. (Slav. i Pape« v. II. str. 357.)

Što misli i kako ćuti o ruskom narodu? Evo njegovih riječi: » . . . . pisaocu . . . da odstrani svaku nekršćansku sumnju od svojih namjera, dužnost je . . . izjaviti kako, osim što simpatično ljubi narod Ruski, svagdano pri svetoj bezkrvnoj Žrtvi, za sve Slavene osobitu molitvu Bogu prikazuje« . . . (Lav. V. i Grgur V. . . ., str. 158.)

5. Vruća molitva, ustrajan rad, izgledan život.

Je li Marković pesimist? Nipošto: »Njihova (papa) ideja će na koncu pobijediti, jer je ideja Božja. Kada će doći taj blaženi čas, mi neznamo, ali će doći«. Držimo dobro na pameti, da se Bog, jer je vječan, ne žuri kao mi«. (Slav. i Pap. VI.) » . . . . Napose pokatoličenje slavenskih naroda, možemo očekivati od Božjeg milosrda. Tomu se nadamo, i to nesumnjivo držimo, da će se zbiti. Božja je tajna, kada će se naše nadanje ispuniti. Nama treba, da se Bogu molimo, e se smiluje i čini, da se takav događaj što prije zbude: te se uzraduju u grobovima kosti naše. Sudeći po ljudsku i po zakonima historije, pokatoličenje slavenskih naroda nije blizu« . . . (Cez. i Biz. II. 624.)

On pita i odgovara: »Budući, dakle, da sjedinjene grčko-Slavenske Crkve s Katoličkom nailazi na tolike smetnje, što se ima činiti? Poništiti se ne, poradi razloga, koje smo odmah ispočetka izrazili (t. j. jer je ideja Božja.) . . . Nauoružajmo se dakle strpljenjem i ljubavlju, zatim molimo, kako nam naša Crkva zapovijeda; gledajmo, da naša molitva odgovara Spasiteljevoj: Molim . . . da svi jedno budu, kao što si ti u meni, oče, a ja u tebi, da i oni s nama jedno budu . . . Združimo svoju molitvu sa životom doličnim svetosti svoga zvanja; drugojačije ne dade nam Bog utjehe, da postignemo, ono, što želimo. Započnimo još učiti sve ono, što se na koji mu drago način tiče ovoga predmeta, te priznajmo istinu, ma gdje je udesili . . .« (Slav. i Pape XXXVI.)

Eto ovdje vidimo i već smo na više mjesta vidjeli, da on hoće, da učimo svestrano ovo pitanje, ali plod rada očekuje od milosrđa Božjega; nadu uspjeha postavlja u Boga. Stoga nada sve traži vruću i postojanu molitvu po primjeru Spasiteljevu. »Jedino što svi, katolici i nekatolici, možemo, jest, da po nalogu i primjeru Spasiteljevu molimo svim mogućim žarom naše duše neka nas dragi Bog u jedno sajedini.« (Lav. V. i Grgur V., str. 157.)

Dakle žarka molitva spojena s izglednim životom, uz svestrani nauk pokazujući uvijek i svagdje istinu u ljubavi — to je po Markoviću najpreči put k uniji, to je njegova metoda.

6. Odgovor Stadleru.

Sinteza Markovićeve ideologije nalazi se u pismu, kojim odgovara Stadleru, kad mu je ponudio uredništvo »Balkana«. Pismo je od 17. juna 1895.*)

*) E XV.

Navodeći razloge, zbog kojih ne može da se primi uredništva, izriče svoj sud o »Balkanu«, kad bi ga on imao uređivati: „Da se u »Balkanu« ima pisati sasma pomirljivim tonom, i samo se kaže. Inače »Balkan« ne bi mogao biti zauvar jedinstvu i bratskoj slogi... Ali da bi imala biti izključena svaka polemika pri raspravljanju juridičkih i dogmatičkih pitanja, ovo mi se ne da lako razumjeti. Ja sam neprijatelj ujedljivoj, osornoj, prkositoj, bahatoj polemici (ne mogu, na pr., trpjeti ni samoga kardinala Franzelina, kada odgovara M. Bulgakovu**); ali ne vidim kako bi se dalo odstraniti mirnu, trieznu, objektivnu polemiku, pa i onakovu, koja bi postojano bila zaodjenuta plaštom uljudnosti i prave kršćanske ljubavi. Kako ćemo utvrditi katoličko stanovište o pripadnim pitanjima, ako se ne osvrnemo na protivne dokaze nekatoličkih pisaca, i ne oborimo ih? Uzmimo opet, da sjutradan, iza kako »Balkan« pomoli glavu, stane izlaziti u Biogradu, ili u Novom Sadu, ili na Cetinju kakav proti-Balkan, što bismo tada?'

„Predpostavljajući, da su Vašoj Preuzvišenosti poznati moji nazori o granicama, koje diele grčko-istočnu crkvu od katoličke (nazori, što sam u Predgovorima svojih knjiga, a i drugovdje, branio i razvio), usuđujem se kazati, da »Balkan« pod mojom upravom ne bi mogao širiti misli protivne mojima. Stoga ni u jednom članku, ... grčko-istočna crkva ne bi se označivala predikatom »pravoslavna«, ni njezini se članovi nazivali naprosto pravoslavnima. Još manje moglo bi se kazivati, **da je ista crkva uzdržala pravu vjeru**, ma i bila pravoslavna nauka, što ona u liturgijskim svojim knjigama izgovara... Pišući o sjedinjenju, te ističući ljepotu, korist i potrebu crkvenoga jedinstva »Balkan« bi se čuvao da neda uzroka prigovoru ili sumnji, da štošta bistvena sada nedostaje katoličkoj crkvi. »Balkan« bi postojano zazirao od misli, da se još nije ispunilo proročanstvo Isukrstovo o jednoj ovčari (Ivan 10, 16); — kako da će se tek onda ispuniti, kad se hrišćani grčko-istočnoga zakona pokatoliče." Ovdje čini disgresiju, jer se o tom pitanju tada pisalo mnogo. „Mi znamo, da se jošte nije ispunilo proročanstvo sv. Pavla (Rom. 11, 25-26) o poganima i žudijama Ali o reuniji kršćanskih crkava, koje su se od crkve osnovane od Petra odvojile, ništa nije kazano u vrelima božanstvene objave Ovim ne velim, da se takova reunija ne će nikada zbiti Pače **tvrdo vjerujem**, da će se ona **kadli tadli ostvariti**, jer će Isukrst **nedvojbeno uslišiti molbe svoje** Zaručnice, i blagoslovit će njezine želje i briženje o toj stvari"

Misao vodilju unionističkog rada Marković je ovako zacrtao: ».... **da svi budemo jedno, posvećeni istinom i Božjom ljubavlju, valja da se prije kršćanski istok uvjeri 1. da crkva Isukrstova ne može biti nego jedna; 2. da je cezarizam neprijatelj njezine slobode i jedinstva; 3. da ne može biti crkve bez Petra; 4. da je Petar sam rimski nadsvećenik.**« (Cez. i Biz. v. I. str. 544.) (Svršit će se.)

**) De Deo Trino, sectio III. — Examen doctrinae M. Bulgakov de Processione S S. — (1885.—1895.)

J. BUTMI. - M. TOMIĆ:

KRVAVE OSNOVE
ILI
PROTOKOLI SIONSKIH MUDRACA.

(Nastavak.)

DVADESETA SJEDNICA.[1])

Sovjetske mjere policije.[2])

Ako nam, za vrijeme našega kraljevanja, bude trebalo pojačati sredstva da zaštitimo našu vlast,[3]) izazvat ćemo u pojedinim grupacijama prividno nezadovoljstvo.[4]) To će nezadovoljstvo izraziti spretni govornici, koje će slijediti ovce ljudskoga stada Tako ćemo moći obrazložiti naše istrage[5]) i imat ćemo izliku za t. zv. nadgledanje Goimove policije, a u stvari mi ćemo se pomoću nje, budući da je u našoj vlasti osloboditi naših protivnika, navađajući kao razlog da su predvedeni kao agenti provokateri.

Nadzor nad urotnicima.[6])

Veći dio urotnika jesu urotnici samo iz ljubavi prema tajni[7]) i prema brbljanju. U njih ne ćemo kretati sve dok ne počnu raditi protiv nas. Dotle ćemo se ograničiti, da im postavimo tko će ih nadgledati.[8])

Ne smije se zaboraviti, da se ugled vlasti slabi, kad pred javnost iznosi atentate, koji se proti njoj snuju. Otkriće čestih urota može dovesti do vjerovanja, da vlast ima krivo ili da je slaba. To sve može pobuniti nezadovoljnike. Ka-

[1]) 22. zapisnik franc. rukopisa; 18. i 19. sj. kod Nilusa.

[2]) Polj: Sredstva obrane; tal: Policija na djelu.

[3]) Nilus: Kad dođe naš čas da poduzmemo posebne policijske mjere, provađajući sadanji ruski sistem Okhrane (najpogibeljniji otrov, koji može zahvatiti ugled države)...

[4]) Nilus: ...u narodu.

[5]) Nilus: ... i podložiti ljude nekim ograničenjima, upotrebljavajući za to sluge koje imamo u goimskoj policiji

[6]) Polj: Javnost sredstava sigurnosti — porušenje vlasti: tal: Urotnici i niža policija.

[7]) Nilus: ... tajni.

[8]) Nilus: ... dojavljivati.

ko vam je poznato, mi smo umanjili ugled goimskih suverena sa čestim atentatima, što su protiv njih organizirali naši agenti, slijepe ovce,[9]) koje je bilo lako navesti, s velikim liberalnim frazama, da počine ona politička zločinstva. Silom smo prinudili goimske suverene i s intrigama smo ih naveli, da priznadu svoju slabost, okružujuć ih javno s tajnom policijom,[10]) da se zaštite.

Straža židovskoga kralja.[11])

U slučaju, da naš suveren ne bi bio potpuno siguran, mi bismo ga okružili s ljudima i ženama, koji bi kao znatiželjnici zauzeli mjesto u prvim redovima, kraj njegove osobe, držeći red na drugim mjestima, dajuć razumjeti, da su tu samo radi reda, a zapravo vrše disciplinu i traže je u svojoj okolini. Ako bi se tko prikazao da preda kakvu molbu, oni će ga u tom pomoći i sve kao da ne će da dosađuju javnosti, oni će u njihovoj prisutnosti predati molbu kamo je određena. To je neophodno potrebito te podložnici budu uvjereni da kontrola postoji i nad samim suverenom. Ugled vlasti traži da svak može reći: »Kad bi kralj to znao!...« ili »Kralj će to znati«.[12])

Razumije se, da smo mi Goimima protivno propovijedali, a sada vidimo,[13]) k a m o s u i h d o v e l i n a š i s a v j e t i.

---

[9]) Nilus: ...našega tora.

[10]) Nilus: ...posebnom kao Okhrana, i tako ćemo uzdrmati ugled njihove vlasti.

[11]) Ovaj ulomak ovako počinje kod Nilusa:

„Naš suveren bit će zaštićen sasvim tajnom stražom, jer ne ćemo dozvoliti te se može misliti, da ne može on sam ugušiti bilo koju urotu skovanu proti njemu i koja ga sili da se krije. Kad bismo pripustili da prevlada takova misao, kao što prevlađuje kod Pogana, tim bismo potpisali smrtnu osudu našemu suverenu ili barem njegovoj dinastiji.

Vladajuć se skrupulozno na ovakav način, isti će ga njegovi podložnici častiti i štitit će vlast, kojoj će se klanjati znajući, da je spas države spojen s opstojnošću takove vlasti od koje ovisi javni red.

Čuvati kralja otvoreno značilo bi priznati slaboću njegove vlasti.

Naš će poglavica biti vazda među svojim narodom; vidjet će ga se okružena ljudima i ženama, i t. d...."

[12]) Nilus dodaje: Tajinstvenost koja okruživa suverenovu osobu, isčezava čim se vidi oko njega koga redara. Pred takovom stražom razbojniku ne treba nego da je nešto odvažniji, da se smatra jačim od nje. Tako postaje svijestan svoje snage i ne služi mu nego da čeka na zgodan čas, kad će se baciti na kralja.

[13]) Nilus: ...uspjehe, koje su postigli sa službenom stražom.

Apšenje političkih krivaca na prvu sumnju.[14])

Ne ćemo imati milosrđa prema političkim zločincima,[15]) jer i ako pripuštamo umanjujuće okolnosti u zločinima općeg prava, ne priznajemo nikakve izlike za one,[16]) štono se bave pitanjima, od kojih niko ne može razumjeti ništa nego vlada. O v d j e r a z u m i j e m n a š u v l a d u, jer[17]) goimske vlade ne shvaćaju ništa od motiva, koji sve pokreću.

Pravo prikazati molbe i predloge.

Ali i ne pripuštajući pojedince da se bave politikom, promičemo nacrte i osnove o pitanjima socijalnoga života[18]) i njihovu poboljšanju. Tim sredstvom bit ćemo upućeni u praznine režima i težnje naših podložnika. Na sve, što bude podastrto našemu ispitu, odgovorit ćemo ili odobrenjem ili jasnim oprovrgavanjem, koje će moliocu pokazati njegovu kratkovidnost.

Ugušenje nereda i buna.[19])

Kad se jednom, pod našim režimom, vlada dobro organizira, ne policijski nego socijalno, svaka pobuna proti njoj izgledat će kao lajanje pseta na slona. Policijske mjere pogoršavaju zlo i umnožavaju pobune, a socijalne ih represije dokrajčuju. Pseto laje na slona samo dotle dok ne pozna njegove snage i važnosti, ali dosta ga je jedamput na to upozoriti i odmah će podviti rep i sakriti se u grm čim slona opazi.

Politički zločinci osramoćeni.[20])

Političkim zločincima dignut ćemo svaku aureolu junaštva. Stoga one, koji ih počinu, stavit ćemo na istu optuženičku klupu kao i lupeže, razbojnike i druge mrske i niske zločince. Tada javno mnijenje ne će više razlikovati između političkog zločinca i sramotnog vulgarnog atentata. Ono će ih žigosati jednakim prezirom.

---

[14]) Polj.: Apšenje na prvu sumnju; tal.: Sumnjivi.

[15]) Nilus: Žalosno bi bilo, kad bi se od straha da se što na sudu ne pogriješi, takovim krivcima dala prigoda da pobjegnu. Mi im, sigurno, ne ćemo pokazati nikakva milosrđa. Možda će biti moguće, da se u nekim iznimnim slučajevima pripuste ublažujuće okolnosti.

[16]) Nilus: ...politički zločin.

[17]) Nilus: ...nijedan suveren nije kadar da shvati pravu politiku.

[18]) Nilus: ...i nacionalnoga.

[19]) Polj.: Intrige; tal.: Pas i slon.

[20]) Polj.: Kako će se suditi političke zločine; tal.: Protiv političkog zločina.

Nastojali smo, da spriječimo Goime, te se ne bi oni poslužili s ovom vrsti[21]) borbe protiv pobuna. Zato smo s pomoću štampe i govorâ[22]) nastojali, da proširimo misao nužde, da se buntovnici kazne posebnim eksemplarnim kaznama, dok smo u isto vrijeme činili reklamu tako zvanom mučeništvu za javno blagostanje. Takova reklama umnožala je broj liberalnih mučenika za pravo, za tako zvanu istinu i povukla je hiljade goimskih ovaca u redove naših poslušnih robova.

DVADESET I PRVA SJEDNICA.[1])

Misterij vremena. — Židovski plan i financijalna politika[2]).

U svemu što sam vam dosad rekao, nastojao sam što sam bolje mogao, da vam tačno opišem misterij prošlih i sadanjih događaja. Svi otiču s naših vrhunaca, da stvore bujicu budućih događaja.[3]) Jednako sam vam pokazao[4]) misterij financijalnih zakona, odnošaja i operacija. Nemam što važna da o tome dodam.

Tisućljetno zlato baza budućeg blagostanja.

Znate, da mi u rukama imamo najveću moć — zlato. U 48 sati mi ga možemo izvaditi iz naših blagajna koliko god hoćemo. Iza toga treba li još dokazivati da je naša vlada preodređena od samoga Boga, da upravlja svijetom? Je li moguće da s takovim bogatstvom ne uspijemo dokazati[5]), da je prolazno zlo, koje smo bili prisiljeni da učinimo, proizvelo tako blagotvoran učinak?

Sve će se staviti u red, ali ne bez neke stalne sile. Mi ćemo moći odmah dokazati, da smo mi dobročinitelji, koji smo izmučenom svijetu povratili pravo blagostanje i individualnu slobodu.[6]) Ova će sloboda biti zaštićena proti svakom napadaju, uz

[21]) Nilus: ...postupanja protiv političkih zločina.

[22]) Nilus: ...i spretno zasnovanih klasičnih povijesnih priručnika.

[1]) 25. zapisnik franc. rukopisa; 22. sj. kod Nilusa.

[2]) Polj. i tal.: Misterij budućnosti.

[3]) Nilus: ...a vidjet ćemo im posljedice u bližoj budućnosti.

[4]) Nilus: ...naše tajne osnove izvršivane u našim odnošajima s Poganima, zatim našu financijalnu politiku.

[5]) Nilus: ...da sve zlato nagomilano kroz toliko vjekova ne pomaže nam, da pobijedi naša dobra stvar, t. j. obnova reda pod našom vladom.

[6]) Nilus: ...izgubljenu.

uvjet da budu opsluživani zakoni, koje mi ustanovimo. Uživat će se mir u radu, pokoj i dostojanstvo u međusobnim odnošajima. Mi ćemo očevidno pokazati, da sloboda ne sastoji u raspuštenosti niti u pravu na raspuštenost, kao što ni dostojanstvo ni snaga čovječja ne sastoje u pravu, da svak proglasuje načela,[7]) kojima ne razumije smisla; da sloboda nipošto ne daje pravo uzbunjivati sebe ili druge, proizvađajući nered sa pretjeranim govorima na bučnim sastancima — nego da sloboda sastoji u nepovrijedivosti osobe[8]) pošteno i potpuno podložne svima socijalnim zakonima; da se dostojanstvo čovječje nalazi u shvaćanju svojih prava i njihovih granica i da ovo dostojanstvo traži poštovanje drugih, da se zasluži poštovanje samoga sebe, i zabranjuje nam fantastične utvare s egoističnom individualizmu.

Židovska sila iznad naroda i iznad Boga.[9])

Naša će vlast biti slavna, jer će biti moćna. Ona će vladati ne osvrćući se na govornike i vikače, što iznose utopije, koje oni rese imenom načelâ. Naša vlast bit će sudija reda, u kome se nalazi tajna narodnog blagostanja. Ugled ove vlasti udahnut će narodima mistično poštovanje; oni će se pred njom klanjati. Prava snaga čuva uvijek svoje pravo.[10]) Niko se ne će usuditi, da joj se približi s nakanom, da joj oduzme i najmanji atom ugleda.

DVADESET I DRUGA SJEDNICA.[1])

Ograničenje proizvodnje luksusnih predmeta.[2])

Da se ljudi priviknu na posluh, treba ih odgojiti u priprostitosti, koja porađa krotkost. Stoga će naši zakoni ograničiti proizvodnju luksusnih predmeta, koji čovjeka slabe i pobuđuju zavist. Tako ćemo poboljšati čudoređe, pokvareno sa natjecanjem, koje proizvađa raskošnost.

[7]) Nilus: ...rušeća, kao slobodu vjere, jednakost ili druge slične ideje.

[8]) Nilus: ...i vlasništva.

[9]) Polj.: Ugled vlasti i njezino mistično poštovanje; tal.: Ugled.

[10]) Nilus: Prava moć ne smije popuštati pred ničijim pravom, pa niti pred Božjom.

[1]) 26. zapisnik franc. rukopisa; 23. sj. kod Nilusa.

[2]) Tal.: Ograničenje luksusa.

Uspostava kućne industrije.[3])

Mi ćemo opet uspostaviti malu industriju, a to će dignuti važnost[4]) velikim tvorničarima, koji su se previše uzoholili sa ogromnim dobicima i koji često bune duh masa protiv nas.[5])

Svetkovanje.[6])

Glavna korist ove mjere jest da narod, koji posjeduje malu industriju, ne poznaje svetkovanja. On se drži reda i čvrste vlasti, kojoj je zadaća, da štiti svakoga svoga podložnika od poteškoća, koje bi mu mogao drugi prouzrokovati.

Obistinilo se je, da za državu nema veće pogibli od svetkovanja. Osvjedočeni smo, da ga više ne će biti, čim vlast otvoreno prijeđe u naše ruke.

Zabrana pijanstva.[7])

I pijanstvo će biti zakonom zabranjeno i kažnjeno kao zločin proti ljudskom dostojanstvu, koje alkohol ponizuje do bestijalnosti.

Ponavljam, da se ljudi slijepo podlažu samo vlasti čvrstoj, organiziranoj i od njih potpuno neovisnoj, u kojoj oni osjećaju lanac, ali i obranu i potporanj proti socijalnim bičima.

Malo ih briga, da njihov vladar ima anđeosku dušu. Oni znadu, da se njegova svojstva svode na očitovanje snage i[8]) vlasti.

Sadanji će svijet propasti u anarhiji. — Uskrsit će ga židovski kralj.[9])

Suveren, koji će nadomjestiti sve vlade što danas postoje i rade u društvima, koje smo mi demoralizirali[10]), vlade, koje su zanijekale čak i pojam božanske vlasti i krila, iz kojih proizlazi vatra anarhije, naš suveren, velim, morat će prije svega da ugasi ovaj proždirući plamen. Radi toga će biti prisiljen, da dokine

[3]) Polj. i tal.: Kućna industrija; Nilus 1920: Mali zanati.
[4]) Nilus: ...privatnim rukotvorinama.
[5]) Nilus: ...možda i ne znajuć za to.
[6]) Tal.: Počivanje.
[7]) Tal.: Antialkoholizam.
[8]) Nilus: ...moći.
[9]) Polj.: Smrt starog društva; njegovo uskrsnuće u novom obliku; tal.: Smrt i uskrsnuće društva.
[10]) Nilus: ...bacajuć je u plamen anarhije.

takova društva[11]), da ih uskrisi pod oblikom uređene i izvježbane vojske, koja će se boriti, znajuć zašto, proti[12]) svom vlastitom otrovanju, kadru da okuži cijelo socijalno tijelo.

Židovski kralj — izabranik Božji.[13])

Ovaj izabranik Božji, od Boga poslan, satrti će sve glupe sile, koje se vode nagonom, a ne razborom, bestijalnošću, a ne čovječnošću; one sile, što se očituju pljačkanjem i grabežom pod krinkom načela pravde[14]) i prava.

Ove iste sile svagdje su porušile socijalni red. Ali će njihova uloga svršiti netom se, zahvaleći njihovu padu, uspostavi prijestolje kralja izraelskoga. U času kad se postigne ovaj cilj, trebat će nam da očistimo put i ne ostavimo nikakve zapreke provađanju naše vlasti.

Tad ćemo reći narodima: »Zahvalite Gospodu i prostrite se pred onim, koji nosi na svom čelu pečat preodređenja, prema komu je sam Bog vodio njegovu zvijezdu kroz vjekove.[15])

DVADESET I TREĆA SJEDNICA.[1])

Kako učvrstiti vlast kralja kuće Davidove.[2])

Danas ću prijeći na pitanje sredstava, koja će se upotrebiti za učvršćenje dinastičkih žila kralja Davida[3]) u najvećim izdubinama zemlje. Mi ćemo se držati istih načela, koja su našim mudracima osigurala upravu sviju svjetskih poslova, t. j. upravu odgoja[4]) ljudske misli i orijentaciju cijele svjetske politike.

Više članova Davidove obitelji[5]) bit će pripravljeno, da kraljuju i vladaju s narodima. Narodima ćemo pripraviti kraljeve, a njihovi će nasljednici biti birani, ne po hereditarnom nasljed-

[11]) Nilus: ...sve kad bi zato morao proliti i svoju krv.
[12]) Nilus: ...infekciji anarhije.
[13]) Polj. i tal.: Izabranik Božji.
[14]) Nilus: ...slobode.
[15]) Nilus: ...da niko drugi osim njega ne oslobodi čovječanstvo od grijeha.
[1]) 17. zapisnik franc. rukopisa; 24. sj. kod Nilusa.
[2]) Polj.: Učvršćenje temelja dinastije kralja Davida; tal.: Dinastija Davidova.
[3]) Nilus: ...da (dinastija Davidova) rtaje do konca vremena.
[4]) Nilus: ...svega ljudskog naraštaja.
[5]) Nilus: ...pripravit će kraljeva i njihovih nasljednika.

stvu, nego po sposobnosti. Bit će upućeni u najveće političke tajne, t. j. u naše planove vladanja, čuvajući se brižno, da niko za njih ne dozna, osim njih. Zadaća vladanja ne može biti povjerena onima, koji nijesu upućeni u te tajne[6]) i u način kako ih staviti u praksu, a da im niko ne shvati cilja. Samo će se svima kazivati, kako će praktično provadati rečene planove, uspoređujuć ih s iskustvom stečenim tekom vjekova, opažanjem političko-ekonomskih pokreta socijalnih znanosti i zaključcima izvedenim iz tih opažanja. Jedini onj poznat će pravi duh zakona, koje je ustanovila sama priroda za uređivanje međusobnih ljudskih odnošaja.[7])

Židovski kralj i njegovi savjetnici.[8])

Planovi sadašnje akcije, a još više akcije u budućnosti, bit će nepoznati i onim ljudima, koji se zovu bližim kraljevim savjetnicima. Kralj će sam sa svojim učiteljima i inspiratorima[9]) znati, što je pripravljeno za bližu budućnost.

Židovski kralj — inkarnacija sudbine.

Svi će vidjeti, kako je suveren gospodar samoga sebe sa svojom nepokolebljivom voljom. On će biti kao personifikacija sudbine[10]) na nepoznatim putevima. Ne znajući niko za kojom svrhom idu kraljeve naredbe, ne će se usuditi da stavlja zapreke[11]) onomu, što je unaprijed u tajnosti pripravljeno.

[6]) Nilus: ... poznat će budućnost.

[7]) Kod Nilus dodan slijedeći ulomak:

Dokidanje prirodnog nasljedstva.

Direktni nasljednici suverenovi bit će maknuti, ako se za vrijeme njihova odgoja opazi, da su lakoumni ili odviše osjetljivi ili pokažu koju drugu sklonost, koja bi mogla škoditi njihovoj moći ili ih učiniti nesposobnim da vladaju pa da budu pogibeljni za ugled krune.

Naši mudraci ne će povjeriti državne uzde nego ljudima, koji su sposobni da vladaju čvrsto, i uz pogibao da budu možda i okrutni.

U slučaju bolesti ili gubitka energije, naš će suveren biti dužan da državne uzde preda onome članu svoje obitelji, koji se pokaže sposobnijim od njega.

Kraljevi planovi za sadašnjost, a još više za budućnost, ne će biti poznati niti onima, koji će se zvati njegovim najintimnijim savjetnicima.

[8]) Polj. i tal.: Kralj — Sudbina.

[9]) Nilus: ... poznat će budućnost.

[10]) Nilus: ... i svi njegovi ljudski putevi, koji će vladati s nepomičnom stalnošću, vršeći kontrolu nad samim sobom i nad čovječanstvom.

[11]) Nilus: ... njegovu tajinstvenom toku.

Ponavljam, da je očevidno neophodno potrebito, da um suverenov bude na visini veličanstva državnog plana. Stoga se ne će popeti na prijestolje nego nakon što ga naši mudraci podlože intelektualnom ispitu.

Da narod upozna i ljubi svoga kralja, treba da kralj govori masi na javnim mjestima, jer nema nego to sredstvo kojim će se učvrstiti jedinstvo između ovih dviju svjetskih vlasti[12]), **koje smo mi odijelili** jednu od druge sa strašenjem[13]), jer nam je trebalo da[14]) sebe stavimo između njih, da **uplivamo na orijentaciju svake od njih napose.**[15])

[12]) Nilus: ... narodna i suverenova složit će se čim dođu u dodir, mjesto da...

[13]) Nilus: ... uzajamnim.

[14]) Nilus: ... jednom odijeljene padnu u naše ruke.

[15]) Kod Nilus Sjednica završava sa slijedećim ulomkom:

Moralna vrijednost židovskoga kralja.

S izraelskim kraljem ne će smjeti vladati strasti, navlastito putenost. On ne će dopustiti, da s njim gospodare živinski nagoni, koji bi oslabili njegove umne sposobnosti. Putenost više nego ijedna druga strast, ruši kobno sve sposobnosti uma i opreznosti: ona upravlja ljudske misli prema najgoroj strani ljudske prirode.

Stup svemira, u osobi vladaoca svijeta, potomka svetog koljena Davidova, mora da se za dobrobit svoga naroda odreče sviju strasti.

Naš suveren treba da bude besprijekoran.

(Potpisano od Sionskih Predstavnika 33. stepena.)

KULTURNI POGLEDI.

Kriza parlamentarizma. — (La crise du parlamentarisme). — U većini evropskih država parlamentarizam preživljava veću ili manju krizu. Parlamenti izabrani općim i javnim pravom glasa više ne odgovaraju očekivanju i zahtjevima narodnih masa. Osobito nisu dorasli velikim zadaćama, što im ih nameću gospodarske prilike. Parlamenti su izgubili vezu sa gospodarskim životom, koji je postao izvanredno zapleten i raznolik. Politički zborovi ne mogu niti savjesnomu poslaniku pružiti točnu sliku zahtjeva, koje gospodarske prilike stavljaju zakonodavstvu i upravi, a svaki parlamentarac mora da sasluša, što traže staleške organizacije, što misle radničke, obrtničke, trgovačke, industrijske i druge komore. Bolje i točnije obavješćuju parlamentarca u gospodarskom stanju rezolucije i najmanjih staleških organizacija negoli rezolucije političkih zborova.

Ekonomske poteškoće našim su parlamentima izašle vrh glave. Tehnika je proizvela revoluciju starih, patrijarhalnih odnošaja, na kojima su bili postavljeni temelji današnjih parlamenata, koji su pokušali prilagoditi se novim prilikama jedino s općim i jednakim pravom glasa. Današnji parlamenti nemaju za nova gospodarska i kulturna pitanja niti dovoljnog poznavanja prilika niti dovoljno vremena, zato se radije posvećuju lakšim čisto političkim pitanjima. Kod najvažnijih socijalnih gospodarskih pitanja vrlo malo ih je, koji se uistinu bave predmetom, a o idejama i načelima nema niti govora. Kod debata se ograničuju svi samo na političku stranu predmeta i najdragovoljnije prelaze na polje stranačarske politike i u stranačarske parlamentarne napadaje. Za gospodarska i socijalna pitanja nije dovoljna sama pamet i vrijeme, nego se traži u prvom redu da se točno poznavaju čitavi socijalni i gospodarski mehanizam i načela, po kojima se razvijaju. Teško je pak opažati te procese izvana, kao što nije moguće s obale predstaviti si snagu oluje. Današnji parlamentarac stoji izvan socijalnog i gospodarskog života, kao aristokrat postavljen je izborom u parlamenat i stoji postrance te odatle promatra, ako mu političke brige dopuštaju, brzinu i vrevu gospodarskog i socijalnog života.

Intelektualni kvalitet parlamenata, koji su izabrani općim i jednakim pravom, vrlo je kukavan i nikako ne odgovara velikim zadacima, koje današnji kulturni i socijalni život nameće parlamentarizmu. Većina poslanika barata samo sa nekoliko stranačkih krilatica, dok u bitnost velikih pitanja kulturnoga, gospodarskoga i vanjskoga političkoga značaja ne prodire niti je kadra da prodre. I što u kojoj državi parlamentarizam postaje slabiji, to se više u njoj jača militarizam sa svojom strogom organizacijom i sa svojom elitnom kulturnom upravom. Ali je sudbina militarizma u tome, da tupo oružje nikada ne može razumijevati žive psihe naroda, jer s njegovim življenjem ima još manje dodira negoli parlamentarizam i jer elita militarizma poradi svojega posebnog načina

življenja, koji je omeđen na dvorištima vojarna, zna dobro zapovijedati, a nipošto dobro voditi i vladati.

I kad bi opće i jednako izborno pravo slalo u parlamenat same intelektualce, ni onda njihov duh u našim velikim i prostranim državama nikako ne bi mogao pregledati i ocijeniti vas kulturni i gospodarski život.

Kakogod bi ekonomija s jedne strane zahtijevala velikih teritorija, a kultura širokih obzorja, tako se s druge strane proučavanje i upravljanje ekonomije i kulture može da pravilno i intenzivno vrši samo u manjim krajevima. Moderni život ne trpi više centralističko uredjenje države, nego traži samouprave, autonomije, federacije. Državna svemogućnost je dosegla svoj vrhunac u današnjim centralistički uređenim državama. Danas je moguć još samo jedan korak naprijed, a to je apsolutizam, ili pak nazad k decentraliziranoj demokraciji, kao što je na drugoj strani prepuštamo državama, da se same zaduše u gospodarskoj i kulturnoj osamljenosti ili da si otvoreno pruže ruke, da izgrade Panevropu iliti kakve slične međunarodne državne tvorbe. U Italiji je morao da dođe fašizam, jer danas jedino do zubi naoružani centralizam kadar je da uzdrži u skupu sve staleže i pokrajine, koje teže za svojom samoupravnom demokracijom. No i najveća je rana fašizma, što se ne može da odluči za decentralizaciju, što ne može da nađe pravog parlamentarnog sistema, jer sadašnje fašističke skupine lako daju opće političke i kulturne smjernice, ali su nesposobne da shvate politički i socijalni život. I tu leži najveća opasnost za fašizam. Jednog dana počet će da mu se opire radnik i industrijalac, veliki posjednik i težak. Sovjetski sistem (tu ne mislim na komunističku nauku) jest gledom na tehničko uređenje parlamentarnoga života mnogo bolji, i ako isključuje čitave staleže, premda manje brojne negoli su radnici i težaci. I sovjeti su uvidjeli, da ne mogu centralistički upravljati cijelom velikom Rusijom, stoga su je bez straha i decentralizirali.

Još treba nešto pripomenuti s obzirom na intelektualni kvalitet parlamenta. U svim evropskim parlamentima, izuzev talijanski i španjolski, slavi se politička demokracija kao majka današnjeg parlamentarstva, a posvud se zaboravlja, da živi osim političke demokracije još i njezina ljubomorna sestra, koja se već razvila u zrelo djevojče i koja traži svoja prava i svoje mjesto na suncu. To je gospodarska demokracija, kojoj ne znadu niti socijalističke niti građanske stranke da pribave dolična odijela i dostojna mjesta u današnjem društvu. Jer ako joj ga ne priskrbi evolucija, dat će joj ga revolucija, kao što je u prošlom stoljeću politička demokracija, oslonjena na nacionalnoj ideji, mijenjala sliku Evrope, rušila carstva i kraljevstva. Možda je to — po mome mišljenju — najopasnija intelektualna pogreška današnjih parlamenata. U državi Srba, Hrvata, Slovenaca — da navedem samo jedan primjer — još ni danas nije provedena agrarna reforma, i zato se događa čudo, da se topimo u masti i žitu, a uza sve to umiremo od glada, trpimo od besposlenosti i iseljujemo se u tuđinu. A također u državama sa snažnim socijalističkim strankama, kao što je Austrija, Njemačka, Poljska, Francuska, Engleska, ve-

ćina ekonomskih problema ostala je neriješena. Zašto? Jer je ne samo intelektualni, nego i moralni nivo, kako čitava društva, tako i parlamenta, na vrlo niskome stepenu.

Etika i tehnika dvije su sestre. Etika se bori, da život naše duše svede na prave staze, a tehnika, da ukroti prirodne sile te ih stavi u službu društva. Ali u isto vrijeme dok je tehnika tako nevjerojatno napredovala, etika je propadala, premda bi bila najpotrebnija baš u času toga tehničkog napretka, jer samo visoka etika može da zapriječi zlorabe tjelesne sile, političke moći i ekonomskih dobara. Nedostajanje etike znači početak narodnog propadanja. Stoga je potpuno razumljivo, što moralna vrijednost kvaliteta današnjih parlamenata — da se eufemistički izrazim — nije na vrhuncu. Posvuda, ne samo kod nas, doživljavamo množinu afera, korupciju i zloupotrebljavanje državne vlasti. Geslo je: za narod! a praksa: za vlastiti džep, za svoju ambiciju, za svoju osobnu ili svakako za stranačku korist. Idealizam politike je propao, i politički programi postali su velika laž. Razumljivo je, ako je narod došao do uvjerenja, da je moralna propalost u političkom životu već toliko velika, da je pomoć ili promjena već nemoguća, i zato je narod počeo da bezbrižno gleda na sve afere te se još jedino makne, kad nastane potpuni slom.

Ali moramo još nešto navesti na obranu parlamentaraca. Kriza, koja je već nastupila u centralnoj državnoj upravi, koja presporo vrši svoje poslove s potpunim nerazumijevanjem lokalnih prilika, a često i s korupcijom, onemogućila je naše parlamentarce, da bi se mogli posvetiti legislativnom djelu i nadzoru uprave. Današnji parlamentarci iscrpljuju se sićušnim intervencijama. Glavni posao današnjih poslanika nije više legislativa i kontrola uprave, već intervencija i pisanje bezbrojnih odgovora na zatražene intervencije. Savjestan poslanik gubi danas cijele dane s intervencijama po raznim ministarstvima, a za korespondenciju mu je potreban — bez pretjerivanja — usto još i poseban tajnik. Uprava je u krizi, koje radi nepoznavanja pokrajinskih i staleških prilika, koje radi organizacije i koruptivnosti ureda. I ta kriza, dakako, automatski utječe i na krizu parlamentarizma. Tehnika parlamenta se je poradi strančarenja potpuno promijenila. Temelj svakog parlamenta jest javnost i diskusija. Na mjesto javnosti je stupila diktatura zakulisnih stranačkih zaključaka, a diskusija je postala ilužorna. Ništa se ne može učiniti u javnoj diskusiji; svaki poslanik, pa makar i drukčije mislio, mora slušati diktat svoje stranke. U članku 74. Ustava stoji: »Svaki poslanik zastupa cijeli narod, a ne samo one, koji su ga izabrali. Izbornici ne smiju nametati niti narodni poslanici primati kakovih obaveznih uputa«. Te odredbe nama izgledaju kao fosilija nekog davno već minulog doba, o kojima čitamo u povijesti parlamenta, jer je danas »narod« poslaniku stranka, a diktat stranke »uputa«. Danas plenumu parlamenta ne bi bilo uopće potreba zborovati, jer se tu nitko ne obazire na iznesene argumente, svak treba da glasuje, kako je klub zaključio. Dovoljno bi bilo dakle pa i mnogo uputnije, kad bi se iza dogovora u klubovima njihovi načelnici sastali i izvijestili o zaključcima, i tad se brojili glasovi »za« i »protiv« predloženih zakonskih

osnova. Francuski je parlamenat u tome mnogo elastičniji, dok se u većini evropskih država udomaćila prestroga germanska stranačka disciplina, koja ide predaleko te daje parlamentu samo toliko javnosti, da je narodu moguće govoriti tek kroz prozor. Javna diskusija i argumentacija postali su samo pijesak u oči narodnim masama, ali i to je još bolje negoli apsolutizam diktatura.

Sve ide naprijed, sve je u tijeku, kaže stari grčki pisac. Ali ako pogledamo na parlamentarne institucije, one su zapele u svojemu razvoju. Nisu se znale prilagoditi novim prilikama, stoje pred očima naroda kao nekakova svetišta, i nitko se ne usuđuje da traži njihovu reformaciju bojeći se, da ne bi reforme srušile parlamentarizam i demokraciju. Ali mimo tih nepovredljivih svetišta život teče: napreduje tehnika, etika propada, socijalni redovi mijenjaju svoju brojčanu snagu i svoju ulogu u društvenom životu, uz agrarizam nastupa industrijalizam, uz sela veliki gradovi i tvornička središta; u svaku kuću ulazi časopis, mimo svaku kuću leti željeznica, zuji brzojav i telefon, nad kućom lete zrakoplovi, ideje ne poznaju nikakovih državnih granica, gospodarski produkti ustavljaju se samo za čas na državnoj granici radi ocarinjenja. Panta rei, sve je u tijeku, samo parlamentarizam i državna nutarnja uredba stoje tu kao dva starca i ne znadu se orijentirati, dok život hiti pred njima u golemome filmu te se ruga ne njihovoj starosti, već njihovoj zaostalosti.

Parlamentarizam je u krizi, ali tomu nije sam kriv, jer se politička i gospodarska demokracija ne zna evoltirati, jer je nutarnja državna uredba okamenjena na temelju starih socijalnih i ekonomskih prilika, jer je u krizi etika društva. Sve je to uzrok, da je kriza parlamentarizma zaista tu i da je ta kriza teška. Drugom ću prigodom razložiti svoje pozitivno i konstruktivno mišljenje o parlamentarizmu, koji ne smije propasti, već ga treba prema izmijenjenim prilikama znatno reformirati i evolucionirati. **Dr. Ante Korošec,** min. n. r.

Unionističko zborovanje u Beču. — (Le congrès pour l'union des eglises à Vienne.) — Austr. Leonovo društvo uz sudjelovanje njemačkoga Görresova društva priredilo je u Beču 25.—27. svibnja zborovanje za proučavanje problema ujedinjenja istočnih crkava s katoličkom Crkvom. U nizu unionističkih kongresa, koji su se kroz ove dvije godine održali, i ovo je zborovanje jedan novi dokaz, kako interes za ideju crkvenog jedinstva u katoličkome svijetu sve to više raste. Istina je, da ostvarenje te ideje konačno leži u rukama Božjim, pa zato ne možemo očekivati, da se na ovakovim kongresima unija uistinu postigne. To nije ni zadaća union. kongresa, niti oni imaju za to potrebnu vlast; oni samo pripravljaju put do željenog cilja, a kada dođe punina vremena, kad se primakne čas, da Svevišnji usliša molitve katoličke i ortodoksne Crkve za ostvarenjem Kristove želje, »da svi jedno budu«, onda će pregovore voditi i uniju provesti Rim s crkvenim predstavnicima istočne crkve.

Bečko zborovanje postiglo je potpuno svrhu, u koju je bilo sazvano: upoznale su se i razjasnile mnoge poteškoće, koje uniji na putu stoje.

a to je prvi preduvjet, da se uklone. Ortodoksna braća imala su priliku uvjeriti se, da mi katolici ne idemo za tim, da im oduzmemo išta od onoga, što je njima sveto; mogli su vidjeti također, da se mi ne bojimo istinu lojalno priznati, pa makar često i gorka bila, i spremni smo s naše strane sve zapreke ukloniti, koje smetaju međusobno upoznavanje i zajednički rad na uniji. Bečko zborovanje ima biti početak rada u tome duhu među katoličkim Njemcima. Leonovo društvo uzelo je na se zadaću, da znanstvenim radom uniju proučava i da tu ideju popularizuje u smislu okružnica posljednjih papa.

Zborovanje je otvorio i predsjedao mu bivši ministar predsjednik Dr. Hussarek. Prvi referat imao je profesor Dr. Ernst Tomek (Beč) o temi: »Katolička Crkva i kršćanske zajednice Istoka«. Glavni razlog, da je došlo do skizme„ nalazi on u političkoj neovisnosti Bizanta. Ta neovisnost urodila je podjarmljenjem Crkve pod bizantinske careve (bizantinizam). K tome dolazi još hipernacionalizam istočnih naroda. Ali ne leži krivnja samo na strani ortodoksnih nego i na Zapadu. Bizantinizam je danas uglavnome prestao u ortodoksnim crkvama. Ali nacionalizam je još velik. Na Istoku i na Zapadu mora on mnogo popustiti od svojih ekstremnih zahtjeva, koji narode u neprijateljske tabore dijele, bez toga ne će narodi potpuno shvatiti vrhunaravni karakter Crkve. Odijeljena braća sjedinit će se s katoličkom Crkvom, kad prime nauku o Duhu Svetom, kao što je mi ispovijedamo. Ne misli se tu na nauku o proizlaženju Duha Svetoga, nego na Njegov život i djelovanje u Crkvi ne samo kroz prvih sedam vjekova nego do konca svijeta. Tada će im postati jasna i nauka o subjektivnom napretku objavljenih istina, a sve ostale poteškoće lako će se prebroditi.

Iza toga je referirao profesor Dr. Konrad Lübeck (Fulda) o temi: »Problem unije s kršćanskim Istokom«. On je skicirao točke, koje dijele ortodoksnu od katoličke Crkve. Razlike nijesu bile uvijek iste, nego su tekom stoljeća nove nadolazile. U početku su bile samo dvije dogmatske razlike, a u 15. stoljeću nadošle su tri nove. Od reformacije stanje se još više pogoršalo. Utjecaj protestantizma na ortodoksnu crkvu uvećao je jaz između nje i katoličke Crkve. U 20. stoljeću istočna je crkva puno dalje od zapadne nego je bila u 9., 11. i 15. stoljeću. Ipak nijedna kršćanska crkva nema danas tako mnogo dodirnih točaka s katoličkom kao ortodoksna. Unija je zbog toga moguća, ali, kako stvari danas stoje, nimalo vjerojatna Ortodoksna crkva nije do danas pokazala nimalo sklonosti za uniju. U njezinoj štampi prevladava još Rimu protivni i neprijateljski ton. Mi moramo drugi put izabrati, da dođemo do cilja, do kojeg nas nijesu mogli dovesti veliki unionistički koncili. Mi moramo poći putem osobnoga saobraćaja i izmjene misli između katoličkih i ortodoksnih teologa i crkvenih dostojanstvenika. To je doduše dugi i teški put, ali je put, koji obećaje uspjeh. To je sjeme za jednu možda kasnu, ali ipak za sigurnu žetvu.

Referat »Vatikan i unija«, koji je po programu sada slijedio, morao je otpasti, jer je referent profesor Dr. Alois Hudal (Rim) bio teško bolestan.

Profesor Dr. Anton Baumstark (Ultrecht) govorio je o temi: »Što dijeli, a što ujedinjuje katoličku Crkvu i istočne crkve«. On nalazi posljednji i najdublji razlog razdora: 1. u kulturno-geografskom položaju, koji je svijet na Istok i Zapad razdijelio, prvo nego se je kršćanstvo raširilo; 2. u tome, da je samo Zapad proživio srednji vijek kao posljedicu seobe naroda, dok na Istoku kršćanski stari vijek traje sve do modernog vremena; 3. u razlici između grčko-orientalnoga i rimsko-germanskoga etosa, radi čega se je razvio različit pojam o crkvenome jedinstvu, drukčije stanovište prema kultu i razvoju dogma i poseban nazor na svijet. Pojam crkvenog jedinstva na Istoku je sintetičan, a na Zapadu konstruktivan. Na Istoku je kult centar čitavoga religioznog života i dogmatskih spekulacija, dok su se na Zapadu više razvile individualne forme pobožnosti, a dogmatska su se pitanja proučavala sama za se neovisno od kulta. Radi toga smatraju Istočnjaci Zapadnjake dogmatskim revolucionarcima, a Zapad opet drži, da je Istok bez žive pobožnosti i da svu važnost stavlja samo na vanjske obrede. Istočnjak je posve mistički raspoložen i izgleda, kao da živi već na ovome svijetu drugim životom; Zapadnjak je praktičan i nastoji stvari ovoga svijeta religiozno izgraditi. Zato je Istoku nešto stranoga praktični rad zapadnih redova i čitava caritas.

Kraj ovoga, što nas dijeli, mnogo je toga, što nam je zajedničko, što nas sjedinjuje. Zajednička nam je podloga vjere u najbitnijem. Zajednička je episkopalna hijerarhija, Euharistija, svećenički karakter kod sluga oltara, vjera u communio sanctorum, kult svetaca i Majke Božje. U pojedinostima ima i tu razlika, ali ispovijedanje božanstva Kristova, Euharistija i kult svetaca i Marije jesu tri jaka stupca, koji će moći u providnosti Božjom određeni dan nositi most ujedinjenja.

Četvrti referat imao je profesor Dr. Felix Haase (Breslau) o temi: »Ruska crkva i unija«. Povijest pokušaja unije s Rusijom pokazuje, da su dosadašnje unije bile ovisne o političkim događajima. Uspjesi u Brestu (1596) bili su gotovo posve izgubljeni, kad je Bijela Rusija i Ukrajina opet pod rusku vlast došla. Budući da Bijela Rusija sada opet Poljskoj pripada, unija ne bi bila teška. Do kat. Crkve u Poljskoj stoji, da li će biti u stanju riješiti nacionalne, političke i psihološke poteškoće unije, koje su veće od dogmatskih. Do trajne unije može se doći samo isticanjem religioznih, a ne političkih momenata. Pitanje unije s Rusijom skopčano je s puno više poteškoća. Već od 12. stoljeća datira polemika s »latinima«. Danas prijeći boljševizam iz političkih razloga svaki utjecaj zapadne Evrope, a i ruski narod identificira sve katolike s Poljacima, zato u njemu vlada veliko nepovjerenje prema katolicima. Danas je u Rusiji glavna zapreka radu na uniji naglašavanje nacionalne crkve, kao što to čini živa crkva. Na koncu referata daje Dr. Haase praktične naputke za rad oko unije. Ti su naputci uglavnome primljeni u konačne rezolucije čitavoga zborovanja.

Dr. Diodor Kolpinsky (Varšava) govorio je o temi: »Psihološke poteškoće unije s Rusima«. On veli odmah na početku, da nema velikih poteškoća za vjernoga Rusa, da se opet sjedini s kat. Crkvom. Zatim nagla-

suje, da su lokalne, etnografske forme vjerskoga života razmjerno od male važnosti, dogod dogmatska podloga vjere netaknuta stoji. Samo kad se ono, što je akcidentalno, izvanjsko i materijalno, počne precjenjivati na štetu bitnoj razlici. Ali takovo bi mišljenje uništilo i jedinstvo kat. Crkve, jer i u njoj postoje mnoge razlike u obredima i običajima kod raznih naroda. Ta činjenica od velike je važnosti za prosuđivanje problema unije. Iza toga govorio je referent o historiji ruskoga kršćanstva i o nastavku skizme. Među starovjercima žive još milijuni naroda, koji i sada tvrdo stoje za prarusku, katoličku tradiciju. Sve, što je u Rusiji protikatoličko, prošireno je pod grčkim i osobito kroz posljednja dva stoljeća pod protestantskim utjecajem. Veliku poteškoću ujedinjenju stavlja nepoznavanje ruske psihe. Od današnje ruske inteligencije nemamo se čemu nadati, ona ima malo zajedničkoga s pravim pravoslavljem. Metoda rada na ujedinjenju sastoji uglavnom u tome, da se što više piše i govori pravoslavnima o onome, što je ekumensko, katoličko. Puno je važnije, da o tome imaju jasne pojmove, nego da im se neprestano ističe ljepota istočnoga obreda, u koji se ne misli krećati. Mi ne smijemo nadu polagati u raspad ruske crkve, nego se moramo veseliti, da nije posve propalo rusko pravoslavlje. Ne bi bilo kršćanski, kad bi katolički univerzalizam na ruševinama željeli graditi.

Iza toga je referirao Dr. Ivan Turyn (Beč) o temi: »Sadašnje stanje unije s istočnim crkvama«. Nakon što je prikazao dosadašnje nastojanje oko unije između zapadne Crkve i istočnih crkava, ističe referent, da nikakav rad na uniji ne će biti od trajne vrijednosti, dok ne sklopimo međusobne veze približenja i upoznavanja. Rad u ovome smjeru već je počet. U Belgiji su osnovana dva muška benediktinska samostana, a brzo će se otvoriti i dva ženska; oni imaju jedino tu zadaću, da pripravljaju zbliženje istočne i zapadne Crkve na teološkome i liturgijskom području. Čim dođe zgodan čas, poći će ti redovnici i redovnice u zemlje bivše Rusije, da tamo rade na uniji. Iza toga dokazuje referent, da ćemo tek onda biti blizu uniji, kada se restaurira stara kršćanska bizantinska kulturu i kad se obnovi nekad cvjetajući religiozni život u grčkoj crkvi. Kao sredstvo do toga cilja imalo bi da služi obnovljeno monaštvo u grčkoj crkvi.

Baron Konstantin Wrangel, pravoslavni Rus, imao je temu: »Nastojanja Rusa oko unije«. On opisuje nastojanje katoličkog svijeta oko zbliženja s pravoslavljem. Spominje dobročinstva učinjena gladnim Rusima sa strane pape i katolika. Zatim daje pregled razvoja ruske crkve i osvrće se na problem unije. Nije uvijek lako sačuvati prave forme, koje čine, da teško djelo unije napreduje. Pogreške pa makar i bez zle namjere učinjene u stanju su uništiti čitav postignuti uspjeh. Sad navađa referent niz činjenica, koje smetaju rad oko ujedinjenja. On žali, da su Rusi potpuno isključeni iz suradnje u katoličkim organizacijama, koje su osnovane za Rusiju. Izbjegavaju se ne samo pravoslavni Rusi nego i katolici. Veli nadalje, da je velika pogreška, što se katolici nijesu zauzimali za proganjane ruske katolike, a za katolike strance interveniralo se je često i gotovo uvijek s uspjehom. Čitav današnji rad morao bi se podvrći temeljnoj reviziji. Tim, da se katolici osjećaju dobročincima, a Rusi siromasima, koji milostinju primaju, ne će se nikada doći do zbliženja. Zato je nužno, da se dobrotvorna akcija posve dijeli od rada na uniji, inače cijeli dobrotvorni rad izgleda u očima Rusa prozelitizam. Most, preko kojega se katolici Rusima mogu približiti, jesu emigranti. Oni stoje i sada u najužim odnošajima s domovinom i vezani su s njom zajedničkim patnjama. Kada se ruska mladež povrati u domovinu, ona će odlučivati o držanju Rusije prema Zapadu. Ako se ta mladež povrati s čuvstvom povrijeđenoga narodnog ponosa i s mržnjom na stvaranje kršćanskoga jedinstva, nijedan učenjak ni svetac ni mudrac sa Zapada ne će onda u Rusiji moći ništa poduzeti protiv tome raspoloženju. A takovo raspoloženje postoji danas. Istom tada, kada katolicizam jasno pokaže, da on ne želi ništa drugo, nego pravoslavlju pružiti u pomoć snagu svoje moći i organizacije; kada on učini, da se papinska pisma i želje u praksi izvode; kada svakome bude jasno, da katolicizam nema drugih ciljeva, osim da se postigne kršćansko jedinstvo; kada katolicizam Ruse uvjeri, da on ne ide za vlasti nad njima, istom tada položen je temeljni kamen kršćanskome jedinstvu. Na koncu poziva referent kršćanski Zapad u zajednički boj protiv socijalizmu i boljševičkome komunizmu. U tome boju bit će držanje Rusije od osobite važnosti. Ako ona bude stajala na strani kršćanskoga jedinstva, dobit će ono u njoj veliku pomoć i potporu i jaku utvrdu, kao što bi u protivnom slučaju mogla da bude neiscrpivi reservoir za snagu protivnika. Zato treba sva sredstva upotrebiti, da se ne izgubi jaki i odlučni faktor ruske snage; treba sve zapreke s puta ukloniti, počinjene pogreške popraviti i u jedinstvu vjere pravo bratstvo u Bogu opet uspostaviti. Referat barona Wrangela bio je prava kritika dosadašnjeg rada na uniji. Iz njegova predavanja vidjelo se je, kako bi potrebno i korisno bilo, da na ovakvim zborovanjima i kongresima što više pravoslavnih do riječi dođe, da i oni iznesu svoja mišljenja i prigovore.

Zaključno predavanje imao je profesor dr. Hans Eibl (Beč) o temi: »Ideologija unije«. On referira o problemu unije s povjesno-filozofskoga stanovišta. Na pitanje, da li su tipovi istočne i zapadne Crkve spojivi, odgovara sam Krist riječima: »Da svi budu jedno.« Nakon što filozofija povijesti ustanovi posebnu tipičnost, ima se potražiti jedno više stanovište, na koje se oba ta tipa dadu svesti. Grčka teologija bazira na zajedničkoj kršćanskoj podlozi, ali je ona poprimivši platonski realizam posebno djelovala na istočno kršćanstvo. Ako se Platonova nauka o zbiljnome, a ne pojmovnom jedinstvu općenitoga na čovjeka primijeni, onda to znači, da svi ljudi imadu samo jedno zajedničko biće, kojim su međusobno organički povezani. Ovakav realizam nalazimo neovisno od grčke filozofije u evanđelskoj prispodobi o čokotu i mladicama, a kod sv. Pavla u slici o mističnom tijelu Kristovu. Grčka je crkva pomoću platonskog realizma tumačila prelaz istočnog grijeha na sve ljude, a s druge strane i zasluga Kristovih. Ako se uzme, da su svi ljudi povezani jednim višim nadindividualnim životom, lako je razumjeti, zašto je grijeh i zasluga nešto zajedničkoga. Platonskim shvatanjem dade se i to razumjeti, da je Krist uzevši ljudsku narav učinio sve ljude Bogu sličnim, jer se ovo, što se događa na jednom mjestu naravi, samo onda proteže na cijelu narav.

ako ona ima jedinstven život. Moderni zapadnjački individualizam tako ne misli. Ali nije tako sa Augustinovim individualizmom. Kod njega se individualizam s realizmom upotpunjuje i čini jedinstvo. Kod njegova individualizma ima se misliti na obrazloženje spoznaje činjenicom svijesti. Kod bližega promatranja duše, očituje se čitavi niz spoznaja i principa, koji su u njoj pohranjeni. Budući da je duša uvjerena, da ona sama ne egzistira, dade se bez protivurječja izgraditi slika svijeta samo onda, ako se uzme, da duša sudjeluje u jednome višem sistemu zbiljnosti, koji sve duše obuhvata. U tome se upravo očituje platonski tip kod Augustina. Povjesni razvoj porušio je harmoniju među Augustinom i Platonom, a to je jedan od razloga, da se na početku novijega doba duševni život pocijepao. Od bitne vrijednosti i značenja jest uvid, da realizam grčke teologije i zapadnjački individualizam načelno u jednu užu grupu pripadaju i da u jednoj duši mogu biti ujedinjeni. Kao jedan od najboljih puteva k zbliženju ističe referent pri koncu, da se sada učini ono, što se za vrijeme renaissance nije učinilo, da se naime izgradi metafizika, koja će ujediniti platonski realizam s Augustinovom naukom o spoznaji. Takova metafizika pomogla bi Istoku, da se odupre materijalizmu, a i za Zapad bi bila temelj za novu izgradnju kršćanske kulture. Problem unije usko je skopčan s problemom regeneracije Istoka i Zapada.

Na koncu su jednoglasno prihvaćene slijedeće rezolucije, koje će bečki kardinal Svetome Ocu predložiti:

1. Zborovanje je mišljenja, da bi se veliki uspjeh u zbliženju crkava postigao, kad bi se pravoslavni teolozi upoznali s duhom katolicizma. Jedno od najvažnijih sredstava za to bio bi studij na katoličkim teološkim fakultetima. Zato se umoljava Njegova Svetost, da se izjavi, bi li katolici smjeli takove studente financijalno potpomagati i bi li ih smjeli primati u katolička sjemeništa i kolegije ili u konvikte, koje katolici uzdržavaju.

2. Specijalno moli zborovanje, da se razjasni pitanje, da li se može financijalno potpomagati studij siromašnih Rusa na novome pravoslavnom fakultetu u Parizu.

3. Zborovanje moli najponiznije Njegovu Svetost, da poradi oko toga, da katolički episkopat podupre širenje društva »Catolica unio« i »Djelo ujedinjenja monaha«.

4. Zborovanje želi, da se poradi oko toga, da se na Istoku prošire prevedena i prerađena katolička djela, koja na potpuno nepolemičan način prikazuju katolički život, duh i mišljenje.

5. Zborovanje želi, da se u smislu apostolskih pisama živom riječi i pismeno poradi na tome, da se katolički svijet što bolje upozna s istočnim crkvama.

6. Zborovanje najtoplije preporuča, da se u svim poduzećima, koja se tiču Istoka, uzmu za suradnike i savjetnike pripadnici dotičnoga naroda.

7. Zborovanje preporuča, da katolici latinskoga obreda što aktivnije sudjeluju pri službi Božjoj sjedinjenih Istočnjaka, gdje im se god za to prilika pruži.

8. Austrijskome Leonovu društvu zahvaljuje se na sazivu i Görresovu društvu na podupiranju zborovanja. Osim toga umoljava se Leonovo društvo, da i ubuduće zborovanja sazivlje, koja će nastaviti započeti rad; da u tu svrhu izabere stalni odbor i da rad na uniji literarno podupire.

Dr. fra David Zrno.

Papin pristup u Savez Naroda? — Est-ce que le S. Siège entrera dans la Société des Nations?) — Papinstvo je danas najjača moralna sila na svijetu. To mu priznaju i njegovi najljući neprijatelji. Da i nije ovog priznanja, jednaka bi to istina bila, kada preko 50 što manjih što većih pa i najvećih svjetskih država imadu službene veze sa sv. Stolicom.

Poslije rata udaren je temelj savezu Društva Naroda. Ono bi imalo da osigurava svjetski mir. U tom su društvu gotovo sve evropske države osim Rusije. Ima dobar dio američkih osim Saveznih Država. U ovom Društvu nema Sv. Oca Pape ni njegova zastupnika. Zašto to? Moderne države nerado gledaju među sobom zastupnike vjerske i moralne sile. One su službeno uvjerene, da mogu same po sebi da vladaju udesom svojih naroda. One se nijesu nigda zauzele, da bi za pristup i Sv. Stolicu zanimale.

Za nas je katolike vrijedno znati: što sv. Stolica misli o ovom pitanju? — Pouzdano se znade, da današnji Sv. Otac Pijo XI. nikako ne želi da bude članom u Društvu Naroda pa ni onda, kada bi ga za to države zajednički ili pojedinačno pozvale. — Nikako se ne bi slagalo sa vrhovnom duhovnom vlašću Sv. Stolice, kada bi ona imala onako mjesto u Savezu, kao što ga imadu bilo velike, bilo male države.

Savez Naroda ponajviše se bavi samo svjetovnim pitanjima. Učestvovanje u rješavanju ovakih pitanja ne bi bilo bez štete po moralnu i vjersku vlast Sv. Stolice.

Prema 16 članu Saveznog ugovora, sve su države dužne da i oružanom silom dovedu u brazdu onu državu, koja bi se zajedničkim obvezama iznevjerila. Učešće Sv. Oca Pape u ovakim pitanjima nespojivo je s njegovom misijom. Suviše, on se ne bi mogao da pokori ni ovakom — makar međunarodnom — sudu, jer je i ovaj izvrgnut prevari i zastranjivanju.

Nesamo, Sv. Otac ne želi biti članom Saveza, nego on neće ni da bude trajno zastupan po svom redovnom delegatu. Nije to s toga, što se Sv. Stolica ne bi zanimala za opći mir i opće blagostanje čovječanstva. Njoj je to i ter kako na srcu. No drugi su načini, koji su sa stanovišta Crkve mnogo podesniji za poželjnu saradnju s Društvom Naroda.

U Društvu se mnoga pitanja pretresaju, koja se tiču i Sv. Stolice. Tu je govora o vjerskim manjinama; o katoličkim misijama; o trgovanju bijelim robljem; o narodima, koji stradaju radi glada i kužnih bolesti i o obezbjeđenju svake vrste radnika. Ovo su vjerska, moralna i socijalna pitanja. I Crkva je pozvana da tu sudjeluje. I zastupstvo Društva Naroda može, ako hoće i ako cijeni nužnom saradnju Crkve, da joj se preko njezinih predstavnika biskupa ili nuncija za pojedine slučajeve

bilo pismeno bilo usmeno obrati i Sv. Stolica ovakom će se pozivu vrlo rado odazvati, jer se slaže s njezinom misijom, i jer je stvar dobrobiti za čovjeka i čovječanstvo.

S ovim Sv. Stolica ne priječi ni katoličkim državama ni katolicima, da na svoju odgovornost sudjeluju u Društvu Naroda. Nesamo to, nego je želja sv. Crkve, da tu katolici što više sudjeluju radi općeg blagostanja i da, po mogućnosti, Savez Naroda ne postane leglom spletaka, koje će ugroziti opće dobro, ako se ljudi ne budu osvrćali na propise i kršćanske pravde i kršćanske ljubavi. Još je i ta dužnost katolika, da nastoje, kako bi se odgovorni predstavnici Društva Naroda u svim vjersko-moralno-socijalnim pitanjima poslužili i pripomoću Sv. Stolice. — (V. Etudes, god. 63, sv. 189., br. 23.)

Današnje stanje tako zvanog »Rimskog Pitanja«. — (L' état actuel de la »Question Romaine«.) — Sv. Otac Papa treba da bude slobodan i nezavisan bilo prema kojoj zemaljskoj vlasti. On je vrhovni pastir kršćanskih duša. Kad bi bio podložnik koje zemaljske vlade, uvijek bi se moglo sumnjati, da su i njegovi duhovni koraci u njezinoj službi. Pa ni iste inovjerne vlade ne bi rado gledale ni radi svojih podložnika katolika, kada bi njihov duhovni starješina — Papa — bio u rukama strane države, i to radi bojazni propagande na korist države, u kojoj je Sv. Otac Papa. Papa treba da je slobodan i nezavisan i pravno i diplomatski prema svakoj i svim vladama uopće u svim crkveno-političkim pitanjima. I u ovome on treba da je suveren.

Do 20. rujna 1870. Papa je bio slobodan i nezavisan, jer je imao u srcu Italije svoje malo kraljevstvo tako zvani Patrimonium s. Petri. Papa je bio na svom zemljištu stvarni suveren; a njegova je vlast bila i međunarodno priznata. Pošto je Italija 20. IX. 1870. Papi nepravedno oduzela njegov posjed, On je izgubio vidljivi i stvarni oslon svoje nezavisnosti i svoga suvereniteta.

Talijanska vlada izdala je 13. svibnja 1871. tako zvani zakon: La legge delle guarentigie, t. j. zakon, koji je imao da utvrdi Papinu slobodu i njegovu nezavisnost, ali nijedan Papa od Pija IX. do Pija XI. nesamo nije priznavao talijanskog zakona, nego ga je prama prilikama više manje glasno i jasno osuđivao. Makar i bio talijanski zakon od 1871. prema Sv. Stolici na prvi pogled vrlo povoljan i u pogledu Papine nezavisnosti i njegove materijalne obezbjeđenosti, ipak ga Pape ne htjedoše priznati, jer je to zakon, koji je donijela sama talijanska vlada bez sporazuma sa Sv. Stolicom, i što je talijanska vlada, jer se radi o čisto njezinom zakonu, ovlaštena da ga u primjeni tumači kako hoće, ili na koncu konca da ga možda i potpuno ukine.

Pape su za ovo pola vijeka i više uvijek prosvjedovali protiv talijanske otimačine i sa svojim svojevoljnim zatvorom u Vatikanu dokazali i dokazuju svoje neotuđivo pravo, da budu slobodni i nezavisni kao vrhovni pastiri svete Crkve, koji su jedini sposobni da zaštite moralno pravo protiv svih pa i najjačih usilnika.

I danas je rimsko pitanje vrlo živo. Katolici cijeloga svijeta znadu, da je Papa rob, da nema nužne slobode. Oni znadu, da mu tu slobodu

krati službena Italija. I to Italiji smeta na ugledu u međunarodnom životu. Talijanski katolici, ma koliko bili pretjerani nacionalci, ipak bi željeli, da jednom vide riješeno ovo pitanje, jer tada ne bi dolazila u sukob njihova katolička savjest sa nacionalnim uvjerenjem. Kraljevski Kvirinal i u unutrašnjoj i u vanjskoj politici bio bi daleko jači, kada bi bio na prijateljskim nogama sa papinskim Vatikanom.

Dobro je to uvidio i današnji talijanski diktator Mussolini. On je u mnogočemu došao u susret vjerskim osjećajima katolika i crkvenih dostojanstvenika pa i samoga Pape. Očito je, da on hoće utrti put riješenju rimskoga pitanja. Njegovi ljudi i javno mišljenje u tome se i prenagljuju. Oni već hoće da vide u nedalekoj budućnosti riješenje ovoga pitanja, i to i u njegovim konkretnijim oblicima. Vatikanu se ne žuri. Od vremena do vremena znade on Urbi et Orbi izjaviti, da Sv. Stolica još uvijek ostaje uz svoje staro gledište, da su njezina prava pogažena, i da ona hoće stvarno jamstvo za svoju slobodu i nezavisnost.

U ovom sporu stanovište Sv. Stolice pomalo pobjeđuje. Dosada su talijanske vlade poricale i opstojnost ovog rimskog pitanja. One su proglasivale zakon o garancijama nepovredivim. Sadašnja je vlada od toga vidno odustala. Ona je mnogo toga u svom zakonodavstvu već izmijenila, što se kosi sa svibanjskim zakonima 1871. Činjenica je, da se danas radi o načinu, kako bi se na obostrano zadovoljstvo riješilo rimsko pitanje.

U glavnom se spominju dva načina, na koja bi se imalo privesti kraju ovo pitanje. Jedni su za to, da se ovo riješi na bazi teritorijalnog, makar i manjeg posjeda, na kome bi bio Sv. Otac Papa pravi i jedini gospodar. Drugi su za međunarodno riješenje, da se međunarodnim ugovorom zajamči Sv. Stolici njezina nezavisnost i suverenitet. Ovaj bi ugovor imale da potpišu barem sve one države, koje su u diplomatskim vezama s Vatikanom. Takovih je dobar broj od 52 države. Ove bi države imale da zaštite prava Sv. Stolice i Sv. Oca bilo protiv koga, osobito pak protiv one države, gdje Sv. Otac boravi (Italija).

Ovo riješenje mnogim pravnicima i nepravnicima ukazuje se dobrim, jer bi na ovaj način Sv. Stolica mogla da bude osigurana protiv nedopuštenih talijanskih zahtjeva; ali, kako danas stvari stoje, u očima odgovornih ljudi vatikanske i talijanske politike, ovako riješenje ne ukazuje se baš zgodnim.

Današnji talijanski diktator Mussolini — kao i svaka talijanska vlada — lakše će pristati na teritorijalno riješenje u manjem i većem opsegu nego na međunarodni ugovor, koji bi ipak bio smatran uvredom za talijanski ponos; a ovaj im — osobito danas — ne dopušta, da pripuste bilo koji upliv sa strane drugih država, jer bi to bilo za talijanski imperijalizam i preveć veliko poniženje.

Ni vatikanskoj diplomaciji nije poćudno međunarodno riješenje s razumljivih razloga. Prvo svega zgodnije im se čini teritorijalno riješenje, jer to odgovara crkvenim tradicijama, i jer bi tako i na vanjski način bila vidljivija sloboda i nezavisnost zajedničkog Oca cijeloga kršćanstva. Međunarodni ugovor — ma kako čvrst bio — njima se ne pričinja dovoljno snažan da vidljivo prema čitavom svijetu i da stvarno

zajamči slobodu Sv. Ocu Papi prema vlastodršcima one zemlje (Italije), u kojoj on stanuje.

Teritorijalno je riješenje za danas najaktuelnije i ono bi moglo da se riješi u ovom pravcu. Sv. Stolica ne ide za tim, da joj se povrati njezin stari posjed, jer bi joj to zadavalo dosta brige radi današnjih socijalnih prilika, pa Crkva ne bi željela i tim se poslima preveć teretiti. Talijanska bi vlada bila spravna da sv. Ocu dade u potpuni posjed Vatikan i njegove vrtove — zasad je pred državom Sv. Otac Papa samo uživalac! — ali ovo nije dovoljno za Papinu slobodu i nezavisnost, osobito prema vanjskom svijetu. Teško je kazati, čim bi se Sv. Stolica zadovoljila. Ali ustup sa strane Italije onolikoga zemljišta, koliko ga na pr. zapremaju kneževine Monaco ili Lichtenstein, moglo bi možda sačinjavati realnu podlogu u izmirenju Italije i Vatikana. — (V. Etudes, god. 63, sv. 189., br. 23.)

Što uče starokatolici. — (Ce que c'est qu' enseignent les vieux-catholiques). — Mnogi naši ljudi misle, a i vođe starokatolika vole svijetu prikazivati, da starokatolici miječu samo nepogrješivost Sv. O. Pape, a inače da sve drugo vjeruju kao i mi. Ovo je mišljenje potpuno krivo. Nijekanjem i samo jednoga članka vjere ruši se čitava katolička vjera, jer se niječe formalni princip vjere, a taj je auktoritet Božji, koji nas uči preko Crkve, u prvom redu preko Sv. O. Pape. Taj formalni princip starokatolici zabacuju. Ali nesamo to: oni zabacuju i druge članke naše sv. vjere!

Poznato je, da je starokatolicizam nastao povodom proglašenja nepogrješivosti Sv. O. Pape na posljednjem općem vatikanskom koncilu g. 1870. — Budući da je opći sabor definirao nepogrešivost Papinu, a oni je zabacuju, to nužno zabacuju i nepogrešivost općih sabora kao i crkvenog učiteljstva uopće. Nedosljedno, jer su dosadašnji starokatolici priznali nepogrešivost sveopćih sabora. Iznad crkvenog učiteljstva stavili su mišljenje nekih nižih svećenika i svjetovnjaka-načelo, koje je potpuno protestantsko. Usvajajući ovo načelo širom su otvorili vrata protestantskom subjektivizmu. 18. siječnja 1870. izdao je Döllinger jednu izjavu protiv proglašenja nepogrešivosti. Izjava je u Njemačkoj bila simpatično primljena, osobito kod sveučilišnih profesora u Münchenu, Freiburgu, Breslavi, Pragu i Bonnu. Pokret je obuhvatio i laičke krugove, koje su predvodili bonnski profesori. Pomagan od vlade, koja je tada bila započela kulturkampf, starokatolicizam je sve više zahvaćao maha. Premda ih je Döllinger odvraćao, da ne grade oltar protiv oltara, mislili su ipak »protestni katolici«, da moraju ustanoviti novu crkvenu organizaciju, jer su im bili uskraćeni sakramenti. Država im je izručila katoličke crkve i katoličke nadarbine. Izabraše za biskupa bonnskog profesora teologije Reinkensa, koga za biskupa posveti jansenistički biskup u Holandiji.

Osim nepogrješivosti, starokatolici su na svojim sinodama zanijekali i sveopću episkopalnu vlast rimskoga Pape. Zanijekali su, da je usmena predaja (traditio) izvor vjere jednako kao i Sv. Pismo. Zabacili su Neoskvrnjeno Začeće Presv. Djevice, broj sedam Sv. Sakramenata, karakter žrtve sv. Mise. Zabačeno je katoličko štovanje Svetih. Dokinute su gotovo sve kanonske ženidbene zapreke; čak i rastavljeni mogli bi se ponovno vjenčati s dopustom starokatoličkog biskupa — dakle ukinuta je i nerazrješivost braka. Napokon, nakon mnogih borba, ukinut je i obvezni celibat za svećenike.

To su sve zabacili starokatolici. A ipak oni, da što više naivnih sebi privuku, kazivaju naokolo, da oni vjeruju isto što i rimokatolici, samo da su proti talijanskom Papi! Naravski, tko do vjere išta drži, taj k njima i ne dolazi. Svak zna, da ih vode katolički svećenici, koji su otpali od kat. Crkve, ne iz osvjedočenja, da je Isusova Crkva ona sekta, koja je nastala 1870 godina poslije Isusa, nego iz drugih razloga, koji proizlaze iz njihove nevjernosti svećeničkim dužnostima i redovničkim zavjetima. Uz ovakove svećenike pristaju oni, koji su njima slični u laičkim redovima. Zato, ako se je tko zavadio sa svojom ženom ili žena s mužom, ili se pak jedan od njih u koga drugoga nedopušteno zaljubio pa bi se želio od svoga zakonitog druga rastaviti, jer mu katolička vjera brani prekidati ženidbeni vez, prelazi u starokatolike. Može li se reći, da ta »crkva« ima svetost, koju nicejsko-carigradski simbol traži kao jednu od one 4 oznake prave Isusove Crkve!

29. VIII. 1926. držao je sofijski pravoslavni nadbiskup Stjepan u starokatoličkoj crkvi u Bernu (Švajcarska) govor, u kome je istakao, kako se on u starokatoličkoj crkvi osjeća kao da je u svojoj. Pa je dodao: »Ja sveseljem spominjem ovu istinu — razlika između pravoslavne i starokatoličke crkve jest minimalna, da ne reknem, da i ne postoji«. Nijesu se dakle starokatolici, kad se odcijepiše od katoličke Crkve, ustavili na nauci i disciplini, koja je bila g. 1870., nego su pošli za 9 stoljeća natrag! Mogu li se time ponositi? Znači li to napredak u bolje ili u gore, kad se ostavljaju najljepše ustanove crkvene discipline? Je li znak, da se sačuvala prava vjera, kad se zabacuju članci svete vjere, u koje se dosada čvrsto vjerovalo, i koji se nalaze u izvorima objave — Sv. Pismu i Tradiciji? **Dr. Fra A. Crnica.**

Neuspjeli pokušaj. — (M. Maritain est inconséquent dans la défense de M. Maurras, l' un des chefs de l' Action Française). — Glas Papin s kojim osuđuje krive nazore »Action Française«, odjeknuo je kao grom iz vedra neba. Mnogi su, osobito kat. omladina, spremno se odazvali volji Sv. Oca. Našlo se nekih, koji sofisterijom pokušaše izvrnuti smisao riječi Sv. Oca. I dva biskupa nijesu bila odviše stroga prema Action Française. Kat. pisci, bez kat. duše, koja je osjetljiva na svaki zvek, koji dolazi sa Tibera . . . i oni, mnogi tražili su formule, s pomoću kojih da spasu i auktoritet Pape i slobodni razvoj rojalističke organizacije.

Upozoravam na jedan tipičan primjer. I našoj je kat. javnosti poznat filozof-tomist J. Maritain. On je nazad malo dana, nekoliko dana prije svečane osude Action Française od Pija XI. u alokuciji od 20. XII., publicirao brošuru: »Une opinion sur Charles Maurras et le

devoir des catholiques«. Ispituje problem kao kršć. filozof; kao prijatelj Maurrasa, propagator političkog empirizma Maurras je nacionalistički dijalektik. Dok pripovijeda s najvećim zanosom ideal francuske nacije on je agnostik prema kat. istinama, osobito vjerskim dogmama. U mnogim je pitanjima na antipodima s vjerom i moralom.

Maritain je fini filozof. Nije mu ništa izmaklo: bistro je vidio sve kontradikcije nacionalističke propagande: nacionalizma kao ideje i konkretnog nacionalizma tipa francuskog, kako ga je zamislio i organizirao Maurras. Žali, da njegov prijatelj nema žive vjere, i razlikuje nacionalistički politički empirizam od političke metafizike, kako ju uče Aristotel i sv. Toma, koja uključuje priznanje viših načela kao direktivu socijalno-političkog života.

Dovle je Maritain govorio kao katolički filozof. Ali sad dolazi do čudnovate ideje. On je prijatelj Maurrasa i svjetuje francuske katolike, da ne ostave Maurrasa kao političkog vođu, već da osnuju naukovne klubove, u kojima će naučiti direktive, koje će ih čuvati od idejne nauke njihova političkog vođe!! Dakle kompromis! Ali kako svaki kompromis neminovno kompromitira svako načelo, tako i ovaj Maritainov kompromis kompromitira njega kao kršć. tomističkog filozofa. Lammenais je htio za vrijeme Luja Filipa, da se Evanđelje, Crkva, religija, moral poklone — demokraciji, slobodi; Maurras hoće da se Evanđelje, Crkva, religija, moral poklone — monarhiji, antidemokraciji, antiparlamentarizmu!! Dva su ekstrema francuske galikanske duše. Nije ni demokracija ni sloboda, nije ni monarhija ni nacijonalizam nad religijom, moralom — kompromisa nema. Maritain je pogriješio, kad se je stavio u službu nacionalizma. Maurras je krivi prorok; i čovjek ne može prezreti njegove nauke i slijediti ga kao vođu. Liberalni katolicizam veliki je neprijatelj francuskih katolika. Ne može se subordinirati religija i moral politici. Politika je tek jedan odio golemoga moralnog carstva. Crkva, religija i moral nijesu sluge francuske monarhije, kao što nijesu sluge Demokraciji. Religija i moral moraju vladati čitavim javnim i privatnim životom... i onda socijalna pravda i nacionalna ljubav ubrzo će stvoriti kršćansku augustinsku Civitatem Dei. I upravo zato francuski katolici, moraju apsolutno napustiti svojega nacionalističkog vođu, jer je sv. Otac u alokuciji 20. XII. osudio Action Française in odium auctorum: Maurrasa i Daudeta. Neuspjeli Maritainov pokušaj može čovjek samo da požali, jer nije baš častan za odličnoga kat. filozofa, kakav je on.

Tako zvana pitanja sv. Anzelma umirućemu. — (Les interrogations au moribond, attribuées à S. Anselme. Une version croate du XV. s. découverte par l'auteur dans le recueil de Košljun. La version est intéressante au point de vue linguistique.) — Sv. Anzelmo, kanterburški nadbiskup, znameniti bogoslov i filozof, smatra se ocem skolastičnog mudroslovja, r. 1033 a umro 21. travnja 1119. On je iznio antološki dokaz za bivstvo božje. Njemu pripisuju također djelce Admonitio morienti et de peccatis suis nimium formidanti. Ovo sastoji iz upita; jedni su za

redovnike i svećenike, drugi pako za svjetovnjake. Obično su poznati pod imenom: Interrogationes s. Anselmi ad morientem.

U sebi ne sadržaju ova pitanja ništa nova ni vanredna, što ne bi bilo već naređeno otprije sinodalnim crkvenim odredbama. Uza sve to su se širila u srednjovječnoj nabožnoj književnosti, tim više što su bila prevedena i na živi narodni jezik. Tako su uvrštena u 14. vijeku i u obredima, premda su ovi latinski pisani.

Dosada se namjerih na hrvatski tekst, koji ovakim upitima naliče, samo u košljunskom zborniku iz druge polovice 15. ili početka 16. vijeka. Naši su upiti određeni za trećoredce svjetovnjake. Rukopisni ovaj zbornik je jezično zanimljiv i vrijedan da se izdade u cjelini. Sadržaje dvije regule trećeg reda, preporučenje duše i druge molitve.

Naš hrvatski tekst je zanimljiv, jer sadržaje još dosta starih oblika, n. pr. 1. lice sadanjeg vremena, a na ove upite svratilo je moju pažnju djelo pok. prelata Adolfa Franza: »Das Rituale von St. Florian aus dem 12. Jahrhundert« (Freiburg 1904). Pisan je ikavštinom, ali ima i ekavskog izgovora, kako se govori na dalmatinskim otocima, ali od štokavca. Pravopis je onodobni talijanski. Za **i** piše i, y, j; za **j** y, g, i; za **č** ç, c; za (jor) dugo s, ili dva takova; za **z** dugo s, ç, c, z; za **ž** ç, z, dugo s; za **s** dugo s ili dva takova; za **k** c, ch, q; za **nj** ng, gn. Mjesto **r** piše ar; za **sv** dugo sf.

Naslov je našeg teksta: Interrogationes secundum sanctum Anselmum quae fiunt infirmo. Njemački citati su iz rukopisa LXII knjižice cisterc. samostana Hohenfust (Altovadum), u Češkoj.

Glasi pak ovako:

Veruješ li što sveta mati Crikva veruje, a nankoli XII. člani s. vere. i jina svaka ka se pristoju vere svetoj katoličaskoj. R. Veruju.

Pogarjuješ li svi heretici i njih naredbe: koje pogarjuje sveta mati crikva rimska. R. Pogarjuju.

Veseliš li se i raduješ li se da umiraš u veri isukarstovi*): i u jedinstvi svete matere crikve rimske. R. Veselin se i rad(ujem se).

Poznavaš li se da po mnozih putih i načineh jesi mnogo kruto pregrišil (a) suprotiva gospodinu bogu.

R. Poznavan se i tolikojer ispovidam.

Jimaš li bolist i žalost od sarca da po mnozih putih i načineh jesi učinil (a) suprotiva volji božjoj a to tvoimi velicimi i neizrečenimi grisi.

R. Jiman bolist i žalost i dim moj grih g(ospodinu) b(ogu).

Jimaš li bolist i žalost da mnoga dobra koja si mogal (la) učiniti da nisi učinil (a) i mnoge milosti božje koje si pogardi (la) i odagnal (a) od sebe. R. Bolim se i žalostim se.

Odlučuješ li u pameti tvojoj ako ti gospodin bog da život od svakoga pomankanja. koje suprotiva gospodinu bogu i od svakoga griha smartnoga čuvati se i varovati se.

R. Po milosti božjoj odlučuju čuvati (se).

---

*) Lieber mensche, vrevst dv dich, daz dv sterbest in christen gelovben? Ja.

Veruješ li da jest umarl zate isukart blaženi. na drivu od križa.

R. Veruju.

Daješ li mu slavu i čast. za takovu milost i dar. da te (je) odkupil svojom mukom prisvetom. R. Zahvaljuju kako gospo[dinu bogu].*)

Veruješ li da po nijedan jini način od pokore, ali jinoga dobra činenja nemore(š) priti u kraljestvo božje. nego po milosti od prisvete muke isukarstove. R. V(eruju).

Ako diaval pakleni bude te napastovati da svako dobro ko si učinil (a) da ti nevalja. R. Muka isukarstova ona me je odkupila i zato odtidi od mene.

Prašćaš li s pravim sarcem. svim koji su ti ku godir suprotivšćinu učinili sve dni života tvoga. R. Prašćam svim.

Pitaš li prošćenje s pravom verom: od svih onih koji su ti ofenzali delom ali ričju. R. Pitam prošćenje od svih.

Je li volja i odluka tvoja. da ako si komu što dužan (a) da se zadovoljno učini svakomu: a to blagom aliti imanjem tvojim.

R. Ja sam kontenat (a).

priopćio pop V. PREMUDA.

Kratak osvrt na kritiku A. Schopenhauera o temelju Kantove etike. — (Un court résumé de la critique de M. Schopenhauer des fondements de l'étique de M. Kant.) — Proučavajući etiku našeg filozofa Petrića morao sam posvetiti pažnju djelu A. Schopenhauer-a »Die beiden Grundprobleme der Ethik« (Leipzig. Reclam. 345—656 str.), radi nekoga daljnoga odnosa prema njemu. Uza sve to, što je potonji apsolutni determinist: »Sve što biva, od najvišega do najmanjega, biva nužno« (str. 440), ipak on uspješno kritizira temelje Kantove etike. Priznaje mu veliku zaslugu, što je pročistio etiku od svake eudajmonistične natruhe (str. 487), ali kudi njegov kategorični imperativ **kao potpuno neopravdan** i **bez temelja** (str. 496). Odcijepi li se on od teoloških pretpostavaka, iz kojih je proizašao, gubi svako značenje i pojam **apsolutnoga moranja** i **bezuvjetne dužnosti** (str. 502). A Kant je zaista rastavio etiku i moral od religije i Boga. Što se onda može zaključiti o njegovu kategoričnom imperativu? Da on nije **kategoričan,** nego **bitno hipotetičan** (str. 503). U Kantovu etičnom sustavu sve je **relativno,** a ništa **apsolutno.** Relativna je prijeteća kazna ili obećana nagrada (str. 504). Etičko shvaćanje u imperativnom obliku **apsolutnoga moranja** i **bezuvjetne dužnosti** izvire neoprovrživo **iz teologičnoga morala,** t. j. **iz dekaloga** (str. 505). Glavna i temeljna pogreška i nedostatak osnova Kantova moralnoga sustava jest, što nema **stvarnoga oslona**; što je **a priori** bez ikakva empiričnog temelja (str. 524). Njegovo **vrhovno načelo** moralnosti postoji **u vlastitom egoizmu,** koji je za njega izvorno i živo pravilo svakog čina volje (str. 536). Čovjek postaje cilj samomu sebi (Zweck an sich selbst). Ako li je cilj samomu sebi, onda je sve u njemu **relativno** bez bezuvjetne dužnosti (str. 542). Moralno pravilo njegove volje ne može biti **općenito,** niti može nužno drugoga vezati, jer se temelji na **relativnosti.** Dalje opaža, da Kant počinja temeljnu pogrešku, kada priznaje i uči **savršenu nuždu** čina volje »ins esse«, a **slobodu** u djelovanju »ins operari« (str. 559). Ako je čin volje u sebi **nuždan, nuždan** je i u svojemu djelovanju, prema onomu stalnomu, poznatomu načelu: Operari sequitur esse. Dosljedno ako je čin slobodne volje u sebi nuždan, onda nema **slobode djelovanja** niti **odgovornosti.** Kant dakle pravo govoreći ne bi mogao raspravljati o čovječjoj odgovornosti slobodne volje (str. 559).

*) Danchest dv im sines todes? Ja, ich danch im sin.

Donio sam nekoliko Schopenhauer-ovih pogledâ u temeljna načela Kantove etike, koji otkrivaju njihovu labavost, neistinitost i protivurječje. Njegova je kritika mirna, objektivna i nepristrana. Ona zadaje smrtni udarac Kantovoj etici. Ona ruši s temelja njegovu zgradu moralnog sustava. Ona otkriva, da je u svojim temeljnim zasadama nezdrava, slaba i protivurječna. Schopenhauer je porušio temelje Kantove etike, ali nije podigao svoje, nego se utopio u moru apsolutnoga determinizma. Natrag religioznoj, teologičnoj etici! **Dr. fra J. Božitković.**

Sv. Franjo i Budizam. — (S. François d'Assise et ses influences bouddhistes.) — Malo je bilo protivnicima kršćanstva, da se narugaju kršćanima, da njihova moralna nauka ne sadrži ništa nova, jer da je Krist svoju nauku primio i prisvojio od Bude. Sada su počeli govoriti i to, da ni najvjerniji Kristov sljedbenik, sv. Franjo Asiški, nije svoj nauk i život poprimio od Krista po Evanđelju i Crkvi, nego od Bude preko Katara.

U »Times«-u od 8. X. pr. god. odštampano je pismo g. Salomona Reinach, u kome ovaj kuša dokazati upliv Budizma, preko Katara, na sv. Franju i na religiozni pokret, koji je s njim započeo. On pače tvrdi, da je među naučenjacima jedini O. H. Delehaye, D. I., koji se protivi ovome mišljenju.

Koliko je neozbiljna tvrdnja, da je Krist primio svoju božansku nauku od Bude, toliko je neozbiljna, pače smiješna tvrdnja, da je Buda uplivao na sv. Franju i na njegov pokret. Sam O. Delehaye to je pokazao s nekoliko riječi g. Reinachu u »Times«-u od 28. X. pr. godine. On veli:

„Ja bih volio, da je on (g. Reinach) u isto vrijeme rekao, da se mi u ničemu ne slažemo, ni u činjenicama ni u metodi. Ako je dovoljno, za pisati povijest, osloniti se na koju površnu sličnost i nagoviještati stvari koje se ne mogu dokazati, onda nema teze, koliko god neistinita ona bila a da je se ne bi moglo »historički« dokazati, a povijest više ne zaslužuje da se s njom čovjek bavi.

G. S. Reinach kaže nam, da je obitelj sv. Franje imala velikih simpatija prema Katarima. To je prosto nagađanje. Da su onda Katari bili moćni u Asizu. I to je nagađanje. Da su Katari donijeli u Evropu priču o Barlaamu i Joasafu ili o Budi. O tome ne znamo ništa. Da obraćenje sv. Franje podsjeća na obraćenje Bude. Sličnost prisilna, jer nije pogled na ljudske slaboće obratio sv. Franju kao što je otvorio oči Budi. Za Franju i druge načelo savršenijeg života izvojštilo je pobjedu nad na-

gonom: on je plemenito nadvladao odvratnost, koju je u njemu poraćaa guba. Što se tiče asiske grbavice, do koje Reinach mnogo drži, ona nam dolazi u kontekstu, koji ni iz daleka ne podsjeća na budističku temu. Davao je pokazuje Franji, da ga odvrati od njegove pobožne namisli.

Kaže nam se također, da su i Katari zastupali budističke ideje o sveopćem bratstvu sviju bića. Ne znam, gdje je g. Reinach to našao; ali je lako odgonetnuti, što on iz toga zaključuje. Neka bude uvjeren, »Pjesma Suncu« ne dolazi od tako daleko. Ova divna pjesma potekla je iz srca sv. Franje. A ja sam uvjeren, da Budizam nema ni najmanjeg odnošaja sa poviješću, pače ni sa legendom sv. Franje." **Dr. Nikolajević.**

Boravak sv. Franje u Zagrebu. (Odgovor dru. fra Dominiku Mandiću.) — (Sur la demeure de S. François d'Assise à Zagreb en Croatie.) — Dr. O. D. Mandić poslao je jednu svoju radnju glasovitomu francuskom biografu sv. Franje — Pavlu Sabatieru. Ovaj je Mandićevu radnju uvelike pohvalio te mu je pisao, da je Mandić **un des princes de la critique franciscaine.**

Uistinu, Mandićeve radnje tu veliku hvalu u punoj mjeri zaslužuju. Meni je stoga upravo žao, da moram oprovrgnuti, što je u jubilarnomu broju »**Nove Revije**« napisao o boravku sv. Franje u Zagrebu. Njegova draga franjevačka dobrota neka mi oprosti, ali moram svoje uvjerenje braniti: da je sv. Franjo zbilja bio u Zagrebu.

Dr. Mandić nabraja sva mjesta na obali Jadrana, koja sebi svojataju slavu, da je sv. Franjo u njima boravio, a to su: Dubrovnik, Split, Zadar, Rijeka - Sušak i — Zagreb.

Tvrdnju: da je sv. Franjo bio u Dubrovniku, Splitu ili u Zadru, obara dr. Mandić vrlo dobrim argumentom, da je sv. Franjo na povratku iz »Slavonije« bio mirno već prevalio oko 200 »leuca«; kad je nastala žestoka oluja, koja je lađu više dana tjerala po moru, daleko od kopna. Dr. Mandić sasvim ispravno kaže, da između Zadra i Ankone nema ni 150 »leuca«, t. j. 150 × 1500 koračaja. Da je dakle sv. Franjo zaplovio iz Zadra za Ankonu, on bi daleko prije oluje prispio bio u ankonsku luku. Dr. Mandić sasvim ispravno kaže: „Mora dakle da je **polazna točka,** iz koje se Franjo otisnuo natrag, **bila udaljenija od Ankone nego što je Zadra."** To naravno vrijedi i za sve spomenute gradove južnije od Zadra.

Ostaje dakle samo Rijeka - Sušak. Nisam nikada čuo, da sebi ta dva grada svojataju slavu, da se je sv. Franjo tamo ukrcao na povratak u Ankonu a nije ni vjerojatno, jer Rijeka - Sušak u ono vrijeme nisu ni imale prave luke, koja je pred **otvorenim pristaništem** tih gradova tek u novije doba umjetno nasipima načinjena. U XIII. stoljeću na sjevernoj obali Kvarnera bio je jedini **Bakar** znamenita naravna luka, i zato u ono doba znamenit trgovački grad.

Iz Bakra je rimska vojnička cesta vodila u Sisak. Na toj cesti nađen je kameni stup s rimskom oznakom miljâ, a u gorskom kotaru ima još i danas tragova umjetno sagrađene rimske ceste.

Upotrebio sam u svom romanu »Božji Sirotan« sve podatke, koje potvrđuju staru plemićku zagrebačku tradiciju, da je sv. Franjo boravio u Zagrebu, te sam iznio na posljednjoj stranici te svoje knjige fakta, koja utvrđuju moje osvjedočenje.

Nisam spomenuo, da je franjevac R. P. Galović u zagrebačkom samostanu ostavio »Promemorija«, pisanu prije sto godina, u kojemu on iznosi vijesti o boravku sv. Franje u Zagrebu. Ne držim, da je Galovićeva »Promemoria« dokaz, ali je svakako važna, vjerojatna povijest, vađena iz arhiva i usmene tradicije u familiji Galović. Ona je bila vlasnica palače, koja je danas, dakako proširena, zagrebački franjevački samostan.

Plemenita obitelj Galović i s njom srodna plemićka obitelj Patačića potvrdile su svoju obiteljsku tradiciju uredivši sobicu, u kojoj je sv. Franjo stanovao u lijepo i skupocjeno urešenoj kapelici. Tu kapelicu franjevci mnogo poštivaju; provincijali i kanonici od vajkada u njoj misu čitaju.

Tatarska provala god. 1242. uništila je mnogo, ali nije prekinula nit tradicije. Poslije te velike pogibije ostalo je dosta živih ljudi, koji su god. 1212. mogli bili vidjeti i čuti sv. Franju pa i doznati njegovo proglašenje svecem. Imenice obitelj Galovića.

Dr. Mandić nabraja sve događaje god. 1212., koji su mogli spriječiti polazak sv. Franje u Sv. Zemlju u proljeću te godine. Držim doduše, da je sv. Franjo, prihvativši ideju, da će poći krstiti sultana, revno nastojao, da već u proljeću pođe na Istok, ali sam s rezervom pripravan uvažiti razloge našega vrlo uglednoga brata.

Moguće je, da je sv. Franjo došao tek mjeseca oktobra ili novembra u Zagreb. Blaga, topla ovogodišnja jesen dokazuje, da se sv. Franjo ni u tom slučaju nije trebao »bojati snijega i leda u planini«. Velika dugotrajna bura na Jadranu govori za jesensko doba, ali zna biti ružne, dugo jugovine iznimno i ljeti.

Radovat ću se, ako sam brata dra. Mandića s ovim recima osvjedočio: da je sv. Franjo uistinu boravio u Zagrebu. **Dr. Isidor Kršnjavi.**

Odgovor na neozbiljne prigovore. — (Réponse à quelques critiques peu sérieuses, parues dans la »Orlovska Straža« [1. XI. 1926], contre l'article précédent, qui était tiré à part déjà au mois de septembre passé.) — Na ovaj članak, koji je već prošloga rujna bio složen pa i u posebnom otisku objelodanjen, osvrnula se »Orlovska Straža« u 5. broju od 1. XI. 1926. Ovaj osvrt, pisan visokim tonom, pun je uvreda i neistinitih tvrdnja. Pisac me ubraja među one, »koji jako malo poznaju načela i rad Orlovstva«. »Šteta je — veli — da se na osnovu ovako slabog poznavanja kod nas može uopće pisati.« Na uvrede ne odgovaram, jer mi to priječi svećenički odgoj i franjevački duh. Iznijet ću samo nekoliko prigovora nepotpisanog tužitelja i na svaki ukratko odgovoriti, pa neka nepristrani čitaoci prosude, je li on imao prava da mene i moj članak onako okleveta.

1. Pita se g. pisac: »Da li je Orlovstvo pokatoličeno Sokolstvo?« I dok veli: »To možda misle i mnogi katolici«, o meni kategorički tvrdi: »To misli i pisac gornje brošure.« Toliko sam puta pročitao moj

članak i **nijesam našao niti jedne riječi, kojom bih bio sličnu glupost ustvrdio.** Pače u mojem članku ima podnaslov »Sokolstvo pijonir antikatolicizma.« I tu pišem: »Slavenski Sokol stavio se je u očajni front protiv kat. Crkve...« Zatim: »Katolik i Sokol danas su u antitetičnom stavu. Ko je katolik, ne može biti Sokol. Aut - aut! Proti antikatoličkom sokolstvu — — ustao je slavenski kat. Orao.« — O češkom Sokolstvu velim: »Još prije sloma Austrije češki je Sokol kipio od mržnje na sve što je katoličko.« I »crvena je košulja sabrala sve, bez obzira na lične i partijske protivnosti, što je proti katolicizmu.« Jednako pišem o slovenskom Sokolstvu, a o jugoslavenskom velim: »jugoslavensko se je Sokolstvo i u svojim rezolucijama i preko svojih najautoritativnijih ideologa **očito deklariralo protiv katolicizma.**« S obzirom na hrv. Sokolstvo rekao sam: »antihrvatskom i antikatoličkom **sokolskom programu** odgovorilo se je orlovskim hrvatstvom i katoličanstvom...« Pitam pisca »Orl. Straže«, da li je on pročitao moj članak? Ako jest, kako je onda po savjesti mogao ustvrditi, da je za me Orlovstvo pokatoličeno Sokolstvo? Zar je ovo lealnost i ozbiljnost?

2. Pisac mi prigovara: »Pogotovo nije ispravno, kada pisac ove knjižice tvrdi, da je sokolstvo **tek iza rata** postalo protukatoličko.« — »Kriva je tvrdnja Marija Orelovskoga, da je protukatolički duh u Sokolu n o v i p o r a t a n.« — A ja na 4. str. moje brošure pišem: **»Još prije sloma Austrije** češki je Sokol kipio od mržnje na sve što je katoličko.« Jednako sam rekao i o slovenskom Sokolstvu. Samo o hrv. sokolstvu velim na 6. str.: »Prije je rata hrv. sokolstvo bilo indiferentno. Nije bilo za vjeru, ali je se nije **javno i službeno** ni odricalo.« S ovim sam mislio samo na **lukavu taktiku** hrv. Sokolstva; o Sokolstvu **kao ideji** jasno sam napisao: »antihrvatskom i antikatoličkom **sokolskom programu** odgovorilo se je orlovskim hrvatstvom i katoličanstvom« (str. 6.). Znao sam, možda prije od mojeg tužitelja, o Tyršovom darvinizmu i sokolskom husitizmu. Zato sam i rekao, da je Sokolstvo kao ideja, kao program — antikatoličko.

3. Zatim mi podmeće i ovo: »On se silom hoće uvjeriti, da je Orlovstvo sport i da prema tomu u njemu čovjek uopće ne može da stekne prosvjetu.« Koliko riječi, toliko neistina! Ja nijesam nigdje ustvrdio, da je Orlovstvo »gimnastika, sport«, i s toga, kako nelogično deducira pisac »Orl. Straže«, da »nije prosvjetna organizacija«. Za me je Orlovstvo idealna prosvjetna organizacija, koja bitno gleda na religiozni, moralni i kulturni uzgoj svojeg članstva — ali sadrži kao **znatan dio** — i gimnastiku, nastup, manifestaciju. Po mome skromnom mišljenju ovaj drugi dio orlovskoga programa vrlo je privlačljiv, i mladi đak lako se može dati na akciju, a zapostaviti produbljenje svojega nutarnjeg života — moralnog i umnog — molitvom, meditacijom i studijem. I zato sam smatrao, da đak nesamo može, nego i mora poznavati ideologiju Orlovstva — dakle njezin prosvjetni dio, ali iz **taktičnih** razloga da ne smije biti izvrgnut pogibli, da upotrebi svoje vrijeme mjesto u studij vjerskog, apologetskog, socijalnog sadržaja, u vožnje, putovanja, vježbe, koje ja ne osuđujem, ali ih u odgoju kat. inteligencije zapostavljam studiju. A ovo je nešto skroz protivno onome, što mi pisac podmeće.

4. Još jedna neosnovana tvrdnja. Pisac mi »Orl. Straže« veli, da ja upućujem Orlovstvo: Neka raširi svoja kršna krila nad našim seljaštvom, radništvom i građanstvom, »a đaštva i inteligencije neka se odrekne«. Čudnovat, upravo čudnovat zaključak. Ja velim na str. 11.: »Đak mora postati v o đ Orlovstva«, a na str. 12. napisao sam: »S ovim ne velimo, da se đak u svojim kat. đačkim organizacijama ne mora baviti orlovskim pokretom. Naprotiv u svakoj đačkoj, akademskoj i bogoslovskoj organizaciji mora se osnovati i orlovska sekcija, u kojoj će đaštvo čuti o širenju orlovstva, o orlovskoj organizaciji, o njezinoj idejnoj i tehničkoj strukturi. Naši đaci, akademičari i bogoslovi moraju poznavati i ljubiti Orlovstvo.« Zar ove riječi nijesu jasne? A on mi veli, da ja hoću, da se Orlovstvo odreče — inteligencije, dok ja zahtijevam, da kat. inteligencija, poslije **ozbiljna studija ideologije Orlovstva, postane i bude vođ Orlovstva,** a samo iz taktičnih razloga, i to jedino za vrijeme svojih školskih studija, da se povuče od manifestacionog rada. Ja se mislim i ne mogu da se domislim: zašto mi g. pisac meće u usta baš protivno onome, što sam mislio i napisao?

5. Ali: venenum in cauda. Pod natpisom »Crkva protivno govori«, gosp. pisac veli: »Katoličku akciju ima da vode biskupi. Vodstvo orlovstva mora da sluša biskupe. Katolik ne smije u javnosti iznositi mišljenje protivno crkvenom stanovištu. Naši biskupi imadu o Orlovstvu drukčije shvaćanje nego pisac brošure.«... »Posljednja pak biskupska konferencija izrekla je u ovom pitanju odlučan sud, koji je u osnovima protivan bezrazložnu stanovištu u brošuri...« Dakle: ekskomunikacija. Uspjelo je, među tolikim drugima, g. piscu naći još jednog eretika, apostatu. Ali čitatelji »Orlov. Straže« jedno možda ne znaju, što je g. pisac m o r a o znati: brošura »Zadaća hrv. Orlovstva« izašla je **p r i j e o d l u k e n a š e g a p r e s v. E p i s k o p a t a,** koji dopušta i odobrava osnutak nezavisnih orl. đačkih organizacija, i zato nijesam iznio mišljenje **»protivno crkvenom stanovištu«,** kako mi **n e u k u s n o p o d v a l j u j e** g. pisac. Ja nijesam niti jednog slova napisao protiv Kat. Akcije niti ću ga ikada napisati. Samo želim, da ljudi, svi vođi i radnici hrv. kat. pokreta, koji su se toliko žrtvovali za Crkvu u Hrvatskoj, riješivši sve sporove u ljubavi i slozi, budu na braniku kat. ideala u našem narodu. Zar ovo znači biti »proti crkvenom stanovištu«?

6. Pisac hoće da me pouči, da je Đački Orao opstojao prije šibenskog sleta i da su za nj »stariji« jugosl. Episkopat. Da je Đački Orao opstojao prije šib. sleta — to sam odveć dobro znao; samo sam htio reći, da je u Krapnju bilo osnovano Mahnićevo orlov. đač. okružje kao **autonomno tijelo,** nezavisno od Lige. I ovo je istina. Kao što je istina i to, da je orlovsko đaštvo **najprije odlučilo odcijepljenje** od Lige — zar ustanova Mahnićeva Okružja to ne dokazuje? — i **t e k k a s n i j e** dobilo odobrenje od Episkopata. U ostalom poznata je u crkvenoj nauci i disciplini **teza o sanaciji** — i Presv. Episkopat bio je u svojem pravu, kad je dao đaštvu odcijepljenu od Lige svoje odobrenje. Ja protiv toga nemam ništa: poštujem volju i odluku Episkopata i pokoravam joj se, ali **prije odluke diskusija je bila slobodna.** Kao što je i sada slobodno, prema izričitoj

izjavi Presv. Biskupa, pristajati uz jedan ili drugi tip đačkih organizacija.

7. Još nešto. Cilj mojega članka bio je — **posredovne naravi.** Danas na žalost u kat. redovima ne vlada sloga. Imao sam jednu namjeru, da prema svojemu mišljenju, i nekih mi prijatelja, izrazim bitne, temeljne točke, idejnu bazu naših kat. organizacija. I izrazio sam je u čistoj, neprikrivenoj formi. Ako sam spomenuo neke eventualne praznine ili opasnosti za kat. organizacije — to sam učinio, ne jer sam vidio **faktične pogreške,** već iz želje, da **do njih nikada ne dođe.** Ljubim Orlovstvo iz dubine srca: i zato sam želio i molio, molim i želim, da njegova **ideologija i praksa** budu čiste kao sunce. Na orlovskoj njivi moraju se naći svi radnici, koji životom i radom dokazaše, da su Kristovi vojnici. Ne smijemo isključivati nikoga: ako se ljudi istih ideja ne slažu uvijek u taktici, to nije nikakvo zlo, i ne smiju se radi toga napadati ni — ekskomunicirati. Nek nam je svima ideal: čista, bezinteresna ljubav prema Kristu, Crkvi i Papi — i naći ćemo riješenje svim nesuglasicama. Tad ne će više moći da dođe do neukusnih napadaja, kakav je ovaj »Orl. Straže«, gdje je gosp. pisac u m i s l i o, da sam ja protiv Orlovstva. Bio sam jedan od osnivača Prvoga Orlovskog Društva u Dalmaciji. Od dana, kad sam na »Jadranu« napisao: »Orlovska nas trublja zove« do danas — sve moje misli i sve moje želje bile su za procvat Orlovstva. I nek zna pisac »Orlovske Straže«, koja je u svojemu 1. broju tiskala moj članak: »Orlovi — vitezovi« — — da ni ovaj napadaj, kao ni onaj splitske »Orjune«, nije u meni ugasio niti će ugasiti ljubavi prema Orlovstvu. Bog živi!

Marije Orelovsky.

KNJIŽEVNI PREGLED.

Čuturić o. L.: Franjevci među Hrvatskim pukom kroz sedam stoljeća. Sarajevo. 1926.

Jubilarna franjevačka godina uz toliko druge urodila je i ovom lijepom knjigom. Predmet, koji obrađiva po sebi je znamenit i zanimiv, a žar i zanos piščev za njime odsijeva iz svakog retka. S ovim ne ću reći, da ova knjiga donosi nešto novo na polju franjevačke povijesti među našim narodom: Ne, to joj nije ni cilj, već da ovom svečanom prigodom što više upozna naš puk sa franjevačkom prošlošću u našim krajevima, koja je ujedno i prošlost našeg naroda. Pisac je marno čitao hrvatsko franjevačke povjesničare, dok je ovu knjigu skitio. Ovdje ondje dalo bi se što i zamjeriti. No te zamjerke nijesu ipak takove naravi, a da bi bile na uštrb temeljne svrhe istine i kojoj je namijenjena. Zato knjigu od srca preporučamo. Cijena je Din. 10, a dobiva se kod uredništva Glasnika sv. Ante u Sarajevu. **Dr. O. G. Cvitanović.**

Vom Leben getötet. Bekenntnisse eines Kindes. Herausgegeben von M. I. Breme. Freiburg i. Br. 1927. 8°, S. 234. Cij. M. 3,80. — Herder.

1. lipnja 1924. umrla je spisateljica ove knjige, djevojčica u 16. godini života, Margarita Machan iz Magdeburga, kćer katoličkih roditelja postolara Josipa Machan i Elizabete rođ. Schmitt. Knjiga je napisana u obliku kronike, a sadržaje doživljaje djevojčice od njezine 14. do 16. godine. Doživljaje je ona sama bilježila bez nakane da ih bilo kada i komu očituje.

Što djevojčica pripovijeda upravo je potresno. U kući siromašnih roditelja sretna je i puna najljepših ideala; u pogiblima i zločinima okrutnoga svijeta izložena je groznim mukama, u kojima je njezina nevinost i bezazlenost teško iskušavana sve do tragične smrti, koja kušnjama čini kraj. Djevojčica je bila izvanredno nadarena. Niko ne bi rekao, da one misli, pogledi na svijet, karakteriziranje okoline potiču iz pera jednoga djeteta. Jedino bezazlenost i neiskusnost tu i tamo daju nam razumjeti, da auktor nije odraslo čeljade. Radi toga knjiga ima još veću važnost. Ona nam u posebnom svijetlu prikazuje jadno stanje mladenačkog proletarijata u velikim gradovima, pa će neprocijenive koristi donijeti psiholozima i pedagozima, kao i modernoj pastorizaciji. I ako je knjigu pisalo mlado čeljade, ipak je se ne smije dati na čitanje mladosti bez razlike, jer opisuje mnoge pogibli, za koje mladost još ne zna. Vrlo će dobro doći vođama mladeži, roditeljima, gospođama, uzgojiteljima kao i zrelijim ljudima. Oni bi je pače morali pročitati i proučiti, da svoje gojence i djecu uzmognu sačuvati od prigoda, koje ih u životu čekaju. Knjiga je silno zanimljiva. Crkvena vlast potakla je izdavača, da je objelodani, a, kad je bila prvi put objelodanjena, svih 5000 primjeraka prve naklade bilo je kroz 3 sedmice rasprodano. **Dr. Franc.**

Šajković Dr. I. S., **Iz Večnoga Izvora.** Stihovi. Helsingfors 1925. 12°, str. 158.

Novi Prorok. Stihovi. Helsingfors 1926. 12°, str. 64. Na osnovu ideja o »svečovječnosti« i »svečovjeku« izraženih u djelima F. M. Dostojevskoga, raširenih i uzdignutih do visine kozmičkog saznanja »Svečovjeka« u djelima velikog srpskog pisca, vladike Nikolaja Velimirovića, osnovano je u Helsingforsu književno-filozofsko društvo »Svečovjek«. Svrha je društvu, između ostaloga, da na raznim slavenskim i neslavenskim jezicima izdaje »dela onih slovenskih pisaca, čije ideje baziraju na širokom, kosmičkom pogledu na svet i upućuju okovana zemaljskim uzama čoveka k sferi višeg duhovnog života i duhovnog-etičkog preporoda«.

Počinjući da u djelo prevađa svoju svrhu, društvo je izdalo dvije gornje zbirke stihova od Dra I. S. Šajkovića. I ako obe zbirke idu za tim, da unesu »u srpsku poeziju novu struju i pokažu joj nove puteve«, ipak su obe štampane latinicom. Prva zbirka ima uvod i zaključak od izdavača V. de Tillo-a, a druga samo uvod od istoga. U uvodu prve zbirke g. izdavač govori o osnutku društva »Svečovjek« i o njegovoj svrsi, kojoj, misli, da društvo lijepo odgovara izdavanjem stihova »Iz Večnoga Izvora«. U zaključku izlaže ideje, koje je Dr. Šajković iznio u tim stihovima. Isto tako u uvodu zbirke »Novi Prorok« prikazuje novoga proroka i nauku, koju on donosi našemu materijalnom društvu.

Dok druga zbirka sastoji iz dvaju odsječaka: Novi Prorok i U Osvitku, dotle ih prva ima osam: Upoznavanje; Posle Uskrsnuća; Iz zbirke stihova »Iz Maloga Vrta«; Iz zbirke stihova »Očizna moja«! Iz zbirke stihova »Mudrovanja«; Iz zbirke stihova »Priče starodavne«; Iz zbirke stihova »Zagonetke neke«; Iz zbirke stihova »Iz Mira Sego«. Zatim dolazi napomena, u kojoj pjesnik očituje, što mu je služilo za motiv u pjesmi »Majka«.

Ako hoćemo da kažemo svoje mišljenje o vrijednosti koliko samih zbirka toliko pojedinih pjesama i njihove sadržine, moramo reći, da vrijednost nije jednaka. U prvoj zbirci mnogo su snažnije pjesme u odsječku »Upoznavanje« i »Posle Uskrsnuća«. Ovdje se čitatelj mora često puta diviti jakom pjesnikovom poletu i dubini misli, koja je izražena u kadšto nedotjeranim stihovima. Žaliti je samo, što su te misli u svojoj suštini ne rijetko panteističke. Istina, pjesnik vrlo često sprominje Boga, uzdiže duh nad materiju; no ipak, kad je nad zemljom«, veli: »I ja sam sâm tu božanstvo« (str. 19.) Smatra sebe jednim sa svemirom i u svemiru sve jednim:

»Tada sam i ja, obrubljeni sa sviju strana mrtvac,
Ustao iz trulog kovčega svog
I ponova udahnuo život —
Život vječni beskrajnog Svejedinstva...
I to je bio — iz mrtvih Uskrs moj!« (»Uskrs moj«, str. 17.)

Slično u pjesmi »Tihi zvuci« str. 57.

Čitatelj bi mogao upitati, tko je taj »Vječni Izvor«, iz koga pjesnik crpe svoje misli, osjećaje i stihove. Eto taj je upravo nejasan, kao što je nejasan i »Novi prorok«, koji ljudima navješta novu nauku. Valjda je taj izvor Biće, Život, Duh, Bog, valjda sve to zajedno, a valjda i ništa:

»Lebdeće trajno, kao laka svila,
Brak svetlih duša, duša svetlog braka
Nad bednim mirom besvesti i mraka«. (Str. 56).

Jednu i drugu misao prikazao je sam izdavač u uvodu zbirke, kad kaže: »Sadržina ove knjižice uliva veru u lepi smisao života i povraća usamljena, zabludela čoveka njegovoj vseljenskoj porodici i Sveobuhvatajućem Bogu — Majci Mira, daje saznanje jedinstva i večnosti Života«. To je uključeno u samom kozmičkom naziranju svijeta, u kozmičkom pojimanju »Svečovjeka«, za kojega ostvarenjem teži društvo »Svečovjek«.

Iste su ideje više manje sadržane i u zbirci »Novi Prorok«. Novi Prorok pokazuje ljudima novi put, kojim da idu... Taj novi put jest onaj, kojim je sam pjesnik prošao, put patnja i stradanja ili, kako ga on nazivlje, put krsta. »Strahoviti svijetski rat, paklena ruska revolucija, haos politički, socijalni, moralni, ljuta zloba i mržnja, sotonska poruga čovečanske ličnosti i religiozne svetinje, gomile ubivenih i u mukama umrtvljenih ljudi — sve te vaistinu apokalipsičke strahote predstavljaju suštinu, pravi lik našeg, prosvećenog vremena...« veli g. de Fillo (str. 5). Ovi bi uzroci pjesnika naveli, da traži novoga proroka, koji će čovječanstvo izvući iz tih jada. Taj prorok nije Krist, nije sam pjesnik, nego neko maglovito apokaliptičko biće, koje je u isti mah i Krist i sam pjesnik i čitatelj i svako drugo biće, ako čini ono, što o njemu pjesnik pjeva.

U ovim pjesmama pjesnik je pod dojmom adventističkih nazora, a toga možda nije ni svjestan. Kršćanska askeza slabo mu je poznata, a još slabije poznate su mu dogme kršćanske vjere. Oba ova nedostatka opažaju se i u prvoj zbirci. Nije patnja jedini put do uzvišenoga, do nadzemaljskoga. Čovjek, i ako Boga nalazi i treba da ga nađe u sebi, ipak ga ne nalazi jedino kroz sebe, kako bi htio Dr. Šajković. I drugi su putevi, koji čovjeka dižu nad zemaljštinu i sjedinjuju s Bogom. Bog se ne nalazi samo u čovjeku, on je i u svim drugim bićima, on je — što je najglavnije — kao osobno biće izvan i iznad svijuh drugih stvorenih bića. Tih pojmova kozmički nazori o »Svečovjeku« ne poznaju, pa zato nijesu ni mogli da budu izraženi u stihovima, koji sadrže ideologiju kozmičkog »Svečovjeka«.

Dr. P. Ž.

Stefanović dr. Svet., O psalmima. Zaseban otisak iz »Letopisa Matice Srpske«. Knj. 309 (1926.), Sv. I-II., 26 str.

G. Svet. Stefanović napisao je lijepu i učenu radnju o psalmima uopće. Ona bi mogla stati kao uvod u prijevod i priručno tumačenje psalama. Raspravlja u njoj o značaju, nazivu i sadržaju, muzici i autorima psalama. Poređuje ih sa egipatskim, šumerskim i aširo-babilonskim hvalospjevima i molitvama. Pretresa pitanje o metrici psalama, koju je u radnji najbolje obradio. Ova točka najviše mi se sviđa. Osim ritmike misli, u kojoj se sastoji paralelizam članova, on priznaje »ritam reči, stih« (str. 22), koji »nije vezan za kvantitet kao klasični stih, niti za broj slogova kao stih romanskih naroda, nego za akcent«. Za njega je »stihovani i strofski oblik psalama sada izvan svake sumlje«. U jednom psalmu može biti razni ritam. Ova različitost diže onu ukočenost zapad-

no-evropskog pjesništva, tvori raskošno obilje milozvučnosti i živo predočuje krasno šarenilo istočnjačkih boja u izmjeničkom prelijevanju raznih oblika stihova. U zadnjoj točki radi o inspiraciji i mesijanstvu psalama.

Radnja je namijenjena široj književnoj javnosti. Uopće je dobro obrađena. Moglo bi se donijeti i nekoliko pripomena, kojima nije svrha da pokude g. pisca, nego da se još bolje rasvijetli istina. Njegovo označenje i obilježenje sadržaja pet knjiga psalama (str. 7) ne odgovara potpuno stvarnosti. Među auktorima psalama ne spominje Šelemona, kojemu se pripisuje Ps. 72 (71). Ne spominju se imprekatorni psalmi. O dramatskom obliku korskih psalama, koje su od velike važnosti za književnike, uopće se ne govori. O mesijanskim psalmima vrlo je malo rečeno. Na str. 26. govoreći o Ps. 21: »Bože moj, Bože moj, što si me ostavio?« priznaje, da se odnosi na Hrista, a na str. 5. odnosi ga na Davida ili nama nepoznatog pisca. Uopće ne govori, koji su doslovno, a koji tipično mesijanski psalmi. Poredba Ehnatonove himne suncu sa Ps. 104 (str. 17—19) nije ad hoc, jer Ps. 104 (103) slavi Stvorčevu mudrost, providnost i moć u prirodi. Prikladnija bi bila poredba sa Ps. 19 (18), 1—7, gdje se ex professo opisuje čarobna ljepota žarkog sunca u prirodi. Razdoblje za stvaranje psalama g. pisac uči da je od 10. do 2. vijeka prije Hrista (str. 9). Istinitije je reći, da staro-zavjetni psalmi počinju sa Moše-om, a svršavaju sa konačnim sakupljačem i uređivačem Esrom (c. 1500—450 pr. Hr.). **Dr. fra J. Božitković.**

Mgr. Dr. Joannes Šimrak, De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII. et XVIII. Vol. I. De rebus gestis unionis in confiniis Croatiae ab episcopo Simeone Vratanja usque ad Sabbam Stanislavić (1611—1661). Zagreb 1926 (178—8°).

Poslije nego se je naš narod ujedinio u jednu državnu zajednicu, najveće je pitanje, kako će se probuditi u narodu svijest narodnog jedinstva. To je problem, koji imadu političari pred očima. Tome narodnome jedinstvu uz raznoliku povijest i kulturu, vele, smeta razlika vjeroispovijesti. Nereligiozni će političari, ma kako se sada iz oportuniteta prikazivali nezainteresovanim, sve sile uložiti, da vjersko jedinstvo uspostave po svoju. Tendencija dosadanjih političara jasno se je pokazala u praksi, iako je Ustavom ravnopravnost vjera zajamčena. Universalni katolicizam trebalo bi preko nacionalnog hrv. starokatolicizma dovesti do pravo, kako se kaže, narodnog pravoslavlja. Tako misle političari, a ne znadu, da se vjersko jedinstvo među kršćanima može jedino dobiti na temelju sv. Pisma, sv. Otaca i na proučavanju povijesti, koja pokazuje životnu snagu svake kršćanske zajednice.

Nesumnjivo je dakle, da je u našoj modernoj bogoslovskoj književnosti najvažnije pitanje o vjerskom sjedinjenju. To pitanje u krugu naših prilika proučiti s bogoslovske i historijske strane — treba da bude glavni predmet naših bogoslovskih radenika.

Profesor istočne teologije na teološkom fakultetu u Zagrebu dr. Janko Šimrak dao se je da prouči historiju odnošaja Južnih Slavena sa sv. Stolicom u XVII. i XVIII.ome vijeku. Tim proslijeđuje rad franjevca dr. Ivana Markovića, koji je upravo svojom knjigom »Gli Slavi ed i Papi« stekao svjetski glas kao učenjak. Dr. Šimrak izdaje najprije jedan svezak dokumenata, do sada neizdanih, o pokušajima sjedinjenja pravoslavne braće u Hrvatskoj sa sv. Stolicom od g. 1611—1661. Te je dokumente povadio s velim trudom iz arhiva vatikanskih, propagandinih i zagrebačke crkve. Dokumenti pokazuju spontanu težnju pravoslavne braće za sveopćom Crkvom Krstovom, ili kako bi rekli sami pravoslavni, za najjačom religioznom organizacijom u cijeloj svjetskoj povijesti.

Najviše dokumenata ima o vladiki Simeonu Vratanji, koji je postao gorljivim katolikom. Za kulturnu povijest franjevaca važni su dokumenti o smederevskom biskupu sa stolicom u Beogradu fra Albertu Renđiću te o glasovitom reformatoru liturgičkih glagolskih knjiga fra Rafaelu Levakoviću.

Knjiga se dr. Šimraka preporučuje ne samo svojom izvornošću svih historičima, posebno našim crkvenim, nego i svojom aktuelnošću svakome inteligentu, koji poznaje latinski. Mi se nadamo, da će dr. Šimrak s poznatom svojom zauzetnošću, poslije nego izda dokumente, obogatiti našu siromašnu teološku književnost s jednom sistematskom povijesti odnošaja Južnih Slavena sa sv. Stolicom. Takovih knjiga mi trebamo kao kruha svagdašnjega. — Ovaj početak najsrdačnije pozdravljamo. **Dr. Rr.**

Lais R., **Auf der Spur des Urmenschen.** Mit. 44 Bildern u. 2 Tafeln. Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 183. — Herder.

Dr. J. Schmid započeo je prošle godine s izdavanjem zbirke »Der Weg zur Natur«. To će biti skup brošura, kojima je svrha, da šire slojeve društva upoznadu i u njima pobude smisao za veličinu i ljepotu prirode.

Zbirka je otvorena s gornjom brošurom Roberta Laisa. Brošura se bavi s ljudskim tvorevinama iz predpovijesnog doba. Predpovijesno doba mnogo je dulje od povijesnoga. Interes za njim vlada ne samo među naučenjacima, nego i među nižim pukom. Iskopina i našašća iz toga doba ima toliko, da je gotovo suvišno druge nove tražiti. Pisac hoće da uvede čitatelja u ovo doba, da ga uputi, kako će sam otkriti i pronaći one ostatke iz djetinjstva ljudske kulture, koji na oko izgledaju bez važnosti i značenja.

Nama se čini čudnovato, da su ljudi onoga doba razno oruđe pravili od kamena. A ipak je tako. Pisac se ovim pitanjem bavi podrobnije i navodi vrlo mnogo onih predmeta, koji su iz kamena bili izrađivani. Čitatelj će se valjda iznenaditi, kad vidi, što je sve bilo pravljeno iz kamena. No to će ga poznanje uputiti, kako se sam može pomoći u stanovitim slučajevima i kako se stvari, koje nam se čine suvišne i beskorisne, vrlo zgodno mogu upotrijebiti za razne ljudske i domaće potrebe.

Knjiga se u glavnom dijeli na 6 dijela. Prvi dio pobliže označuje predpovijesno doba; drugi naznačuje mjesta predpovijesne kulture; treći pokazuje puteve do predpovijesnih našašća; četvrti nabraja našašća iz toga doba, predmete: iz kremena i drugog kamenja, iz pečene gline, iz kosti i roga, iz školjka i spužalina, iz drveta i drugih biljka, iz raznih

kovina i t. d.; peti dio raspravlja o sabiranju predpovijesnih našašća: šesti donosi sliku predpovijesnog doba: kako je predpovijesni čovjek izgledao, njegov duhovni život i okolinu. Knjiga je ne samo mnogo poučna, nego i veoma zanimljiva. **Dr. Nikolajević.**

Bardenhewer Dr. Otto, Der Römerbrief des hl. Paulus. Freiburg i. Br. 1926. — Herder - und C.o Verlagsbuchhandlung. Format 23×16 cm. 220 strana.

G. O. Bardenhewer, poznati patrolog i spisatelj monumentalne povijesti kršćanske književnosti, osnivatelj novo-zavjetnih bibličnih studija, započeo je pod stare svoje dane da izdaje svoja kratka, ali znanstvena tumačenja knjigâ Novog Zavjeta, koje je kroz dugi niz godinâ predavao na münchenskoj univerzi. To objelodanjivanje otpočeo je s tumačenjem poslanice sv. Pavla Rimljanina, o kojoj piše [str. 2]: »Ova je poslanica po priznanju mnogih najpotpunija isprava o teologiji sv. Pavla, najizrazitiji spomenik njegovog duha, najvjernije ogledalo njegova unutrašnjega života«. U uvodu [str. 4—6; sr. i str. 190—203] tvrdi, da su »jaki u vjeri« i »slabi u vjeri«, o kojima je govor u 14, 1 s., obraćeni pogani i kršteni Židovi. Najodrešitije brani cjelovitost slavoljublja poslanice u pogl. 16, 25—27. U »književnosti« ne znam zašto propušta navesti tumačenje ove poslanice od dra. J. Sickenbergera [Bon 1921. Hanstein], kad su oba napisana kao priručnici. Baš majstorski je obrađen pridodatak: evanđelje i Židovi zasebno, t. j. tumačenje pogl. 9, 1—11, 36 [str. 135—175]. Isključenje većine Židova iz mesijanskoga kraljevstva nije u opreci sa proroštvima Starog Zavjeta. Bog je sve učinio, da Židove steče za vjeru. Židovi su sami krivi, što se nijesu obratili. Konačno će se sav Israel spasiti. O preodređenju [str. 142] uči: »Apostol govori bez dvojbe o preodređenju »ante praevisa merita«, ali ne o preodređenju »ad gloriam« nego za takovo »ad gratiam« i to zaista za izvanjsku, a ne za uvjetovanu milost vjetovanu milost vječnog spasenja, za milostt pripadnosti izabranom narodu«.

Židove poredi s omiljelim stablom u Palestini maslinom. Njezine grane, koje ne donose ploda, označuju odbačene Židove. Divlja maslina je poganski svijet. Koji se od njega obraćaju, navrću se na pitomu maslinu, na vjeran Israel, da primaju sok novog života po Hristu [str. 168—169].

Bardenhewerov komentar bolje je obrađen od Sickenbergerova, ali zaostaje za Gutjahr-ovim [Graz 1923] i M. — J. Lagrange-ovim [Paris 1922]. Svakako dobro će doći i gg. profesorima i bogoslovima. Stoga ga rado preporučujemo. **Dr. fra J. Božitković.**

Sägmüller J. B., Lehrbuch des kath. Kirchenrechts. Vierte vollständig umgearbeitete Aufl. I Band, 1. Teil: Einleitung-Kirche u. Kirchenpolitik; 2. Teil: Die Quellen des Kirchenrechts. Freiburg i. Br. 1925—26. S. 278. Cij. M. 5 — Herder.

Poznati kanonista Ivan Krstitelj Sägmüller preradio je, prema Kodeksu kan. prava, svoj lijepi priručnik crkvenoga prava. Tako prerađena izdaje ga, u Herderovoj nakladi, u pojedinim svescima. Od prvog sveska izašla su dva dijela. Prvi dio raspravlja o općim pojmovima crkvenoga prava kao znanosti te o odnošajima Crkve prema državi. Drugi dio radi o materijalnim i formalnim izvorima crkvenoga prava t. j. o izvorima essendi i cognoscendi, kako se obično kaže u terminologiji kanonista. Ovaj drugi dio sadrži i one odredbe, koje se nalaze u prvoj knjizi Kodeksa pod imenom Normae generales, naime o crkvenim zakonima, o računanju vremena, o reskriptima, o povlasticama i o dispensama.

Onaj, koji je čitao prva izdanja Sägmüllerova priručnika crkvenoga prava, njegovu vrijednost već dovoljno poznaje. Ovo 4. izdanje još je vrijednije od prvih triju. Od velike će koristi biti ne samo učenicima, nego i profesorima kan. prava. Korist priručnika nalazi se koliko u izloženoj pozitivnoj nauci toliko u navedenim mišljenjima pojedinih kanonista kao i u preobilnoj kanonskoj literaturi, koja je navedena na početku raspravljanja o pojedinim crkvenim ustanovama ili tekom govora o istima. Prof. Sägmüller raspravlja pitanja ne samo teoretično nego i praktično, a prikazuje u dovoljnom svijetlu — često puta i dosta opširno — i njihov povijesni razvoj. Stoga razloga njegov priručnik doprinosi i crkveno-pravnoj znanosti i praksi mnogo više, nego toliki priručnici pa i komentari, koji su izašli nakon Kodeksa. **Dr. Fra A. Crnica.**

Mattiussi P. G., S. I., Les points fondamenteaux de la philosophie thomiste. Traduit de l'italien par l'Abbé Jean Levillain. Turin 1926. 8°, p. 394. Prix 25 Fr. — Marietti.

Pijo X. u svom Motu proprio pro Italia et insulis adiacentibus »Doctoris Angelici« od 29. VI. 1914. bio je naredio, da se na svim sveučilištima, teološkim fakultetima i institutima, sjemeništima i drugim sličnim zavodima u predavanju filozofije i teologije imadu slijediti »principia et maiora pronuntiata« sv. Tome Akvinskoga. Zabranio je unapred dozvoljavati zavodima povlasticu, da podjeljuju akademske gradove u filozofiji i teologiji, ako se ne obvežu, da će se držati tih načela; oni pak, koji imadu istu povlasticu, a nijesu dosada slijedili ta načela, imadu ih kroz 3 godine prihvatiti pod kaznu da gube povlasticu podjeljivanja gradova.

Budući da je bilo nejasno, koja su to principia et pronuntiata maiora, kojih se treba držati, mnogi su se obratili na Sv. Kongregaciju Studiorum s molbom, da ta načela i pronunciata maiora označi i tačno precizira. Sv. Kongregacija odgovorila je na 27. VII. iste godine i nabrojila 24 teze, u kojima su sadržana ova načela i pronuntiata maiora. Ove teze treba unaprijed tumačiti i držati ih se u svima spomenutim školama. Na njih aludira i Kodeks kan. prava, kad u kan. 1366, § 2. propisuje, da profesori filozofije i teologije učenicima tumače ove znanosti po metodi, nauci i načelima Anđeoskog Naučitelja i da se sveto drže.

P. G. Mattiussi u svojoj gornjoj knjizi tumači ove teze. Tumač nam dolazi zgodno, jer se iz njega vidi, što Sv. Stolica želi, da se slijedi od nauke sv. Tome. Misao je Sv. Stolice naime, da se slijede temeljna iliti metafička načela sv. Tome, koja su zajednička filozofiji i teologiji, i nauka, koja se iz tih načela izvodi: nipošto pak sva nauka sv. Tome, bilo

da se odnosi na samu filozofiju i teologiju dogmatičnu, bilo na druge teološke znanosti, kao na egzegezu Sv. Pisma, moralku i t. d., gdje se je uslijed raznih iznašašća i razvoja životnih prilika odstupilo od mišljenja sv. Tome. Ni u dogmatici samoj ne može se u svemu slijediti Anđeoskog Naučitelja, jer ima pitanja, koja su se u njegovo vrijeme slobodno raspravljala, pa je i on sam zastupao protivno mišljenje, a sada su proglašena člancima vjere, na pr. Neoskvrnjeno Začeće Bl. Dj. Marije.

Komentaru O. Mattiussi fali ono, što se zove znanstveni aparat. On na pr. spominje razne pisce, kao Boecija, Pasteura, izlaže i pobija nauku kao Descartesa, Lockea, Kanta, Lombrosa, a nikada ne navodi mjesto i knjigu, gdje se ta nauka nalazi. Duns Skota u predgovoru nazivlje vođom svih protivnika sv. Tome u kat. Crkvi. Ističe nauku skotista, a pripisuje je Duns Skotu. Obara se na skotiste, a ne spominje niti citira nikakvoga; iznosi mišljenje samoga Duns Skota — kadšto i krivo, — kritizira ga i pobija, a da ni jedan jedini put ne navodi njegovih djela. Čitatelj se mora čuditi naivnosti pojedinih pisaca, kako znadu nekima pripisati stanovite nazore i pobijati ih, a da ovi toga nijesu tvrdili ni naučavali, a da im djela nijesu možda ni pročitali. Taj je slučaj ovdje i kod O. Mattiussia. Uslijed toga komentar gubi mnogo od svoje vrijednosti. Ipak će dobro doći, da se upozna, u čemu Sv. Stolica hoće da slijedimo velikoga Anđeoskog Naučitelja sv. Tomu. **Dr. T.**

Dr. G. Rauschen, Grundriss der Patrologie. 8. u. 9. Aufl. Herder, Freiburg i. Br. 1926. Herder je poduzeo, da izdade teološke priručne knjige u zgodnoj opremi. Među te je ušlo i 9. izdanje Rauschenova priručnika za patrologiju u zgodnom, džepnom formatu. Prema dosadanjim izdanjima ima nekih promjena. Našu će javnost zanimati pitanje rodnog mjesta sv. Jere. Mgr. F. Bulić izdao je u Beču 1898. raspravicu »Gdje je ležao Stridon, rodno mjesto sv. Jeronima?« u spomen-knjizi posvećenoj O. Benndorfu. Tu on dokazuje na temelju jednog natpisa, koji da je našao neki kapetan Petković na putu između Grahova i Glamoča, da je Stridon ležao uprav na Grahovu Polju. Ovo su Bulićevo dokazivanje gotovo općenito primili naučenjaci. Mgr. Bulić s izvanrednim poznavanjem ondašnje povijesti i geografije ponovno je istu stvar razlagao u Miscellanea Geronimiana 1920. No sada su neki ustali proti njegovu mišljenju. Miroslav Premrou i profesor na bibličnom institutu u Rimu Alberto Vaccari pobijaju i autentičnost i čitanje natpisa, pa na temelju pisama sv. Jere stavljaju Stridon u blizinu Ljubljane, stare Haemone ili Akvileje. I u novome izdanju Rauschenove patrologije Bulićevo je mišljenje stavljeno u sumnju. Zato je prošle godine polovicom listopada pošla arheološka ekspedicija (bečki arhelog Reischl i direktor splitskog muzeja Avramić) pod vodstvom Mgr. Bulića u okolicu Glamoča. Plod istraživanja nije nam poznat.

Novo izdanje Rauschenove patrologije preporučuje se i svojom vanjskom opremom i tim, što su u nj ušla najnovija istraživanja na polju te zanimive teološke znanosti, svakome, koji se zanima starom crkvenom književnošću. **Dr. Rr.**

VJESNIK

Pismo Papin. Nuncija. — (Une lettre du Nonce Apostolique Mgr. Pellegrinetti a propos du numéro jubilaire de »Nova Revija«.)

Belgrado, 29. Novembre 1926.

Molto Reverendo Padre,

Ho letto con non meno piacere che profitto il numero speciale che la »Nova Revija« ha dedicato al centenario Francescano. Lo spirito che informa gli articoli, la dottrina e pietà con la quale sono scritti, l' aureola di gloria che per essi risplende ancora una volta intorno al capo di questo »alter Christus«, e le importanti notizie date sulla storia le opere e i meriti dell' Ordine Francescano tra gli Slavi Meridionali e sullo stato attuale di esso in questo Regno, costituiscono un pregio singolare della pubblicazione e una guarentigia del buon frutto che esso apporterà di »pace e bene«.

Rallegrandomi con Lei, e con tutti i collaboratori ed augurando che la glorificazione di S. Francesco porti a sempre maggiore intensità e profondità di vita religiosa e a sempre più ampia attività nello spirito della fede e dell' amore veramente cattolico, cioè universale, mi professo benedicendo nel Signore.

dev.mo in Cristo

† Ermenegildo Pellegrinetti
Nunzio Apost.

R. P. Pietro Grabić
Min. Provinciale O. F. M. in Dalmatia
Makarska

Beograd, 29. studenoga 1926.

Mnogo Poštovani Oče,

Pročitao sam s jednakom slašću kao i koristi osobiti broj, što ga je »Nova Revija« posvetila franjevačkoj stogodišnjici. Duh, koji diše u člancima, učenost i pobožnost, s kojima su napisani, svijetli vijenac slave, što po njima i opet sja oko glave ovoga »drugoga Krista«, kao i one znamenite vijesti, što ih donosi o povijesti, djelima i zaslugama franjevačkoga Reda među Južnim Slavenima i o sadašnjemu njegovu stanju u ovome Kraljevstvu, daju osobitu vrijednost ovome izdanju i jamstvo, da će ono donijeti lijepa ploda »mira i dobra«.

Radujući se Vama i svim suradnicima i želeći, da slavljenje sv. Franje dovede do sve veće snage i dubine religioznoga življenja i do sve obilnijega rada u duhu vjere i zaista katoličke, to jest opće, ljubavi jesam blagoslivajući u Gospodu

odani u Kristu

† Hermenegild Pellegrinetti
Apostolski Nuncij.

Mn. P. O. Petru Grabiću
Provincijalu Franjevačkog R. u Dalmaciji
Makarska.

Pedeset godina rada Sestara Milosrdnica u Dalmaciji. — (50 ans de vie des Filles de Charité en Dalmatie). — Prošloga mjeseca studenoga proslavile su Sestre Milosrdnice u Dalmaciji, u svom središnjem domu u Splitu, pedeset-godišnjicu svoga rada. Proslava se obavila dne 3. XI. u domu, koji nosi naslov: »Ženski Zavod Martinis-Marchi«, i to u jutro svečanom službom Božjom, a popodne akademijom u novoj dvorani zavoda.

Dolazak prvih Sestara Milosrdnica pada u burno doba narodne borbe u Dalmaciji, u zadnjoj četvrti prošloga stoljeća. Godine 1875 preuzele su upravu zavoda Martinis-Marchi, iste godine povjerena im je i splitska bolnica, pak su redom došle i u druge razne zavode. Danas one rade u ovim domovima: u Splitu, u bolnici 22 Sestre u ženskom zavodu Martinis-Marchi 11, u Sanatoriju Dra Račića 3; u Šibeniku, u bolnici 39 Sestara, u Sjemeništu 3, u Uboškom domu 4; u Makarskoj, u zakloništu staraca 3 Sestre; u Sinju, pučka škola i sirotište sa 6 Sestara; u Zadru, u Sjemeništu 4 Sestre; u Dubrovniku u bolnici 24 Sestre, u Domus Christi 6, u Sjemeništu 3, na Lokrumu u drž. dječjem oporavilištu 10.

Prigodom svečane akademije bio je osobito dirljiv prikaz pedesetgodišnjega rada ČČ. Sestara, koji je održala gospođa Danica Ciko. Iznijela je značaj proslave, povijest Zavoda Martinis-Marchi, a za tim se osvrnula u opće na njihov rad. Zabilježiti ćemo nekoliko značajnih riječi, kojim je zaključila svoj govor. »Jubilej,« — kazala je ona — »kojega slave Sestre u središnjem svom zavodu nakon svojeg 50-godišnjeg rada, dobiva svoje potpuno značenje, kada ga se protegne i na rad ostalih Sestara, koje su po drugim krajevima naše Dalmacije vodile i danas vode mnoge domove.

Na stotine i stotine muške i ženske siročadi odgojiše sestre Milosrdnice, na stotine i stotine staraca i starica njegovaše one do posljednjeg daha, nad hiljadama i hiljadama bolesnika bdjele su po našim bolnicama, ali sav zamašaj njihova rada ne leži samo u blagodati, što pružahu pojedincu, već je daleko šireg socijalnog karaktera. Jer ublažujući nevoljnicima bol u oskudici i tjelesnim patnjama, spasavale su ih i od neminovne moralne propasti, što tako teško ugrožava cijelo društvo.

Materinskom ljubavlju prigrlivši zapuštenu siročad podale su društvu mjesto nekorisnih i štetnih članova marljive socijalne radnike, prožete najčišćim kršćanskim idealima i dubokom zahvalnosti prema čovječanstvu.

Okupivši oko svojega ognjišta smrznute i nemoćne starce i starice, na zadnjem času njihova života primale su posljednji im dah pomiješan ljubavlju i suzom zahvalnicom.

Eto mjesto mržnje i osvete zapuštenih stvorova pod njihovom rukom rascvala se ljubav i bratstvo. Mjesto zločina razgranao se pošteni rad, što svakoga ispunja najvećom srećom čiste savjesti.

Za sve ove velike uspjehe svog pedesetogodišnjeg rada zahvaljuju Sestre i građanstvu Splita na susretljivosti i potpori. Posebnu zahvalnost izrazuju Povjerenstvu Javne Dobrotvornosti na neprekidnoj pomoći kroz sve ovo 50 godina njihovoga rada, dok se s najdubljom harnosti osjećaju zadužene svom velikom dobrotvoru Presvij. Biskupu Dr. Kvirinu Klementu Bonefačiću.

Meni pak dozvolite, mnogo poštovane gospođe i gospodo, da u ime svih prisutnih kao i u ime svih onih, kojima na srcu leži dobrobit društva, a pogotovo našega grada Splita, da izreknem topli »hvala« časnim Sestrama, koje su nas kao tihe socijalne radnice zadužile svojom ljubavlju i milosrđem. Hvala neka im je osobita u ime onih, koje je njihova blaga ruka njegovala i pazila.

Nama pak neka njihov zavod bude poticajem, da kad god uzmognemo, doprinesemo obol za izgradnju što više ovakvih domova, e da zakrile i one mnoge i mnoge beskućnike, koje nijesu kadri, da prekriju krovovi već podignutih zakloništa.

Jednako vruće želimo neka se djelovanje časnih Sestara razgrana širom cijele domovine a i preko njezinih granica donoseći svugdje utjehu svakom bijedniku, a narodu ljubav i mir«.

Tiranski zakoni protiv kat. Crkve u Meksiku. — (Les lois tyranniques contre l' Eglise catholique au Mexique). — Za kat. Crkvu u Meksiku povratila su se vremena okrutnih progonstva iz prvih vjekova. Nečovječni predsjednik meksičke republike protestant Plutarh Calles u društvu sa običnim radnikom ministrom rada Moronesom, s ministrom unutrašnjih poslova Adalbertom Tejedom, ministrom vanjskih poslova nekim protestantskim pastorom i s jednim drugim ministrom toreodorom—bikoborcom ulaže sve moguće da bi u Meksiku uništio ime katoličko. Framasonsko podjarivanje i boljševička propaganda još ih više podžižu i ugrožavaju opstanak kat. Crkve u Meksiku.

Ova nesretna zemlja, otkad postoji — osobito kroz posljednjih 150 godina otkad je dobila samostalnost — gotovo bez prekida je pozorištem buna i krvoprolića. Njezini tiranski upravljači svoju su okrutnost najviše pokazivali prema kat. Crkvi. God. 1833. Meksiko je imao protucrkvene zakone diktatora Santa Anna; god. 1857. poslije revolucije Ayuntle, jakobinski ustav; god. 1860. drakonske i bezbožne mjere Comonforta i Juareza; od 1863. do 1867. ljubomorni jozefinizam cara Maksimilijana. Zatim je kroz 30 godina vladala spretna, a ujedno i kobna tolerancija Porfirija Diaza. Poslije g. 1911. redaju se nasilnici sve jedan gori od drugoga. Još pred 11 godina svi su biskupi bili istjerani

iz Meksika. — Sadanji predsjednik P. Calles jest bivši pučki učitelj. Lukavo dobiven za boljševizam, izabran je za predsjednika g. 1924. U okrutnosti natkrilio je sve predšasnike. Novine javljaju, kako se hvalio, da je već 2 puta ušao u borbu s Isukrstom i da je oba puta ostao pobjednikom.

Temelj krvavih progonstva, koje sada trpe meksički katolici, nalazi se u meksičkom ustavu iz Queretara od g. 1917, u člancima 3, 5, 24, 55, 59, 82 i 130. Ovi članci nišťe svu slobodu kat. Crkve. Callesovoj okrutnosti to je bilo malo pa je, posluživ̌ši se sa punomoći izdavanja zakona, koju mu je u siječnju prošle godine dao meksički parlamenat, 21. VI. pr. g. izdao dekret-zakon, u kome pobliže označuje odredbe ustava, još ih više pooštrava i za prekršitelje ustanovljuje teške kazne. Taj dekret-zakon diže katolicima i slobodu disanja. U krepost je ušao 1. VIII. prošle godine. Da se vidi, kako je nečovječan ovaj zakon, ovdje ćemo ga ukratko donijeti, prema predmetu, o kome radi.

I. Bogoštovlje. — Svaki svećenik mora, po čl. 130. ustava biti Meksikanac. Callesov zakon osuđuje svakoga drugoga na globu od 500 pesosa ili 15 dana zatvora ili pak na izgon. Za svećenike, po ovome zakonu, ne vrijedi pravo državljanstva naknadno dobiveno: on mora da je rođen u Meksiku.

Nijedna se crkva ne smije upotrijebiti u bogoštovne svrhe bez dozvole civilne vlasti (Čl. 130 § 11. Ust.) Prekršitelji plaćaju 500 pesosa globe ili će dobiti 15 dana zatvora, a crkva će biti zatvorena, dok se ne ispune propisane formalnosti (Čl. 19).

Izvan crkve, zabranjen je svaki bogoštovni čin, pod kaznu globe i zatvora za svećenike i organizatore (Čl. 17).

Jednako je izvan crkve, pod kaznu globe ili zatvora, zabranjeno nositi svećeničko odijelo ili bilo koji znak redovničkog odijela koliko za muške toliko za ženske (Čl. 18).

II. Redovi. — Po čl. 5. ustava svi su Redovi zabranjeni. Callesov zakon pod Redovima podrazumijeva (čl. 6) svako udruženje osoba, koje žive po jednom pravilu, ovisno od starešine, sa obećanjima ili zavjetima bilo vremenitim bilo doživotnim, pa i onda kad pojedinci ne stanuju zajedno.

Svi će Redovi biti raspušteni. U slučaju da se opet uspostavi zajednica, prekršitelji će biti osuđeni na 1 ili 2 godine tamnice, a starešine na 6 godina. Za ženske kazna će biti svedena za 2 trećine (Čl. 7).

Tkogod navede drugoga, makar i svoga rođaka, da ude u Red, bit će uhapšen i oglobljen. Ako je dotičnik punoljetan, tamnica i globa bit će drugoga razreda, ako je maloljetan, prvoga razreda (Čl. 8).

III. Crkvena dobra. — Hramovi određeni za javno bogoštovlje jesu nacionalno vlasništvo. Federalna vlada odredit će hramove, koji će unaprijed služiti za vjernike, kako predviđa čl. 27. ustava.

Biskupske kuće, župski stanovi, sjemeništa, zakloništa, škole, samostani i bilo koja zgrada određena za upravu, širenje i nastavu koje vjeroispovijesti prelazi u potpuno vlasništvo nacije, da se upotrijebi u javne službe. Tko poruši, okrnji ili ošteti gornje zgrade, bit će kažnjen sa 2 godine zatvora, osim civilne odgovornosti u koju upada (Čl. 27).

Crkve ili vjeroispovijesti nijesu nipošto sposobne da stiču, posjeduju ni upravljaju s nepokretninama ni s kapitalom oslonjenim na nepokretnine. Onima, koje to imadu bilo na svoje ime bilo preko drugoga, bit će sve odnešeno na korist nacije. Svak ih može progoniti putem suda. Kod koga se nađu ta dobra kao i njihovi posrednici bit će osuđeni na 2 godine zatvora (Čl. 21)

IV. Sloboda kat. nastave. — Svećenici i redovnici ne mogu, po ustavu, osnovati i upravljati s osnovnom školom. Dekret-zakon kažnjava prekršitelje s globom od 500 pesosa ili 15 dana (Čl. 5).

Za nauke svršene u sjemeništu ne može se dobiti nikakva službena diploma. Svaki čin, koji bi išao za tim da se prizna valjanost diplome, jest ništetan. Prekršitelji bit će lišeni službe i za 3 godine proglašeni nesposobni da postignu drugu sličnu službu (Čl. 12).

I u slobodnim (ne državnim) školama zabranjen je vjeronauk. U slučaju prekršaja, 500 pesosa globe ili 15 dana zatvora; u ponovnom prekršaju vlast će moći školu zatvoriti.

V. Sloboda religiozne štampe. — Periodične publikacije bilo direktno vjerske bilo sklone kojoj vjeroispovijesti, po svome programu ili naslovu, ne smiju pisati o javnim državnim stvarima niti davati informacije o činima vlasti ni o činima pojedinaca, u koliko se ti čini direktno odnose na funkcioniranje javnih institucija. U slučaju prekršaja, urednik lista bit će utamničen i oglobljen. (Čl. 13.)

Ako list nema upravitelja, kaznena odgovornost pada na pisca; na odgovornog urednika ili vlasnika, ako je pisac nepoznat. U slučaju ponovnog prekršaja, list će biti ukinut (Čl. 14).

VI. Sloboda prosvjeda, udruživanja i sastajanja. — Svaki crkovnjak, koji pismeno ili usmeno navodi javno na nepokorenost prema zakonima ili propisima vlasti, bit će kažnjen globom i tamnicom od 6 godina (Čl. 8).

Zabranjeno je svakomu crkovnjaku, pod prijetnjom globe ili zatvora, da i na privatnim sastancima kritizira zakone i vladu (Čl. 8).

Zabranjen je svaki politički sastanak u crkvi. Ako ga svećenik organizira ili tolerira, bit će kažnjen tamnicom i globom. U oba slučaja, egzukutivna federalna vlast moći će crkvu zatvoriti privremeno ili trajno (Čl. 16).

Crkovnjaci se ne mogu udruživati u političke svrhe. U slučaju prekršaja, sastanak će biti raspušten a prekršitelji kažnjeni globom (Čl. 11).

Zabranjuje se svaka politička grupacija čiji naslov pokazuje ili odaje na bilo koji način vezu s kojom vjeroispovijesti. U slučaju prekršaja, upravitelji su podložni tamnici i globi, a javna će vlast raspustiti grupu (Čl. 15).

Ako bi, nakon usmenih ili pismenih uzbuđivanja, grupe vjernika posredovale kod javne vlasti sa prijetnjama, udarcima i oružjem, ako ih je manje od 10, bit će oglobljeni i utamničeni; ako je više od 10, primjenit će se čl. 1123 i 1125 kaznenog zakona. Crkovnjaci, koji su odgovorni za ovu upotrebu sile, bit će kažnjeni sa 6 godina zatvora, a tu će kaznu moći vlasti, prema slučaju, da i pooštre (Čl. 9).

VII. Sredstva pravne i administrativne presije. — Svak može prijaviti na sud zločine predviđene u ovom zakonu (Čl. 20). Federalne, pokrajinske i općinske vlasti odgovorne su za izvršenje (Čl. 23).

Ako bi javni federalni službenici bili nemarni obzirom na čl. 13, bit će, prema slučaju, kažnjeni globom, suspenzijom, lišenjem službe i deportacijom (Čl. 27).

Izvršenje odredaba, koje spadaju na općine, a tiču se bogoštovlja, nadziranja škola ili ugušenja buntovnih skupština, imperativno im je preporučeno. Svaka tolerancija općine smatra se kao sudioništvo, pa će biti kažnjena, prema vrsti, globom, suspenzijom, lišenjem službe i nesposobnošću za bilo koju javnu službu (Čl. 24, 25, 26).

Općinska vijeća i alkaldi dužni su, pod najstrožije kazne, da spriječe procesije, nošenje svećeničkog odijela i redovničkog obilježja; da drže točan popis crkava otvorenih za bogoštovlje i svećenika, koji ih služe (Čl. 28, 29, 30, 32, 33).

* * *

To je sadržaj tiranskog zakona, koji meksičkim katolicima ne da ni da dišu. Koliko je on u sebi grozan, toliko je još grozniji u aplikaciji. Ako novine samo informativno donesu ovaj zakon ili koji njegov ulomak, to već znači osuđivati ga i dotičnik je podložan svim strogostima zakona! Za sve naredbe ustav traži, da se čine pismeno, a Callesove se vlasti toga ne drže! Ustav traži, da se krivce progoni putem suda, a za Callesa sud ne postoji! Tko prizna da je katolik i pokaže i najmanji znak katoličanstva, taj je bačen u tamnicu ili naprosto ubijen, žene i djevojke obešćašćene i t. d. Vlada sili katolike, da se izjave protiv Pape a za t. zv. »narodnu crkvu« Joakina Pereza, apostate. Tko to ne će, taj je oglobljen, utamničen ili čak ubijen! I još bezbožni Calles cinički govori vanjskom svijetu, da on ne traži ništa drugo nego izvršenje zakona! Kao da čovječja prava mogu dozvoliti vršenje onih okrutnih zakona! Ipak ima i katolika koji nasjedaju neprijateljima Crkve pa onoga tirana brane, jer da kat. Crkva, kojoj je davno odnešeno sve imanje, ima u svojim rukama devet desetina zemljišta u Meksiku!

Katolicima je uskraćen svaki zakoniti otpor. Ne samo da su im oduzeta sva prava nego im je oduzeto i pravo obrane, koje je priznato i najgorim zločincima. Ali se oni ipak opiru. Mole Boga da im se smiluje i prosti grijehe njihova naroda. Drže procesije čudotvornoj Gospi od Guadalupe za prestanak progonstva. Jednom prigodom hodočastilo je tamo u procesiji 100.000 vjernika s križem na ramenima, a drugom prigodom bilo ih je 200.000! Biskupi i svećenici, premda su mnogi zatvoreni, istjerani ili ubijeni, bodre narod na ustrajnost, jer će ipak Bog jednom ovoj kušnji učiniti kraj.

Ustanovila su se i razna društva za obranu kat. prava. Osim Kolumbovih vitezova mnogo se širi »Liga vjerske obrane«. — Uprava Lige često se sastaje i daje upute katolicima, kako će se vladati. Geslo Lige jest: Bog i moje pravo. Glavna sredstva, kojom se Liga kao i katolici uopće opiru bezbožnim zakonima, jesu: bojkot službenih škola; bojkot protukatoličkih novina i dućana; redukcija svih troškova na minimum; ne prisustvovati svečanostima ni plesovima, ni u kazalište, ni u kino; život izgledan pred Bogom i pred ljudima. Proti ovim sredstvima vlada ne može ništa, a ipak su silno uspješna. U mnogim dućanima roba je pojeftinila za 50%, a u mnogima za 80%. Ženske u znak žalosti nose crno odijelo. To vladu silno draži tako, da je u zadnje doba zabranila nositi crno odijelo!

Život katolika prije na ninskom stepenu — samo 20 na 100 bilo je praktičnih! — sada je procvao. Tačno se drže uputa svojih biskupa i Sv. O. Pape. — Vlada okrutno progoni činovnike, žandare, oficire, učitelje i sve druge državne službenike, koji ne će da priznadu njezine tiranije. Svima je uputila slijedeće upite: »1. Jesi li ti član Lige za vjersku obranu? 2. Jesi li Kolumbov vitez? 3. Jesi li vjeran vladi? 4. Odobravaš li postupak vlade? 5. Kritiziraš li čine vlade?« Tko na ta pitanja ne odgovori povoljno, izbačen je iz službe. Vlada progoni osobito učitelje. U državi Jalisco suspendirala je od službe 400 učiteljica samo zato što su rekle katoličko vjerovanje. No one su ipak ostale čvrste u svojoj vjeri. Tako je i s mnogim činovnicima, žandarima i oficirima, koji su radje napustili službu, nego da progone svoju Crkvu.

Svako se ljudsko čuvstvo buni nad okrutnostima, koje oni krvnici počinjaju. Privatna pisma koja odonuda prodru — jer je štampa najoštrije cenzurirana — kažu da nije moguće pojmiti što se sve u Meksiku zbiva. U pojedinim krajevima nastale su pobune i vode se formalni građanski ratovi. I oni okrutnici vole pustiti, da se njihova zemlja unesrećuje i nataplja krvlju, nego da katolicima prizna njihova božanska i ljudska prava! Do česa dovodi zloća i mržnja na Boga!?!

Molimo Boga, da se sjeti naše progonjene braće i da osvijesti neprijatelje svete Crkve svoje.

Socijalna sedmica u Genovi. — (La semaine sociale à Genova). — Talijanski su katolici i ove godine održali svoju Socijalnu sedmicu, XIII. po redu, u Genovi od 13—17 rujna. Bilo je prisutnih posjetitelja do 300. Sedmicu su otvorili zazivom Duha Svetoga. Prvu sjednicu imali su u Kneževskom dvorcu, a druge u najvećoj sjemenišnoj dvorani. Duša i vođ sedmice bio je Msgr. Minoretti, genovski nadbiskup. Tema diskusija kroz čitavih pet dana bila je: katolička obitelj.

Nazad dvije godine tal. katolici preuzeli su običaj, da drže socijalne godišnje sedmice, koje su za vrijeme rata morali prekinuti. U Torinu su se sastali rujna 1924. Traktirali su o auktoritetu, njegovim raznim formama i funkcijama, s obzirom na pojedinca, društva i obitelj. Dotakli su se i internacijonalnog aukteriteta, n. pr. Saveza Naroda, te nacijonalnog, koji pod državnom formom unapređuje odgoj, školu, ekonomiju i politiku.

Lanjske su se godine sastali, isto u rujnu, u Napulju. Raspravljali su o školi, o slobodi kršć. odgoja, o slobodi ekonomskih organizacija i političkom odgoju, koji se mora bazirati na moralu, a taj opet na religiji.

Ove godine, genovska sedmica proučavala je pitanje katoličke obitelji. Veoma važno socijalno pitanje, jer je obitelj socijalna jedinica, s kojom živi ili pada, nazaduje ili napreduje društvo. Talijanski su katolički sociolozi promatrali obitelj sa naravnoga gledišta, t. j. obitelj pod vidom objave i sa strane racionalne etike. A kako cilj sedmica nije — akademski, teoretski, apstraktni, već praktični: spoznaja, znanje u službi apostolata, katoličkog rada i požrtvovne akcije to su oni kat. učenjaci razvijajući načela, koja su baza socijalnog obiteljskog života, u isti mah uprli prstom u uzroke propasti obitelji i u ljekove, koji je ozdravljaju. Stoga je ova Socijalna Sedmica s teoretske i praktične strane dobro uspjela.

Kad se radi o obitelji, po sebi se razumije, da je tu govor i o ženidbi, koja stvara, uzdrži i unapređuje obitelj. Zato su kat. učenjaci u Genovi promatrali ženidbu sa naravnog i vrhunaravnog gledišta. Djevičanstvo, divna evanđeoska krepost, nije zapovijed: zavjet čistoće, djevičanstva savjet je evanđeoski za one, koji su zvani na anđeoski život, dok je ženidba: officium naturae. Krst je ženidbu usavršio podignuvši je sedmim sakramentom na svrhunaravni red. Kršćanstvo ne ruši narav: kršćanstvo je usavršuje, jer je naravnog i svrhunaravnog reda jedan auktor-Bog.

Prvi dan su genovski kongresisti uprli prstom u naravne temelje ženidbe. Zatim u njezino podignuće na svrhunaravni red. Upozorili su i na zapreke, koje priječe ženidbu sa strane naravnog i pozitivnog prava. S time u vezi raspleli su i pitanje utjecaja legislativne vlasti u ženidbeno pitanje.

Drugi su dan promatrali zločine, koji ruše cilj ženidbe i napredak obitelji, zločine, koji se počinjaju prije i poslije ženidbe: raspojasani život, divorcij. — Treći dan su raspravili materijalnu stranu matrimonijalnog života: ekonomiju, stan i život u obitelji. — Četvrti dan prijedoše na pitanje odgoja obitelji i kulturnog pridignuća njezinih članova, davši im: opću, profesionalnu i religioznu kulturu. — Napokon su peti dan govorili o higijenskom obiteljskom problemu sa gledišta fiziološkog i moralnog.

Zaključno predavanje, koje je dalo teoretske i praktične zaključke ove Sedmice imao je o. Gemelli, rektor magnificus kat. Universe u Milanu. On je govorio o edukaciji čistoće. Kao kompetentni liječnik i iskusni svećenik odbacuje modernu tezu, prema kojoj se čistoća najbolje čuva seksualnom instrukcijom. On niječe vrijednost ovoj metodi, osobito ako je upravljena na društvo ljudi razne kulture, dobi i temperamenta. Jakom i uvjerljivom znanstvenom argumentacijom utvrdio je vječnu vrijednost kat. tradicijonalne teze, da poznanje seksualnog života ne ugušuje strast, koja za njim hlepi. Još je uvijek najbolji odgojni faktor čistoće nepoznavanje tamnih strana seksualnog života. Bijeg od teorije i prakse. Tako o. Gemelli.

On je istu večer održao reservirano predavanje samo za muževe govoreći im o profanaciji ženidbe, kad ne služi za svoje naravne i svrhunaravne ciljeve, i o užasnim posljedicama nemoralnog života, koji dok je uzrokom destrukcije ženidbe, ujedno je uzrok grozne socijalne rak-rane nazatka pučanstva.

Poslije dva veoma uspjela predavanja o. Gemellija, koji danas najbolje raprezentira kao učenjak i organizator probuđenu snagu i divnu jakost tal. katolika, Msgr. Minoretti je zaključio Socijalnu Sedmicu dokazavši, da je katolička obitelj garancija svetosti, zdravlja i mira, tih naravnih i svrhunaravnih dobara, koji čine sretnim socijalni život. Talijanski su katolici i ovom Socijalnom Sedmicom osvijetlali svoje lice. Na drugim je kat. narodima da ih slijede.

Socijalna Sedmica u Francuskoj. — (La semaine sociale française à Havre). — Francuski su katolici, još prije talijanskih, započeli s obdržavanjem socijalnih sedmica. Ove su godine imali osamnaestu u Havru. U gradu, osnovanom od Franje I., koji je postao stovarnom lukom sjeverne Francuske, sastali se katolički francuski sociolozi u sali društva sv. Frane, gdje je nekoć odzvanjala riječ glasovitoga Monsabréa jednog od najsilnijih Apologeta Crkve u modernoj državi, koji je svojim divnim govorima razvio ljepote, snagu i dubinu kat. istina. Izredali su se najuvaženiji francuski učenjaci okušavajući moć svoje riječi i misli o veoma važnom pitanju socijalnog života. Istitucije i nauke o internacijonalnom životu. O ovom pitanju su raspravljali s prvoklasnom kompetencijom i velikom ljubavlju francuski kat. sociolozi od 2. do 8. kolovoza. Bilo je do 500 slušača.

U Francuskoj je običaj, da uporedo sa socijalnim diskusijama i u crkvi prvi govornici govore kongresistima o istim tezama. Tako je i ove godine u Notre Dame du Havre Msgr. du Bois de la Villerabel, ruenski nadbiskup, propovijedao o Kristovu miru u kraljevstvu Kristovu. P. Culet je održao konferenciju o Crkvi kao svrhunaravnom društvu, a P. Thillier o Euharistiji i miru. Francuska sjajna i nenatkriljiva govornička vještina i u ovoj prigodi je dokazala da sinovi Bossueta, Monsabréa, Lacordairea ne izumiru.

Pri raspravama o internacijonalnom životu sudjelovaše: akademik Georges Goyau, Duthoit, Yves de la Brière, Valensin, Gillet, Pinon, politički redaktor smotre: »Revue des deux mondes«. Romier, direktor »Figara« i drugi.

Dvadeset raznih evropskih naroda poslalo je svoje predstavnike na ovaj kongres. Predsjednik francuskih socijalnih sedmica prof. Duthoit priredio je posebni banket u čast gostiju. U svojem govoru osobito se radovao vidjevši oko sebe pomoćnog biskupa kard. Bournea, Tajnike Društva Naroda, mnoge njemačke profesore.

Tema umnih raspravljanja bila je od velike aktuelnosti. Mir među narodima pri svijetlu katoličke nauke. Taj mir stvara dobre odnošaje među narodima. Iz tog mira proizlaze sve dobrobiti za socijalni život. I taj mir ujedinjuje sve ljude dobre volje. bilo koje narodnosti, u suradnji oko socijalnog dobra, koje je zajedničko dobro svih naroda.

Čovjek po naravi teži k miru. Društvo bez mira ne napreduje. Radi toga je čovječanstvo uvijek čeznulo za mirom. Pače i veliki ratnici shvatili su ovu želju ljudskog srca i borili su se za ustaljenje mira među narodima. Ali mir nije samo pitanje politike, mir nije niti isključivo pitanje ekonomje. I narodi politički slobodni i ekonomski jaki mogu biti — bez mira, jer je mir pitanje — moralno. Pitanje internacionalnog mira bazira se na moralu, koji ima svoju sankciju u pravoj religiji. I zato narodi religiozni i moralni najjači su faktor socijalnog mira u internacionalnom životu.

Komunizam smiješnim rušenjem nacionalnih granica a nacionalizam smiješnim zatvorenjem nacionalnih granica vode ljude, čovječanstvo anarhiji i nemiru. Može se i mora se ljubiti vlastiti narod, ali svaka kršćanska duša mora da ima široko srce i da vidi preko uskih granica vlastite domovine ljude, koji nose u očima i na čelu pečat božanskog Očinstva. Čitavo je čovječanstvo plod svemoći i ljubavi Božje. U ovoj dubokoj vjeri, koja vodi do universalne ljubavi sviju, leži ljepota i stalnost socijalne sreće i internacionalnog mira. Nacionalizam i komunizam dva su jednako pogibeljna ekstrema: samo je kršćanski nauk čvrsti temelj internacionalnog mira i socijalnog poretka — uče katolički sociolozi sabrani u Havreu.

Proti ovim skrajnostima: komunističkoj i nacionalističkoj, M. Sangnier, direktor »Jeune Republique«, organizirao je svjetski pacifistički pokret. On je zamolio Sv. Oca da mu dozvoli održati pacifistički internacijonalni kongres. Sv. Otac mu je odobrio želju i molbu. I on je, slijedeći divnu politiku Benedikta XV. Pija XI., organizirao ove kongrese u Parizu 1921., Beču 1922., Fribourgu 1923., Londonu 1924., Luxembourgu 1925. i u Bierville 1926. Sangnierovi su kongresi praktična aplikacija francuskih socijalnih sedmica, na katoličkom, religioznom temelju. On je uvjeren, da je problem mira više — moralni nego politički ili ekonomski problem. Samo kršćanska Ljubav ujedinjuje ljude i narode. Otud silna važnost ovogodišnje francuske socijalne sedmice i pacifističkog internacionalnog kongresa. Ut omnes unum sint! **Fr. Krsto Kržanić — Milano.**

Čehoslovačka štampa u židovskim rukama. — (La presse tché-slovaque aux mains des juifs). — Na žalost, moramo priznati, da je gotovo sva svjetska štampa u židovskim rukama. Nema države, u kojoj židovi na svu odlučujuću štampu ne vrše upravno ili neupravno svoj upliv. »Revue Internat. des Sociétés Secrètes« u br. 46. od 14. XI. pr. godine nabraja nam čehoslovačke novine, koji se i kod nas dosta čitaju, a urednici su im ili upravitelji isključivo Židovi.

»Narodni Listy«, važan organ narodnih demokrata, imadu za glavnog urednika Židova J. Penizeka.

Najraširenijeg českog lista »Narodni Politika«, također narodnih demokrata, politički redaktor jest židov Leon Borsky, književni i umjetnički kritičar Dr. F. Harlas, a pravni savjetnik Dr. E. Leden.

Komunističkim listom »Rude Pravo« upravlja poluždov Ivan Olbracht (Zeman) i židovski zastupnici Stein i Taussig.

»Pravo Lidu«, socijal-demokratski, ima za glavnog urednika židova Pika, zastupnika i načelnika u Pilsenu.

Kod »Reforme«, trgovačkog lista, nalaze se židovi Bass i Kolb.

»Lidove Noviny«, organ narodne radničke stranke, za glavnog urednika imadu židova Wintera.

»Prager Presse«, lista češke vlade štampana na njemačkom jeziku, upravitelj je židov Lustig-Laurin.

»Tribuna« zastupa čisto židovske interese.

Ovim glavnim židovskim listovima možemo suprostaviti samo katolički dnevnik »Čeh« (tiska se tek u 2000 primjeraka), dvomjesečnik »Štit Naroda« te »Nezavisle Listy«, »Narodni Republika« i »Obboj«, koji kadšto progovore za katoličke interese u zemlji.

Možemo li se onda čuditi, zašto češka štampa propagira husitski pokret, podržava napetost ili traži prekid odnošaja sa Sv. Stolicom?

Štampa o svečanom broju »Nove Revije«. — (La presse sur le numéro jubilaire de la »Nova Revija«.) — Koliko naša toliko strana štampa uvijek se je s pohvalom izrazivala o »Novoj Reviji«. Simpatije štampe prema njoj došle su, možemo reći, do vrhunca pri posljednjem svečanom broju, koji smo izdali za proslavu 700 god. blažene smrti sv. O. Franje. Uredništvo je ovom prigodom primilo bezbroj usmenih i pismenih čestitaka, pače i nagovora, da preštampa sve one lijepe i laskave ocjene, koje su o njoj donijeli naši i strani listovi. Dok od srca zahvaljujemo svima, koji su nam ovom i drugih prigoda izrazili svoje simpatije, ne možemo udovoljiti želji onih, koji traže da donesemo one prikaze i recensije, što su izašli o jubilarnom izdanju. Razlog je jednostavan, jer ih je velik broj, pa bi nam odnijelo mnogo prostora. No ipak ne možemo, a da s posebnom zahvalom ne spomenemo ocjene, koje su izašle u »Slovencu«, »Samoupravi«, »Jadranu« i »Narodnoj Svijesti«, jer su najlaskavije od sviju. Jednako su tako laskave i one, koje je u stranoj štampi donijela »L' Union Séraphique«, »Orientalia Christiana« i »Prager Presse«. Prenijet ćemo ovu posljednju, koja je jedna od najkraćih i najsažetijih.

»Prager Presse« u br. 3. od 4. siječnja t. g. piše:

„N o v a R e v i j a. Franjevački je Red u civiliziranju slavenskog Juga igrao ulogu, koja nije nipošto neznatna, osobito u Bosni i Hercegovini u tursko doba. Danas u državi SHS živi 1012 Franjevaca, ali načela Reda ispovijeda braće Trećega Reda ukupno 85.000. Franjevci uzdržavaju 8 gimnazija u Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, Hrvatskoj i Sloveniji, a u Beogradu predstoji otvorenje jednog franjevačkog samostana. (Već je otvoren, op. ur.) Najrječitiji dokaz za intelektualnu stranu Reda jest upravo »Nova Revija« (Neue Revue), koja se uređuje u Makarskoj i donosi, doduše određen samo za katoličko čitateljstvo, ali ipak bogat i lijep sadržaj; mnogi znanstveni prilozi mogu da zanimaju i nekatolika. Časopis, koji dr. Petar Grabić potpisuje kao odgovorni urednik, pruža sa preobilnim jubilarnim brojem za 700 god. smrti sv. Franje Asiškoga izvrstan uzorak (eine vortreffliche Musterprobe). Iza Papine enciklike o svečanosti sv. Franje, čitav niz rasprava bavi se pitanjima, koja se odnose na život ili nauku sv. Franje ili na Franjevački Red. Prijatelja jugoslavenske povijesti zanima najviše članak dra. Jelenića o dolasku Franjevaca u Bosnu. I kulturni i književni pregled stoje u znaku veseloga jubileja, a lijepa reprodukcija u bojama jedne Franjine slike od hrvatskog slikara Celestina Medovića zaokružuje čitavu cjelinu."

Jedan se je list našao — a taj je »Orientalia Christiana« — koji nam je učinio jednu opasku. Opaska je potpuno na svom mjestu, pa stoga i nju donosimo:

„Ovaj se veličanstveni broj otvara hrvatskim prevodom Enciklike o stogodišnjici. Zatim sadrži više veoma zanimljivih studija i informacija ... Zašto čednost pisaca mukom prelazi preko asketične strane franjevačkog života u ovim slavenskim pokrajinama? One su nekoć bile plodne s velikim primjerima krjeposti, pa se je zgodno moglo spomenuti Časn. Šimuna Filipovića, biskupa Augustina Miletića i potanje iznijeti mnogobrojne franjevačke mučenike iz turskog doba." [Br. 32. Veljača 1927., str. 249 (45).]

Novi list »Franjevački Vijesnik«. — (Une nouvelle revue franciscaine »La Voix Franciscaine«.) — U siječnju t. g. počeo je izlaziti u Sarajevu novi list »Franjevački Vijesnik«. Izdaju ga bosanski OO. Franjevci. Uredništvo mu je u Visokom (Bosna) na Franjevačkoj vel. gimnaziji, a uprava u Sarajevu: Franjevačka bogoslovija. Uredništvo sačinjava redakcioni odbor, u kome se nalaze dr. O. B. Badrov, dr. O. V. Mioč i dr. O. K. Ivić. Ovaj posljednji ujedno je i odgovorni urednik.

»Franjevački Vijesnik« bilježi godinu izlaženja 34., t. j. hoće da bude nastavak »Glasnika Jugoslavenskih Franjevaca«, koji je izašao 1. I. 1887., a poslije promijenio naziv u »Serafinski Perivoj« pa »Našu Misao«. »Naša Misao« prestala je izlaziti svršetkom god. 1919. Franjevački OO. Provincijali na svojim zajedničkim sastancima često su puta raspravljali o tomu, kako bi se iza prestanka »Naše Misli« pokrenuo jedan list, koji bi raspravljao o pitanjima iz franjevačke prošlosti u našim krajevima i u tom smislu donosio dokumente iz arhiva naših samostana. No, budući da se je kod nas jako osjećao nedostatak apologetsko-filozofske revije »Hrvatske Straže«, koja je prestala izlaziti još prije »Naše Misli«, a također u to doba nije više izlazila ni »Bogoslovska Smotra«, to su OO. Provincijali posebno na sastanku u Splitu 19. XII. 1921., sjed. II., str. zap. 63-64, odredili, da novi franjevački list ima donekle nadoknaditi ova dva lista, u prvom redu »Hrvatsku Stražu«, t. j. služiti vjeri i nauci, odnosno apologetsko-filozofskim potrebama naše domovine. Prije se pomišljalo, da bi se list zvao »Katolička Misao«; ali se radije izabrao naziv »Nova Revija«. OO. Provincijali bili su odredili za glavnog urednika dra. O. K. Eterovića i u svakoj Provinciji po jednoga redovnika, koji će se starati za suradnju i pretplatu u svom kraju. Kako je O. Eterović tada bio bolestan, odredili su dra. O. P. Grabića, da ga zamijeni, pa je poslije, budući da se O. Eterović nije mogao primiti uredništva, ostao on i od OO. Provincijala priznat glavnim urednikom. Odredili su također, da se list tiska u Hrv. Tiskari F. P. u Mostaru, uz ovlaštenje, ako ne bude moguće tu, onda gdje urednik nađe za zgodnije. Malo iza toga hercegovačku je Provinciju zadesila teška nesreća, naime nenadna smrt Provincijala O. Fra Didaka Buntića. Uza sve živo nastojanje uredništva kod zamjenika Provincijala O. Fra Luke Begića, list nije mogao da počne redovito izlaziti u toj tiskari. Tada se je uredništvo obratilo drugim tiskarama za ponude.

Budući da je najpovoljnije uvjete pružila tiskara »Jadran« u Dubrovniku, to se je list počeo tiskati u njoj. I tako je u ožujku g. 1922. izašao u Dubrovniku 1. broj »Nove Revije«, organa jugoslavenskih Franjevaca. Ovaj dodatak, po zaključku OO. Provincijala na spomenutom sastanku u Splitu (sjed. II., str. zapis. 65.) nije se imao staviti. Razlog za ispuštanje bio je taj, ako list ne uspije, da sramota ne pada na sve Franjevce, nego samo na urednika koji potpisuje. — Ovih potankosti »Franjev. Vijesnik« ne spominje. Valjda zato, što uredništvo nije imalo pred očima zapisnikâ provincijalskih sjednica.

Valjda je s istoga razloga napisana u br. 2., str. 3., i ona netačnost da su »neki OO. provincijali bili za zajednički rad pri osnivanju samostana u Beogradu, ali bosanska Provincija nije mogla to svoje historičko pravo pustiti i razdijeliti«. Zapisnici svjedoče, da je namisao oko osnutka zajedničkog samostana u Beogradu bila jednodušna sa strane Provincijala, kojoj se do posljednjeg časa na sastancima nijedan od bosanskih Provincijala nesamo nije protivio, nego su je pače podupirali. Na posljednjem sastanku u Splitu 13. XII. 1925., sj. V., str. zapis. 112., sam današnji bosanski Provincijal O. P. Čorković bez ikakva prigovora primio se i odborništva za kupnju zemljišta i dogradnju samostana — ali zajedničkog sviju Provincija. Ovo su bosanski Provincijali uvijek i sa svojim vlastoručnim potpisima na zapisnicima potvrđivali. Da se je uredništvo bilo obratilo svojim bivšim Provincijalima O. Fr. B. Vidoviću, O. Fr. M. Mariću i sadašnjem Provincijalu O. Fra P. Ćorkoviću, oni bi ga o tome zacijelo bili informirali.

Smjer je »Franj. Vijesnika« „univerzalan kao što je nekada bio »Serafinski Perivoj« i »Naša Misao«, jer najbolje odgovara mnogovrsnom zanimanju franjevaca u Jugoslaviji, a osobito bosanske braće." »Franjevački Vijesnik« ima »da bude odraz franjevačkog rada po pokrajinama Jugoslavije tako, da u list mogu unići najraznovrsnije radnje franjevaca i nefranjevaca, samo da se ne protive franjevačkom duhu; iz lista se isključuje jedino stranačka politika.« List treba da »dadne pobude za rad prosvjetni, karitativni i pastoralni.« Stoga se „rado primaju i radnje od općeg interesa iz bogoslovije, filozofije i umjetnosti, koje trebaju da budu duševna hrana franjevcima i prosvjetnim radnicima uopće. Po staroj predaji »Franjevačkog Glasnika«, »Serafinskog Perivoja« i »Naše Misli« list ne će odbijati ni beletrističkih radnja." (Br. 1 str. 40.)

Prvi broj »Franjev. Vijesnika« posvećen je 700 god. blažene smrti sv. O. Franje i radi toga ima 24 stranice više. Drugi broj donosi u glavnom govore i predavanja, koja su se držala dne 7. XII. prošle godine na beogradskom sveučilištu u proslavu iste 700-godišnjice. List izlazi mjesečno na 20 stranica. Cijena mu je D 60 na godinu. »Franj. Vijesniku« želimo najbolji uspjeh.

t. j. da bude na potpuno zadovoljstvo i urednikâ i čitateljâ, a na ponos i procvat bratske bosanske Provincije. **Dr. C.**

Biskup Msgr. A. Akšamović, počasni doktor bogoslovlja. — (Mgr. Akšamović, évêque de Đakovo en Slavonie, proclamé par l' université de Zagreb docteur en théologie.) — Zagrebačka je Univerza na 6. XI. 1926. svečano proglasila doktorom sv. bogoslovlja đakovačkog Biskupa Msgr. A. Akšamovića. On je ovu čast doista i zaslužio. Bio je profesorom pastoralnog i moralnog bogoslovlja za dugih 19 godina na đakovačkoj bogosloviji. Ako i nije napisao voluminoznih djela iz područja teologije, ipak je svojom saradnjom u »Glasniku biskupije bosanske i srijemske« pokazao svoj stručni i praktični talenat, koji ima smisla za sva narodna, opća vjersko-kulturna i socijalno-ekonomska pitanja. Kao đakovački Biskup svojom blagodarnošću dokazuje, da ono što je on prije kao profesor i pisac zagovarao riječi i perom, da on to ne će i u djelo da provede.

Naša hrvatska Univerza nije mogla bolje da počasti ni uspomenu svoga najvećeg dobrotvora Strossmayera, nego li je čast pružena njegovom nasljedniku, koji nastavlja svijetle tradicije velikog Biskupa u požrtvovnom radu za Boga i narod.

I naš list svom dobročiniocu šalje smjerne čestitke: ad multos annos!

Chronique religieuse en Yougoslavie.

Deux projets de lois pour les écoles primaires et secondaires. — Au Ministére de l' Instruction publique on a élaboré deux nouveaux projets de lois pour le écoles primaires et secondaires dans notre royaume. Bientôt ils seront présentés à la chambre des députés pour la discussion. Nous n' en rapportons ici que les articles qui visent l' instruction religieuse.

I. **Ecoles primaires.** L' art. 43, al. 1 prévoit pour les écoles primaires l' instruction religieuse et morale.

L' art. 49, al. 2: »Si, dans une école, il n' y a pas d' instituteur qui professe la même religion que les enfants, l' instruction religieuse sera donnée par un prêtre de la même religion nommé par le ministre de l' Instruction publique à la proposition de la compétente autorité ecclésiastique.« Cela veut dire que l' instruction religieuse ne sera donnée par les prêtres que dans les cas exceptionels; d' ordinaire ce sera l' obligation des instituteurs laïques!

L' art. 55: »Le Ministère de l' Instruction publique préscrit les normes pour l' élaboration des manuels d' école, après avoir entendu là - dessus le Conseil de l' instruction central.« L' art. 56, al. 4: »Quant aux manuels pour l' instruction religieuse, il faudra, avant la décision, entendre la compétente autorité ecclésiastique.«

L' art. 52, al. 2: »Le Ministre de l' Instruction publique règle les vacances des fêtes ecclésiastiques, celles de l' Etat et les autres.«

II. **Ecoles secondaires.** Dans l' art. 1-er on parte sur le but des écoles secondaires. Celui-ci consiste dans éducation nationale et préparation pour l' université. Mais il n' y a aucun mot sur l' éducation religieuse et morale on éthique des élèves, ou sur la formation de leurs caractères.

L' instruction religieuse n' est prévue que pour les 5 classes inférieuses. Il en suivrait que dans les 3 classes supérieures elle ne serait pas donnée.

Ce projet ne fait aucune mention de la compétente autorité ecclésiastique pour la composition des manuels ou la réglementation des programmes etc. de l' instruction religieuse. Pour tout cela n' est compétent que le Ministre de l' Instruction publique. V. les art. 22, 23, 24 et 27.

Quant aux vacances des fêtes ecclésiastiques, l' on prévoit la même chose que pour les écoles primaires.

L' art. 68 mérite une attention spéciale. Il dit: »Les élèves de toute école secondaire peuvent former des associations avec les buts intellectuel, moral, esthétique et sanitaire, mais nullement sur la base nationale (plemenska) on religieuse. L' action de ces associations reste sous l' inspection permanente de la direction de l' école. Le Ministre de l' Instruction publique approuve les réglements de ces associations, à la proposition du Conseil de l' instruction.« Il est évident que cet article vise, avant tout, les organisations catholiques entre les élèves, telles les Congrégations de Marie, les Aigles etc.

Ces projets de lois n' ont pas besoin de commentaire. Il est évident que par eux, surtout par ce dernier, l' on voudrait soustraire l' école à l' influence de l' Eglise, que l' on voudrait la laïciser.

L' inauguration du monument érigé en honneur de l' évêque Strossmayer à Zagreb. — Le 7 novembre passé au eu lieu l' inauguration du monument érigé dans la capitale de la Croatie Zagreb, en honneur du célèbre évêque de Đakovo en Slavonie, Mgr. G. J. Strossmayer. Le monument est l' oeuvre de notre grand sculpteur J. Meštrović. Il est placé derrière le batiment de l' »Académie des sciences et des beaux arts« qui doit son origine au grand évêque. A l' inauguration avaient pris part toutes les autorités ecclésiastiques et civiles. Entre elles, il faut mentionner les archevêques de Zagreb Mgr. A. Bauer, et de Belgrade Mgr. R. Rodić, les évêques de Đakovo Mgr. A. Akšamović, de Senj Mgr. J. Marušić et de Banjaluka Mgr. J. Garić etc.; le délégué spécial de S. M. le Roi Alexandre le général Matić avec les généraux Uzun-Mirković et Radovanović; le représentant de la présidence du parlement, le préfet de Zagreb M. Kramarić; le maire de Zagreb M. Heinzl; les délégués de la commune de Belgrade M. M. Sokić, Stanojević etc. Nombre d' associations nationales et culturelles croates et serbes y furent représentées, telles: l' Académie Yougoslave, l' Université, la Matica srpska, les Aigles, les Faucons croates etc. De même y furent représentées presque toutes les villes croates par leurs maires on délégués. Le patriarche serbe Dimitrius y avait envoyé son représentant en la personne du prof. Vitković.

L' archevêque de Zagreb, Mgr. Bauer, protecteur du comité pour l' érection de ce monument, prononça, à cette occasion, un touchant discours sur le grand évêque et sur ses inappréciables mérites pour notre peuple. Après lui prirent parole plusieurs autres personnages. Nous nous bornons à mentionner le général Matić, le maire de Zagreb M. Heinzl, M. Kramarić préfet de la même ville, l' évêque de Đakovo Mgr. A. Akšamović, le président de l' Académie Yougoslave M. Manojlović, notre grand archéologue Mgr. Bulić et une quantité d' autres. Il ne faut nullement omettre de mentionner le discours d' un ami intime du grand évêque, M. Begouen, qui était venu exprès de France pour augmenter cette fête et donner une preuve visible de son estime sans bornes et de sa profonde vénération pour son ami défunt.

Presque tous les délégués avaient posé au pied du monument les couronnes aux noms des associations qu' ils représentaient. Les plus importantes sont celles qu' avaient posées M. Kramarić, préfet de la ville de Zagreb, au nom de la chambre des députés et du gouvernement, et le général Matić au nom de S. M. le Roi Alexandre. Celui-ci en posant la couronne en argent, prononça ces mots:

»Grand évêque! Sa Majesté le Roi Alexandre le I-er, souverain de notre peuple libre et uni, m' a ordonné que, à ce grand jour de la gloire de notre peuple, je pose à Son nom cette couronne au pied de Ton grand monument. Evêque immortel! Sa Majesté le Roi T' envoie cette palme en signe de Sa reconnaissance et Te la dédie en exclamant: A l' évêque Strossmayer, pour ses grands mérites pour la civilisation de la Croatie et l' union de notre peuple.

Gloire à Toi, o grand et immortel évêque!«

Le 7-me centenaire de la mort de S. François à l' université de Belgrade. — Comme dans d' autres villes de notre patrie, le 7-me centenaire de la bienheureuse mort de notre séraphique Père fut célébré aussi à Belgrade. Les solennités commencèrent dimanche le 5 décembre et finirent mercedi le 8 du même mois. Les cérémonies ont été tenues spécialement dans l' église du Christ—Roi en présence et par S. E. l' Archevêque de Belgrade, Mgr. Rodić, et S. E. le Nonce Apostolique, Mgr. Pellegrinetti.

A cette fête prit part un grand nombre de fidèles de Belgrade avec la jeunes étudiants en tête.

Le 7 décembre au soir a eu lieu, à l' université de Belgrade la commémoration solennelle en honneur de saint François. Ce fut, peut-être, pour la première fois qu' on rendait l' honneur à un Saint catholique à l' université de Belgrade. A la cérémonie, on a pu voir S. E. le Nonce Apostolique Mgr. Pellegrinetti, S. E. l' Archevêque de Belgrade Mgr. Rodić, le recteur de l' université M. P. Popović, les ministres en d. M. M. J. Žujević, Živanović, Dr. Aranđelović et d' autres; l' ambassadeur autrichien Dr. Hofinger, M. Petrucci et plusieurs autres personnages de l' ambassade italienne, un grand nombre de professeurs de l' université et des gymnases, catholiques et orthodoxes, etc.

La solennité fut inaugurée par un très beau et très intéressant discour du vice-président du Conseil de l' Etat, M. le Dr. T. Alaupović sur le caractère de saint François d' Assise. Le R. P. P. Vlašić, O. F. M., consulteur de S. E. l' Archevêque de Belgrade tint une conférence sur la personnalité de saint François. Le professeur de l' université M. le Docteur V. Ćorović releva le rôle des Franciscains dans notre histoire. Le recteur de l' université, M. P. Popović rappella le rôle des Franciscains dans les belles lettres, les arts et les sciences.

Après cette séance d' études, a eu lieu un concert de musique éxécuté par M. L. Matačić, directeur de l' Opera, Mlle Vrhunec, membre de l' Opera, et M. Ch. Holub, maitre en musique.

Cette solennité fit une vive impression sur tous les assistants, et les journaux de Belgrade en parlèrent avec admiration.

Manifeste de la ville de Makarska en Dalmatie pour la célébration du 7me centenaire de la mort de S. François. — Le 7me centenaire de la bienheureuse mort de notre séraphique Père S. François d' Assise a été célébré, chez nous, en divers endroits avc la participation des autorités ecclésiastiques et civiles. La collaboration de la commune de Makarska en Dalmatie se distingue entre toutes les autres et mérite d' être signalée à part.

Nos Pères de Makarska ont célébré le 7-me centenaire le 14 novembre de l' an passé, par un triduum, procession et autres solennités dans l' église et dehors. Le maire de la

ville avait édité un manifeste dans lequel invite tous les membres de la commune à s' unir à cette solennité et à la célébrer dignement dans toute la commune. Le manifeste sonne:

»Tout le monde civilisé célèbre durant cette année le 7me centenaire (1226—1926) de la mort de S. François d' Assise, fondateur d' un des plus nombreux et des plus méritoires Ordres de l' Eglise.

Toutes les classes de la société humaine sans exception ont, à travers les siècles, levé leurs yeux vers ce sympatique saint et ce grand réformateur social, à cause de l' héroisme de sa vie, de sa profonde humilité et de son amour vers toutes les créatures de Dieu, surtout celles qui sont les plus humbles et les plus misérables. L' histoire, les arts et les belles lettres lui consacrèrent leurs plus belles pages. Si mombre de villes et de communes de notre patrie ont solennellement célébré ce grand jubilé, il convient que nous, citoyens de Makarska et de ses plages (Primorje) célébrions dignement ce rare anniversaire.

Dès les temps anciens lorsque nous étions sous le joug turc et la domination vénitienne, les fils de S. François travaillent, avec un très grand dévouement dans notre commune pour le bien religieux, intellectuel et social de notre peuple. Aux environs de Makarska est né et y a vecu notre immortel poète et bienfaiteur, gloire de notre peuple, le Franciscain P. André Kačić-Miošić.

A coté des fêtes ecclésiastiques qui auront lieu ces jours dans l' église des Pères Franciscains de notre ville, il faut que, d' une manière exterieure aussi, nous prouvions nos sentiments religieux et patriotiques. A cette fin nous invitons tous les citoyens d' illuminer, le samedi du 13 novembre ct. à 6 h. soir. les fenêtres de leurs maisons, au jour de la solennité le 14 novembre ct. d' orner avec des drapeaux et des tapis leurs maisons et magazins et de participer à la procession solennelle à 9½ h., puis après cela à la Messe Pontificale a 10¼.

Signé: le maire: M. Klarić; le président: M. Ribarović.

Cet appel trouva écho ches tous les citoyens. La veille de la solennité toutes les maisons furent illuminées; le même jour de la fête toutes les fenêtres pavoisées. Les fidèles des villages voisins accoururent en foules à la procession que conduisit Mgr. B. Barbić évêque auxiliaire de Raguse, et à la messe pontificale

célébrée par Sa Grandeur. La procession avec la belle statue de saint François — achetée à cette fin chez le sculpteur de Milan en Italie, M. Gioachino Rossi — fut telle qu' on n' en eût jamais vu de semblable à Makarska.

Une touchante cérémonie fit augmenter la magnificence et le sens profond de cette fête. A l' honneur du Père de pauvres, la commune de Makarska fit préparer un dîner pour 12 pauvres de la ville: ce qui fut vivement applaudi par tous.

Un des points de la sollénnité fut la bénédiction de 4 nouvelles cloches pour l' église des Pères Franciscains. La plus grande entre elle dédiée à S. François a été fondue grâce à la générosité des fidèles de Makarska.

Le congrès maçonnique international à Belgrade. — Du 12 au 14 septembre dernier a eu lieu, à Belgrade, le congrès maçonnique international. 15 Etats de l' Europe et de l' Amérique du Nord et du Sud y furent représentés par leurs délégués. On y avait pris d' importantes résolutions pour la plus intense et plus vive activité des maçons dans l' univers et spécialment en Yougoslavie.

Le fait le plus important, peut-être, et des plus graves conséquences, qu' il faut signaler, c' est la réconciliation des maçons allemands et des maçons français. A l' inauguration du congrès prirent parole les représentats des différentes Loges. Le délégué allemand Dr. Léo Müffelmann, membre de la Loge berlinoise »Zu den allen Pflichten«, avait dit: »Ce qui fut, fut. En intéret du bien commun et de celui de toute l' humanité, il faut l' oublier et avoir soin qu' une chose pareille n' arrive plus. Les grandes organizations marchent d' un pas plus lent vers ce but. Il faut commencer par les individus.« Après cela il s' était approché du M. Groussier, président du Grand Orient de France, et, en signe de réconciliation de l' Allemagne et de la France, l' avait embrassé, restant dans cette accolade solennelle assez longtemps.

Dans l' après-midi du 12 septembre les maçons avaient visité la »Maison des Gardistes« c. à d. des officiers de la garde du Roi Alexandre. Le journal de Belgrade »Politika« avait écrit, à propos de cette visite: »Ainsi tout à fait inopinément (!) se sont rencontrés les réprésentants de notre armée et les réprésentants

de la puissante organization mondiale des franc-maçons.« Il semble que cette affirmation ne soit pas conforme à la vérité. Pendant la visite de la maison un colonel à d. M. P. Lazarević, franc-maçon lui-même, conduisait les hôtes par les salons, en expliquant leur divers objets. Il a tenu aux visiteurs un court discours: »Nous nous trouvons dans la maison des officiers de la garde du Roi qui, comme tous les autres officiers d' autres pays, ont le saint devoir de défendre leur patrie. Mais moi, leur collègue d' autrefois, jer vous assure que, néanmoins, ils sont des grands champions de la paix et que nous puissions rester tranquillement dans leur maison«. — Après la visite de la maison, les hôtes montèrent sur la terrasse où ils furent photographiés. Les officiers leur offrirent, au jardin de leur maison, un traitement tandis que les musiques jouaeint, sous la direction de M. Pokorny, différentes pièces en honneur des hôtes. Pendant ce temps, était arrivé, comme l' écrit »Politika«, le commandant de la garde du Roi général M. Pera Lazarević qui s' associa aux hôtes.

Est-ce que tout cela est arrivé innopinément, ou peut-être cela signifie que les réprésentants de notre armée sympathisent avec la maçonnerie?

Il y a, en Yougoslavie, 18 Loges et 4 petites couronnes qui sont centralisées dans la »Grande Loges des Serbes, Croates et Slovènes Yougoslavie«. Le représentant de cette Loge au congrès du »Grand Orient de France« et de la »Grande Loge de France« en juin 1925, M. D. Tomić, chef du bureau de correspondance de Belgrade, avait affirmé, à ce congrès, concernant la Grande Loge de Yougoslavie: »Peu de gens le savent que déjà 100 ans avant la guerre mondiale des Loges maçonniques existaient dans toute l' Europe, surtout en France et dans les provinces slaves de l' Autriche-Hongrie. Après la guerre, en 1919, a été fondée à Belgrade la »Grande Loge de Yougoslavie« qui est la plus puissante dans notre royaume et dans l' Europe centrale en général. Un grand nombre de nos plus connus personnages politiques et autres appartient à elle«.

Dans cette Grande Loge sont entrées les 4 Loges de Belgrade: »Sloga, rad i postojanstvo«, »Pobratim«, »Šumadija« et »Istina« et 3 Loges de Zagreb: »Ljubav bližnjega«, »Maksimilijan Vrhovac« et »Kazimir Drašković«. Leurs membres sont celles qui se trouvent à Vršac »Aurora«, à Sombor »Budućnost«, à

Skoplje »Kosovo«, à Karlovac »Ivanjski krijes«, à Dubrovnik (Raguse) »Sloboda«. On travaille maintenant pour la fondation des Loges à Split, à Bečkerek, à Bačka Palanka, à Bitolj etc. Il semble qu' elle existe déjà a Sarajevo.

A coté de la Grande Loge, il existe chez nous une »Suprême Fédération« qui, avec ses laboratoires du degré plus élevé, se trouve en rapports fraternels avec la Grande Loge. La Grande Loge est en connexion avec plus de 80 Grandes Loges et Grands Orients du dehors. Il faut mentionner qu' une quantité de nos maçons appartienne aux Loges étrangères. A cause de tout cela le numéro de 600 auquel le »Kalender für Freimaurer. Statistisches Jahrbuch für 1926« évalue nos maçons, ne saurait être exact.

Les Balkans ont enflammé, en 1914, notre globe par la guerre mondiale. Maintenant, ou voudrait l' enflammer d' une autre manière, tout de même par l' intermédiaire des Balkans. C' est, peut-être, à cause de cela qu' ou ait élu Belgrade comme lieu du congrès international qui avait pour but la réconciliation des Frères bronillés.

La mort de M. le Dr. I. Kršnjavi. — Le 3 fevrier dernier est mort à Zagreb le collaborateur de notre revue, un de nos plus grands artistes et critiques artistiques M. Isidor Kršnjavi. Né le 11 avril 1845 à Našice en Croatie, il fit ses études primaires dans sa ville natale, celles secondaires à Požega à Zagreb et à Vinkovci. Il fréquentait l' université de Zagreb, étudiait les arts à Vienne, à Munich, à Venise, à Rome, à Naples et à Sorento. En. 1870 il obtint le doctorat ès lettres. En 1875, il fit la connaissance de Mgr. Strossmayer, le grand évêque de Đakovo en Slavonie, à l' instigation de qui il commença à enseigner les arts à Zagreb. En 1878 il devint professeur extraordinaire à l' université de Zagreb où il institua, en la même année, la »Société pour les arts«. En 1888 il se consecra aux études du droit dont il passa le doctorat en 1891. De 1891—1896, en qualité du commissaire pour l' instruction publique, il dévoloppa une immense activité pour la culture et la civilisation de nos pays. Il avait déjà aidé Mgr. Strossmayer en la fondation de sa célèbre Galerie des tableaux, il acheta la bibliothèque de Springer et la collection des statues de Nugent fonda, nombre d' écoles secondaires de tout genre. Aprés 1896 il s' occupait de

la »Historia Salonitana« de Thomas l' Archidiacre de Split en Dalmatie; il traduit en croate la »Divina Comedia« de Dante, en y ajoutant des commentaires par lesquels il se distingua en un des plus grands connaisseurs du moyen-age. Il fut non seulement notre premier critique artistique, mais aussi un de nos plus grands peintres. Son meilleur oeuvre de ce genre est sans doute un tableau dans l' église des PP. Franciscains de Zagreb représentant saint François avec les oiseaux.

Il fut, quelque temps, éloigné de la vie chrétienne. Mais il cherchait toujours la vérité et avait une sympatie spéciale pour S. François d' Assise. Vers sa vieillesse, il trouva la verité, se fit tertiaire de S. François en menant une vie exemplaire. Les dernières années de sa vie il les consacra à S. François, en composant deux beaux romans dans lesquels il décrivit la vie juvénile et religieuse du Saint. Les titres des romans sont: Božji Vitez (Le Chevalier de Dieu) et Božji Sirotan (Le Povérello de Dieu). Il imita S. François à tel point qu' il ordonnât dans son testament qu' ou lui fasse les obsèques comme à un des plus grands pauvres. Gloire à sa mémoire, paix éternelle à sa grande âme et nos sincères et profondes condoléances à son affligée familie!

Kratka ocjena knjiga poslanih uredništvu.

Braun J. S. I.: **Handlexikon der kath. Dogmatik.** Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 356. Cij. M. 8,50, uvez. u platno M. 10,50. Herder. — Dogmatički pojmovi katoličke nauke prikazani u kratkim potezima, uz suradnju profesorâ teologije u kolegiju sv. Injacija u Valkenburgu.

Keppler von P. W.: **Predigt u. hl. Schrift.** Freiburg i. Br. 1926. 12°, S. 52. Herder. — Potpuno novi pogledi, kako se može i kako se treba praktično služiti sa Sv. Pismom u propovijedanju.

Jahrg. Heft 2—4. Freiburg i. Br. 1926. Herder. — Jedan od najboljih

Scholastik, Vierteljahresschrift für Theologie und Philosophie. I. teološko-filozofskih časopisa, što uopće postoje, osobito s informativnog gledišta. Uređuju ga profesori u zavodu sv. Ignacija u Valkenburgu (Holandija).

Ledroit Dr. J.: **Frühschein der Kultur.** Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 258. Cij. uvez. u pl. M. 4,80. Herder. — Slike iz propovisti: iz starijeg i novijeg kamenog, iz brončanog i gvozdenog doba sa 73 ilustracije.

Dörner K., **Die Stunde des Kindes.** 4. u. 5. Aufl. Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 284. Cij. uvez. u pl. M. 6. Herder. — Propovijedi za djecu. Uči propovijednike, roditelje, učitelje i odgojitelje, kako će s djecom na dječju govoriti.

Brentano M. R., O. S. B.: **Wie Gott mich rief.** 2. u. 3. Aufl. Freiburg i. Br. 1926. Uvez. u pl. M. 6,50. Herder. — Jedno od najljepših i najdubljih opisivanja vlastitog obraćenja. Mnogo zahvaća i u savremenu povijest.

Mit Gott allein. 1. B. Erkenntnisse. Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 394. Uvez. u pl. M. 5,20. Herder. — Razgovori samotnog župnika s Bogom. Čitava dogmatična nauka prikazana u obliku molitve.

Koeniger Dr. A. M.: **Katholisches Kirchenrecht.** Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 514. Cij. M. 11, uvez. u pl. M. 13. Herder. — Lijep i koristan priručnik. Izašao u Herderovim Theologische Grundrisse. — Osvrće se i na njemačko državno-crkveno pravo.

Eisenhofer Dr. L.: **Grundriss der kath. Liturgik.** 2. u. 3. Aufl. Freiburg i. Br. 1926. 12°, S. 328. Cij. M. 3,60, uvez. u pl. M. 4,80. Herder. — I ova je knjižica izašla u Herderovim Theologische Grundrisse. U kratko i zgodno upućuje u liturgiju u širem smislu.

Bopp L.: **Das Jugendalter u. sein Sinn.** Freiburg i. Br. 1926. 8°. S. 340. Uvez. u pl. M. 7,50. Herder. — Učitelji, roditelji i dušobrižnici naučit će u ovoj knjizi umjetnost, kako će izvikanu mladež gledati s drugim, novim očima.

Schumacher-Lindemann, Hilfsbuch für den kath. Religionsunterricht in den mittleren Klassen höherer Lehranstalten. I. Teil: Die alt- u. neutestamentliche Offenbarungsgeschichte. 17. u. 18. Aufl. 1926. 8°, S. 96. Cij. M. 1,20. Herder. — Zgodna pomoćna knjiga. Vrijednost povećava 18 slika i 4 zemljovidne karte, koje razjašnjuju predmete i mjesta.

Dante: Göttliche Komödie übertragen von Rich. Zoozmann. 9. u. 10. Aufl. Freiburg i. Br. 1926. 12°, S. 694. Herder. — Prevod lijep. Uvod

u djelo i posebno u spjev o paklu (str. VI + 75) kao i napomene pojedinim djelovima ili stihovima (str. 563—694) napisao Constantin Sauter.

Cappello F. M. S. I.: **Tract. can.-mor. de Sacramentis.** Vol. II, p. I. De Poenitentia. Torino 1926. 8°, p. 896. Cij. L. 32. Marietti. — Predmet raspravljen veoma opširno; načela primjenjena na praksu; zaključci potkrijepljeni snažnim auktoritetima.

Colli-Lanzi C.: **Theologia moralis universa.** Vol. I. De actibus humanis, de conscientia, de legibus, de peccatis, de censuris et poenis vindicativis. Torino 1926. 8°, p. 362. Cij. L. 15. Marietti. — Praktično pomagalo pri ispitima koliko za učenike ili natjecatelje toliko za ispitatelje.

Fanfani P. L, O. P., **De Indulgentiis.** Ed. 2. Torino 1926. 8°, p. 150. Cij. L. 8. Marietti. — Teoretično praktični priručnik potpuniji nego u prvom izdanju.

S. Thomae Aqu. In Metaphysicam Aristotelis Commentaria curaet studio P. M. R. **Cathala.** Ed. 2. Torino 1926. 8°, p. 798. Cij. L. 30. Mariotti. — Tačnije izdanje nego prvo. Ima zgodan prospekt cijeloga djela i kazalo svih stvari, o kojima je unutra govor.

Triceri P. D. M., O. P.: **I Canti Divini.** Introduzione, Traduzione, Commento estetico. V. I. Torino 1925. 8°, p. 428. Cije. L. 20. Marietti. — Pjesme povijesne, narodne, liturgične, psalmi mesijanski, iz proroništva itd. u Sv. Pismu St. Zavjeta.

Lacau P. J., S. C. I.: **Le Jubilé de 1926.** Torino 1926. 32,° p. 21. Fr. 0,75. Marietti. — Dopunjak knjižici »Le Jubilé hors de Rome«, prema konstituciji Pija XI. »Servatoris Jesu Christi« od 25. XII. 1925.

An Service de Jésus Prêtre. V. II. Les vouloirs de Dieu. Torino 1925. 12°, p. 351. Cij. L. 9. Marietti. — Intimne bilješke izvađene iz spisa č. M. Luiđe Margarite Claret de la Touche. Upravljene u prvom redu svećenicima.

Grazioli A.: **La confessione dei giovanetti.** Torino 1925. 12°, p. 97. Cij. L. 3. Marietti. — Praktične upute iz moralnog bogoslovlja za ispovjednike.

Winter Dr. E. K.: **Die heilige Strasse.** Wien 1926. 12°, S. 142. — Opisivanje hodočašća iz Beča u Gospino svetište Maria Zell u god. 1925. Upletena povijest glasovitog svetišta i drugih pitanja u vezi. Dobiva se kod pisca Wien 18, Ladenburggasse 58-12.

Duplessu Ch. E.: **Retraite de Première Communion Solennelle.** 2. éd. Paris 1926. 8°, p. 283. Cij. Fr. 7,50. — Za preporučiti je svima svećenicima i vođama mladeži. Dobiva se kod P. Téqui, Paris 6, rue Bonaparte 82.

Hugon P. E., O. P.: **La Fête spéciale de Jésus-Christ Roi.** Paris 1926. 12°, p. 34. Cij. Fr. 1,50. Téqui. — Dokazi, da je Isus u pravom smislu kralj i da je trebalo evo sada proglasiti.

La Fête et la Messe de Jésus-Christ Roi. Paris 1926. 12°, p. 187. Cij. Fr. 7. Téqui. — Jedan profesor iz sjemeništa donosi u ovoj knjižici liturgični tekst i katoličku nauku.

Lepidi-Hugon: Explication dogmatique sur le Culte du Coeur Eucharistique de Jésus. Paris 1926. 12°, p. 57. Téqui — Ovu knjižicu treba mnogo preporučiti onima, koji propovijedaju o euharističnom Srcu Isusovu, da se sačuvaju od eventualnih dogmatičkih zabluda.

Koenig J.: **Nouveau mois du Sacré-Coeur.** 2. éd. Paris 1926. 32°, p. 243. Cij. Fr. 6. Téqui. — Izrađen na temelju evanđelja. Dobro dokazi propovjednicima a i za privatnu pobožnost.

Garriguet L.: **Les deux grandes dévotions de l'heure présente.** Paris 1926. 12°, p. 192. Cij. Fr. 5. Téqui. — Lijepo prikazane 2 savremene pobožnosti i prema euharistiji i presv. Srcu Isusovu. Povijesni razvoj i dogmatična nauka.

Pichenot Mgr.: **L'Evangile de l'Eucharistie.** Paris 1925. 12°, p. 401. Cij. Fr. 10. Téqui. — Život Isusov nastavljen u Euharistiji. Predavanja država u katedrali u Sensu.

Meško K.: **Legende o Sv. Frančišku.** Gorica 1927. 16°, str. 128. — 9 legenda iz života sv. O. Franje. Lijepe su i edifikantne. Izdala ih Goriška Mohorjeva Družba.

Scharsch-Jeré: Spoved malih Grchov. Ljubljana 1926. 12°, str. 177. Lijepo i praktično prikazana nauka Crkve o ispovijedanju laganih grijeha pri čestoj ispovijedi. Izdala Prodajalna K. T. D. H. Ničman, Ljubljana.

Opeka Dr. M.: **Božji Dnevi.** 36. govorov za življenje s Cerkvijo. Ljubljana 1926. 16°,s tr. 327. — Propovijedi za glavne svetkovine i godišnja doba. Krasne, kao obično kod Dra Opeka. Izdala Prodajalna K. T. D. H. Ničman.

Chautard-Alaupović: Duša apostolskog djelovanja. Sarajevo 1926. 12°, str. 304. Cij. D 20. Poznato je, da je knjiga divna i da je treba imati svaki javni radenik, osobito svećenik. I prevod je veoma lijep. Naklada Kaptola Vrhbosanskoga.

Kulunčić M. D. I.: **Život i nauka Isusa Krista.** I. sv. Božićno doba. Split 1927. 12°, str. 327. — Razmišljanja za svaki dan po metodi sv. Injacija. Mogu se korisno upotrebiti i za propovijedi. Izdala Hrv. Knjižara, Split.

»Jedra«. Almanah kršć. demokr. đaštva. Uredili J. Iljadica i B. Dulibić. Šibenik 1926. — Izdalo udruženje k. d. đaštva za proslavu 15 god. osnutka. Pjesme i pripovijesti gdje više gdje manje dotjerane. Kao prvi pokušaj zaslužuju pohvalu.

Kniewald Dr. D., **Katolički đak** i **Katolička učenica.** Zagreb 1926. Knjige kat. života: Dr. S. Markulin. — Vodiči i molitvenici za kat. učeću mladež. Nazori piščevi osnivaju se i na mišljenjima i odgovorima nekih iz omladine. Odgovori su nerijetko neozbiljni.

Živković Dr. A., **Katolička Crkva i duh evropske kulture.** Preštampano iz »Kat. Lista«. Zagreb 1926. 12, str. 32. — Uspješno pobija neke krive nazore prosvjetno-etičkog pokreta g. M. Vidovića, posebno one u br. 1. g. 1926. Takovim nazorima pokret na žalost dosta obiluje.

Vjenčić molitava Sv. Tereziji Malog Isusa. Šibenik 1926. 32°, str. 47. — Preporučujemo svima bez razlike, da svi budemo dionici nebeskih blagodati, koje obilno dijeli ova draga Svetica.

Starokatolicizam. 1. vanredno izd. Zagreb 1926. Knjižn. Novi Život. 12°, str. 16. — Postanak i glavne zablude starokatolika.

Merz Dr. I., **Ti i ona.** Zagreb 1926. 32°, str. 90. Knj. Novi Život. Sv. 1. — Knjižica podučava mladića o čednom i pristojnom vladanju sa mladom ženskom.

Junački život Sv. Ivane od Arka. Zagreb 1926., 32°, str. 122. Knj. Novi Život. Sv. 2. — Život Svetice za skioptikonsko predavanje udešen prema skioptikonskim slikama.

Karg—Zudenigo, Mala Tajna. Ključ za nutarnji život. Zagreb 1926., 32°, str. 48. Knj. Novi Život. Sv. 3. — Pokazuje, kako će duša na jednostavan i kratak način ići prema svetosti i naći smirenje u Bogu.

Kalendar »Jadran« za god. 1927. Uredio M. Barišić. Split 1926., 8°, str. 214. — Dosta informativan, osobito što se tiče Jadrana, po kome i nosi ime.

Dekanska konferencija u Senju g. 1926. 8°, str. 41. Zaključci s iste konferencije lijepi i praktični.

Zapiski Čina Sv. Vasilija Velikoga. Žovkva 1924—1926. — Ukrajinski OO. Bazilijanci izdaju ovaj lijepi časopis. Obrađuje pitanja što se odnose ne samo na Red, nego i na Ukrajinu uopće. Važna osobito za one, koji se bave istočnim pitanjima.

Kalendar »Blagovjestnika« na 1927 rok. Užgorod 1926. — OO. Bazilijanci izdaju i ovaj kalendar. Vrlo zanimljiv osobito za nas koji smo primili zapadnu kulturu.

Bogičević Lj. M., **Iz Večne Knjige.** Propovedi. Beograd 1926., 8°, str. 131. Cij. D 20. — Prigodne i ine propovijedi tiskane ćirilicom. Neke lijepe, a neke manjkave.

Božović G., **Uzgredni Zapisi.** Beograd 1926. 12°, str. 128. Cij. D 20. — Knjižara S. B. Cvijanovića izdala je ovu brošuru. Tu se vrlo živo i plastički opisuju ličnosti i prilike iz Rasa i Drenice u Staroj Srbiji. Korisna za poznanje onamošnjeg života.

Förster F. W., **Socialna kultura.** Beograd 1926. 12°, str. 57. Cij. D 10. — Ovu važnu brošuru preveo je V. Vrhovac a izdala knjižara S. B. Cvijanovića. Tiskana je ćirilicom.

Ude Dr. J., **Kršćanska askeza i prirodna hrana.** Sv. 2. Knjižnice za pučko ćudoređe i pučku prosvjetu. Zagreb 1926. 16°, str. 15. — Izdala Hrv. Kat. Ženska Sveza. Korisno svima, koji hoće da budu i ostanu zdravi.

Pušić Mgr. M., **Pastirsko pismo** pri nastupu službe. Split 1926.

Vidović M., **Društvena dekadenca,** 2. izd. Sarajevo 1926.; **Dvije kulture.** Sarajevo 1926. — Predavanja održana 9. VIII. 1925. u Sarajevu i 28. XI. 1926. u Ljubljani.

Misli i pravila za život. Nakladna Biblioteka »Uzgajatelj«. Knj. 5. Sarajevo 1926. — 1000 odabranih bez posebnog sistema poredanih aforizama.

Friethoff C., O. P., **Die Prädestinationslehre bei Thomas von Aquin u. Calvin.** Freiburg (Schweiz) 1926. — Studija nagrađena pri natječaju na sveučilištu u Utrechtu na 21. IX. 1925. U njemačkom prevodu izašla najprije u časopisu »Divus Thomas« g. 1926.

Janusz S., **Zgon Samona.** Poemat z Pierwszych Czasów Slowian. Lomža 1926.

Bjelovučić Dr. N. Z., **Sutvidska kneginja Nada Nenadić.** Historijska priča iz X. v. za doba kralja Tomislava. Gruž 1925.; **Bogomilska vjera** od XII—XVI. v. Dubrovnik 1926. Cij. D 5. — U ovoj posljednoj brošurici trebalo bi korigirati, da je bogumilstvo bilo u našim stranama sve poplavilo.

Hontheim I., S. I., **Theodicea sive Theologia naturalis,** Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 324. Cij. M. 5,60; uvez u pl. M 6,80. Herder. — Dio 5. zbirke Cursus philosophicus. Dokazi o Božjoj opstojnosti i nauka o njegovim vlastitostima. Odgovori na poteškoće.

Scharlau M. (Magda Alberti), **Sieg!** Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 240. Uvez. u pl. M 3,80. Herder. — Borbe obraćenice za pobjedu kat. istine u njoj i na njoj.

Kaulen Dr. F., **Brot der Engel.** Katholisches Gebetbuch. 15. Aufl. Freiburg i. Br. 1926. Kl. 32°, S. 452. Uvez. u pl. M. 2,40. Herder. — Jedan od ljepših i zgodnijih molitvenika.

Reisert Dr. K., **Kleiner Liederschatz für die deutsche Jugend,** besonders an höheren Lehranstalten. 9. u. 10. Aufl. Freiburg i. Br. 1926. 12°, S. 166. Uvez. u pl. M. 2,20 Herder — Sadrži 160 najljepših njemačkih pjesama s melodijama. Dobro bi došle i našoj mladeži.

Kraft Dr. B., **Die Zeichen für die wichtigeren Handschriften des griechischen Neuen Testaments.** Anhang zu Sickenbergers Einleitung in das Neue Testament. Freiburg i. Br. 1926. 12°, S. 24. Cij. M. 0,60. Herder. — Znakovi služe u glavnom za rukopise, koje je H. von Soden primio u svoj Textapparat.

Pribilla M., S. I., **Um die Wiedervereinigung im Glauben.** Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 80. Cij. M. 2,20. Herder. — Pretpostavke potrebite za približenje katolika i protestanata.

Pflieger Dr. M., **Homilien der Zeit** auf alle Sonntage des Kirchenjahres. Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 310. Uvez. u pl. M. 6. Herder. — Novi tip propovijedi. Sve molitve, štiva, pjevanje na Misi sačinjavaju temelj jedinstvene liturgične homilije.

Linhardt Dr. R., **Brennender Dornbusch.** I. B. Weihnachts- u. Osterkreis. Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 168. Cij. M. 3, uvez. u pl. M. 4,50. Herder. — Govori za upriličenje savremenog kršćanskog života duhu evanđelja.

Brey H., **Wenn es in der Seele dunkelt.** 5. u. 6. Aufl. Freiburg 1926. 12°, S. 226. Cij. M. 2, uvez. u pl. M. 3,40. Herder. — Knjižica za one koji trpe i podnose.

Reinelt P., **Chronik, wie das liebe Jesuskind im Glatzer Lande geboren wurde.** Freiburg i. Br. 1926. 12°, S. 132. Uvez. u pl. M. 2,60. Herder. — Lijepa pripovijest za puk.

Mohr H., **Das Himmelreich auf Erden.** Freiburg i. Br. 1926. 12°, S. 252. Uvez. u pl. M. 3,50. Herder. — Nedjeljna knjižica za priprostiu čeljad. Veoma zanimljiva.

Wolpert L., **Unterwegs zur Heimat.** Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 216. Uvez. u pl. M. 440. Herder. — Nedjeljna štiva poznatog pisca. Jednako privlačiva kao i druge njegove slične knjige.

Wolker L., **Der Religionsunterricht in der Fortbildungsschule.** Freiburg i. Br. 1926. 8°, 110. Cij. M. 2,50, uvez. u pl. M. 3,60. — Putokaz i priručnik za katehete. Iz zbirke Hirt u. Herde 15 knjiž.

Timpe G., **Schifflein Gottes.** Freiburg i. Br. 1926. 8°, S. 52. Uvez. u pl. 2,40. Herder. — Misli o krunici. Sa slikom »Schifflein Gottes« prema slici Hansa Franke.

Metzler R., **Kleine Leute.** Freiburg i. Br. 1926. 12°, S. 78. Uvez. u pl. M. 1,80. Herder. — Pripovijesti iz dječjeg života. Rasvijetljene sa slikama od Bruna Grimmer. Iz zbirke Kinderfreude XI. Sv.

Kirsch Dr. I. P., **Die Stationskirchen des Missale Romanum.** Freiburg i. Br. 1926. 12°, S. 272. Cij. M. 4,60, uvez. u pl. M. 6. Herder. — Istražuje postanak i razvoj liturgičnih svetkovina rimskih stacija.

Fassbinder H., **Vor dem Sommer.** 2. u. 3. Aufl. Freiburg i. Br. 1926. 12°, S. 200. Uvez. u pl. M. 3,60. Herder. — Knjiga o nutrnjoj zrelosti budućih žena.

Bödiker O., **Eucharistische Funken.** IV. Bändchen 7-9. Aufl. Freiburg i. Br. 1926. Kl. 12°, S. 140. Cij. M. 1, uvez. u pl., M. 2. Herder. — Pobožne misli i razgovori sa Svetotajstvenim Isusom.

Ströbele G., **Das Magnifikat des freudenreichen Rosenkranzes.** Mergentheim 1926. 32°, S. 48. Cij. M. 0,50; **Das Alleluja des glorreichen Rosenkranzes.** Mergentheim 1926. 32°, S. 44. Cij. 0,60. Karl Ohlinger. — Propovijedi svećenika, koji je zanešen ljubavlju prema Bogu i Bl. Dj. Mariji i tu ljubav hoće da uspali i u drugima.

Brat Gabrijel ili zašto se ide u Trapiste. Marija Zvijezda 1926.; Cvijet iz pustinje **Otac Marija Anđelko.** Marija Zvijezda, 1926. — Obe knjižice preveo je s francuskoga A. Špoljar. Izdala ih Opatija Marije Zvijezde kod Banja Luke u Bosni. Upoznavaju nas sa životom i radom zaslužnoga Reda OO. Trapista.

Vlašić O. P., **Pobožna Duša.** Molitvenik. Beograd 1926. Mala 32°, str. 126. — Prvi katolički molitvenik u Srbiji tiskan ćirilicom. Donosi u kratko kršćanski katol. nauk, glavnije pobožnosti i molitve u pjesmi i prozi. Preporučamo.

HRVATSKA KNJIŽARA U SPLITU

preporuča slijedeće nove knjige:

Arosio L.: Triplice corso di spiegazioni evangeliche, domenicali secondo il Messale romano	Din.	50.—
Arrighini P. Ang.: Ecce homo! La Settimana Santa predicata	„	30.—
—„— Dio con noi! Prediche di quaresima	„	30.—
O. Augustin: Nedjeljna evanđelja	„	10.—
Bangha A.: Handbuch für die Leiter Marianischer Kongregationen. Vezano	„	80.—
Bevilacqua E.: Fioretti di Frate Lino (Maupas) da Parma	„	15.—
Biblioteca dei Santi, diretta da Mons. Giov. Galbiati, Prefetto dell' Ambrosiana di Milano. Do sada izašlo 40 svezaka; zahtijevajte posebni popis.		
Bichlmayr G.: Okkultismus und Seelsorge	„	30.—
Bobelka Fr. X.: Predigten u. Homilien für das Kirchenjahr	„	140.—
Civardi L.: Manuale di azione cattolica secondo gli ultimi ordinamenti. 2 sveska	„	37.50
Della Somaglia T.: I Papi, cenni e notizie. Sa 128 slika u gravuri. Vezano	„	250.—
Donati C.: Meditazioni sulla passione di Gesu	„	45.—
Doering K.: Die Stunde des Kindes. Kinderpredigten. Vez.	„	95.—
Kulunčić M.: Život i nauka Isusa Krista iz četiri sv. Evanđelja u razmatranjima. I. i II. svezak (Božićno i Urskrsno doba)	„	66.—
Lanzoni F.: Genesi, svolgimento e tramonto delle leggende storiche	„	105.—
Literaturkalender katholischer, za god. 1927. Vezano	„	240.—
Lottino Io.: Divi Thomae Aquinatis Summa Theologica in breviorem formam redacta. 2 sveska	„	150.—
Manning Ed. E. Card.: L' eterno sacerdozio	„	30.—
Micheletti A. M.: Ius religiosorum, ex codice novissimo eiusque authenticis interpretationibus ac legibus hodiedum latis. Vezano	„	32.—
Michelitsch Dr. A.: Elementa Apologeticae sive theologia fundamentalis	„	180.—
Naval Fr.: Theologiae asceticae et mysticae cursus	„	36.—
Neno P. Tob.: Gesu Cristo Re	„	25.—
Olgiati Fr.: Il sillabario del Cristianesimo. Libro di studio e di meditazione	„	15.—
Röggl Al.: Zusprüche im Beichtstuhl, nebst Bussvorschriften nach den evangelischen Perikopen u. Festen des Kirchenjahres. Vezano	„	55.—
Sebastiani N.: Summarium theologiae moralis. Vezano	„	50.—
Scharsch Jere: Spoved malih grehov (pogostna spoved)	„	25.—
Strigl Dr. A.: Das Problem der Willensfreiheit im Lichte neuester Forschung	„	50.—
Walter Dr.: Christenlehrpredigten. 2 sveska	„	190.—
Weiss P. A. M.: Lebensweisheit in der Tasche. Vezano	„	85.—

Zadružna Gospodarska Banka d. d. Ljubljana

Podružnica SPLIT

Telefon Interurban br. 127.

PODRUŽNICE: Bled, Celje, Djakovo, Maribor, Novisad, Sarajevo, Sombor, Split, Šibenik.

Glavnica i pričuve ukupno nad Din 15,000.000.—
Ulošci nad Din 125,000.000.—

Daje trgovačke kredite, eskomptuje mjenice, lombarduje vrednosne papire. Kupuje i prodaje tudje valute i devize, prima uloške na tek. račun i uložne knjižice te obavlja sve bank. poslove uz najpovoljnije uvjete.

Američki odio: Direktna veza s američkim bankama. Glavni dopisnik: American Express Company, 65 Broadway, te njene podružnice i agencije po svim većim mjestima Sjedinjenih država, Anglo-South American Bank, Ltd., London, te po važnijim mjestima Južne Amerike. The Commercial Bank of Australia Ltd., London, i sve njene podružnice u Australiji i Novoj Zelandiji. National Bank of South Africa, London, Pretoria. - Uredjivanje američkih ostavština.

Gospodarska Štedionica, Split

- - - - - - Rimska ulica 3. (kod Peristila). - - - - - -

Najveći dalmatinski zavod na zadružnom temelju. - Prima uloške na knjižice i u tekućem računu te ih najpovoljnije ukamaćuje. - Obavlja sve bankovne poslove najkulantnije. Kupuje devize i valute uz najpovoljniji dnevni tečaj. - - - - - - - -

Telefon 336.